

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ -Скопје
Филозофски Факултет – Скопје
Институт за безбедност, одбрана и мир

**„АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И
ДИМЕНЗИИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО“**

-Магистерски труд-

Кандидат:

Силвана Ивановска

Ментор:

Проф. д-р Митко Котовчевски

Скопје, 2019 година

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ – СКОПЈЕ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

МАГИСТЕРСКИ ТРУД НА ТЕМА:
АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДИМЕНЗИИ
НА РАЗУЗНАВАЊЕТО

Автор:

Силвана Ивановска

Ментор:

проф. д-р Митко Котовчевски

Комисија за оценка на магистерскиот труд:

1. проф. д-р Митко Котовчевски
2. проф. д-р Синиша Даскаловски
3. проф. д-р Тања Милошевска

СОДРЖИНА

АПСТРАКТ	3
Клучни поими	3
ИСТРАЖУВАЊЕ (ИДЕЈНА СКИЦА)	8
ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ	14
ГЛАВА I	
1. РАЗУЗНАВАЊЕТО НЕКОГАШ И ДЕНЕС	17
1.1. Поим за разузнавање и видови разузнавачки служби.....	18
1.2. Дисциплини и приоритети на современото разузнавање	24
ГЛАВА II	
2. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА И ЛЕГИТИМИТЕТ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО	29
2.1. Национално законодавство низ призма на Република Македонија.....	30
2.2. Меѓународно-правни димензии на разузнавањето.....	40
ГЛАВА III	
3. АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДИМЕНЗИИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО ВО СОВРЕМЕНИТЕ ДРЖАВИ	46
3.1. Интернет разузнавање.....	53
3.2. Современото разузнавање во борба против тероризмот.....	56
3.2.1. Патриотскиот закон на САД.....	63
3.2.2. Улогата на Гвантанамо	65

ГЛАВА IV

4. АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДИМЕНЗИИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО НИЗ СЛУЧИ ОД ПРАКТИКАТА	70
4.1. Анализа на случајот „Викиликс“ и „Стратфор“	71
4.2. Анализа на случајот „Сноуден“	76
4.3. Односот на разузнавањето со дипломатијата.....	82

ГЛАВА V

5. ПЕРСПЕКТИВИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО	92
5.1. Меѓународна разузнавачка соработка.....	92
5.2. Координација, надзор и контрола на работата на разузнавачките служби.....	100
5.3. Реформи во разузнавањето.....	103
5.3.1. Реформи на разузнавачката заедница на Соединетите Американски држави по 11 септември 2001 година.....	104
5.3.2. Реформи на разузнавачките служби во Република Македонија по 2015 година	109
6. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА	116
7. БИБЛИОГРАФИЈА НА УПОТРЕБЕНА ЛИТЕРАТУРА	120

АПСТРАКТ

Магистерскиот труд во основа претставува истражување, насочено кон детектирање и анализирање на современите тенденции и димензии на разузнавањето, нивниот импакт врз националната безбедност и основните човекови права и слободи. Акцент е ставен на рапидниот подем на науката и техничко-технолошките достигнувања, нивната примена од страна на непријателските сили и разузнавачките служби, како и влијанието врз безбедноста на национално и меѓународно ниво.

Преку достапната стручна литература од домашни и странски автори, важечката легислатива, студија на случаи, натписи во реномирани светски медиуми, изјави на светските лидери и доменски експерти, како и заклучоци од безбедносни конференции и дипломатски самити - пристапено е кон анализа на современото разузнавање.

Главната хипотеза на магистерскиот труд е заснована врз становиштето на анализата на современите тенденции и димензии на разузнавањето придонесува за изградба на современа разузнавачка заедница со цел навремено детектирање, превенирање и елиминирање на заканите по националната и меѓународната безбедност.

Истражувањето е базирано на анализи карактеристични за современата разузнавачка практика во светски рамки, со посебен акцент на актуелните случувања во доменот на разузнавањето во Република Македонија и Соединетите Американски Држави, во периодот од 2001 година до 2019 година.

Клучни термини: *безбедност, национална безбедност, меѓународна безбедност, безбедносен систем, разузнавање, контраразузнавање, разузнавачка дејност, разузнавачка служба/агенција, приватна разузнавачка агенција, ризик, закана, тероризам, сајбер војување, оружје за масовно уништување, не-државни актери, укажување/укажувачи.*

Безбедноста ја подразбираме како динамична, комплексна и мултидимензионална категорија која е присутна во целокупното опкружување на нашето живеење, со отсуство на надворешно и внатрешно загрозување.¹

Националната безбедност претставува состојба на заштита на темелните вредности на општеството и на врз нив засновани институции, заштита на виталните национални интереси и на интегритетот на државата и нејзините институции и органи.²

Меѓународната безбедност е збир на мерки што го осигуруваат опстанокот на сите држави, а со тоа и како предуслов за опстанок и развој на самата меѓународна заедница.³

Безбедносен систем - Поимот систем потекнува од грчкиот збор “система” што значи составено од делови, определена целина или збир на елементи. Системот на безбедност подразбира збир на елементи кои прават структурна и функционална целина од безбедносни мерки и активности, средства и субјекти со вонредно голем број на меѓусебни интеракции. Безбедносен систем е организиран општествен систем за заштита на националните вредности, интереси и цели.⁴

Разузнавање претставува сложен систем на безбедносни функции кој има за цел да се справува со безбедносни ризици и закани. Тоа е тајна дејност која има корени во националната безбедност и работи за целите и интересите на државата.

Разузнавачка дејност е збир на плански, организирани и постојани мерки и постапки за да се постигне увид во намерите, условите и можностите на други држави и феномени кои се предмет на истражување и преземање на

¹Дончев Александар, *Современи безбедносни системи*, Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“ Скопје, 2007.

² Ибид

³ Методија Дојчиновски, Љупчо Левковски, “*Основи на Национална Безбедност*” Воена Академија - Генерал Михаило Апостолски, Скопје, 2011, стр.11.

⁴Дончев Александар, *Современи безбедносни системи*, Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“ Скопје, 2007.

одредени активности на политички, економски и воен план врз основа на овие податоци. Собирањето податоци е сложен процес кој се остварува со специфични методи и тајни средства.

“Разузнавачката дејност за предмет на својата работа ги има тајните во меѓународните односи кои настојува да ги открие со специфични методи на работа. Ова дејност опфаќа: надворешни разузнавачки работи (foreign intelligence), контраразузнавачка дејност (counterintelligence) и други безбедносни работи”.⁵ Разузнавачката дејност ја вршат разузнавачките служби како легални органи на државата.

Контраразузнавање претставува тајна акција преземена од една држава со цел да спречи друга држава да ги открие нејзините воени, индустриски или политички тајни.⁶ Контраразузнавањето е насочено кон спречување на странските служби за разузнавање или други групи контролирани од странство да вршат шпионажа, субверзија и саботажа против државата. Тоа се состои од дефанзивни мерки како што се истраги, проверки и надзор, и офанзивни мерки како што се спроведување на операции за да се измамат, да се разбијат и изманипулираат овие организации.⁷

Разузнавачка служба/агенција е специјализирана, релевантно самостојна институција на државата овластена со легитимни и тајни средства и методи да собира разузнавачки податоци и информации за другите држави или за нејзините институции или внатрешните противници, потребни за водење на политиката на земјата и преземање постапки во мир и војна. Со своите активности самостојно или со соработка на други државни органи, спроведува дел од државните и политичките цели на земјата. Разузнавачките служби се составен дел од безбедносниот сектор и даваат значаен придонес за обезбедување на безбедноста на државата.

⁵Mladen Bajagic, *Spijunaza u XXI veku Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, 25 стр.

⁶ Кембриџ речник, достапно на <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/counterintelligence>

⁷ Служби за разузнавање, последен пат пристапено на 06.08.2019г., достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17437/bg_intelligence_services_mcd.pdf

Приватна разузнавачка агенција е невладина организација посветена на прибирање и анализа на информации, најчесто преку евалуација на отворени извори (OSINT - Open Source Intelligence) и/или во кооперација со други институции. Некои приватни разузнавачки агенции ги прават достапни своите услуги, како на влади така и на приватни корпорации и индивидуални корисници.

Ризик е можност голема или мала што носи со себе штета или негативен исход предизвикан од некоја опасност.

Заканата може да се дефинира како било каква индикација, околност или настан со потенцијал да предизвика губиток или штета на некое добро.⁸

Тероризам - за одредена појава да се окарактеризира како тероризам, самиот чин на терор мора да има политичка цел. Тероризмот претставува спој на политика и насилство со тенденција да се добие моќ. Насилството е основен предуслов на тероризмот и на неговите актери кои мислат дека само преку насилство во општеството може да ги постигнат нивните долгорочни политички цели.⁹

Сајбер војувањето е насочено спрема информациите и информативните системи што даваат поддршка на цивилите и воените структури на противникот. Тоа навлегува во сфера која е многу посуптилна од физичките напади и уништувања, односно дејствува врз протокот на информациите во мрежите и манипулира со нив (прекинува, додава, изменува и сл.). Неговите активности се насочени првенствено кон информациите кои се пресудни за функционирање на цивилните и воените системи како и контролата на авио сообраќајот, стоковните берзи, меѓународните финансиски трансакции, логистичките потреби и цели;¹⁰

⁸ Дончев Александар, *Современи безбедносни системи*, Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“ Скопје, 2007.

⁹ Милошевска Тања, *Глобален тероризам*, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет Скопје, 2018. стр. 11.

¹⁰ Котовчевски Митко, *Современ тероризам*, Македонска цивилизација, Скопје, 2003, стр. 248.

Оружје за масовно уништување (нуклеарно, хемиско и биолошко оружје за масовно уништување). Големиот нуклеарен потенцијал и современите хемиски и биолошки средства за масовно уништување, се најопасните средства од технолошка природа, што човекот досега ги произвел. Нуклеарните воени средства како едни од најопасните борбени средства чие дејство се базира на ослободување големи количини на енергија која содржи јадро на атомска енергија со која истите се наполнети (нуклеарни експлозиви, проектили...). Наменето е за масовно уништување на животинскиот и растителниот свет, материјално-техничките средства и објекти, за уништување на целокупната животна средина. Служи како средство за притисок и остварување на воено-политички цели;¹¹

Не-државни актери – најширока или најсеопфатна дефиниција за недржавните актери е таа која ги определува како актери (единици) кои се или „помалку“ од држава или „повеќе“ од држава, но чие влијание се протега преку државните граници.¹²

Укажување/укажувач (Whistleblower) - Злоупотребите во институциите, независно дали се од јавниот или приватниот сектор, понекогаш се откриваат само преку обелоденување на информации. За обезбедување на таквите информации се употребува терминот „укажување“. Укажувањето може да биде важен дел од откривањето на злоупотребите. Често пати оваа информација ја гради основата за почетна административна истрага, интерна или екстерна, а таа пак може да резултира со кривична истрага.¹³ Укажувачи се лицата кои го вршат укажувањето. Во македонската јавност, за укажувачите често се употребува терминот **свиркачи**.

¹¹ Дончев Александар, *Современи безбедносни системи*, Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“ Скопје, 2007, стр.132.

¹² Ванковска Б., *Меѓународна безбедност-критички пристап*, Филозофски факултет-Скопје, 2011, страна 150.

¹³ Прирачник за заштита на укажувачи, Скопје, Септември, 2016, достапно на https://www.dsk.mk/fileadmin/user_upload/5_Prirachnik_za_zashtita_na_ukazhuvachi.pdf

ИСТРАЖУВАЊЕ (ИДЕЈНА СКИЦА)

Предмет на истражување

Разузнавањето беше централен елемент на Студената војна и потребата од него се очекуваше да се намали по распаѓот на СССР. Сепак, во современиот свет на зголемени закани, глобализација и нови видови на војување - разузнавањето е неопходно.

Основниот предмет на ова истражување е насочен кон детектирање и анализирање на современите тенденции и димензии на разузнавањето, нивното влијание врз националната безбедност и основните човекови права и слободи. Со појавата на глобализацијата и новите техничко-технолошки достигнувања, дојде до промена на начинот на функционирање на разузнавачките служби. Во трудот е прикажано како таа промена влијае врз безбедноста на меѓународно и национално ниво. Заради целисходноста на предметот на истражување, се тргнува од основните теоретските сознанија, со цел успешно и јасно дефинирање на посочениот проблем на истражување. Истражувањето на оваа специфична материја е спроведено во светски рамки, со посебен акцент на периодот по терористичките напади на 11-ти септември 2001 година во САД, со новитетите до 2019 година.

Цели и задачи на истражувањето

Основна цел на истражувањето е да се дојде до солидни научни и практични сознанија за современото разузнавањето и неговото значење како моќен дел од државниот апарат. Преку анализа на актуелните случувања на национално ниво и на меѓународната политичка сцена - прикажана е неопходноста од разузнавањето при носење на важни одлуки од стратешко значење за државата, како и зачувување на мирот и безбедноста.

Разузнавањето варира во зависност од ризиците и заканите кои треба да ги открие, превенира и елиминира. Цел на истражувањето е да се укаже на важноста од променливата природа на безбедносните закани и ризици, нивното влијаение врз националната безбедност, како и неопходноста од

примена на превентивно современо разузнавање. **Разузнавањето е првиот филтер низ кој треба да помине заканата.** Преку анализирање на современите тенденции на разузнавањето, како што се интернет разузнавањето, научните и техничките достигнувања, влијанието на социјалните медиуми, разузнавање за борба против тероризмот, злоупотреба на разузнавачките капацитети преку неовластено масовно прислушување, се добива комплетна слика за примената и перспективите на современото разузнавање.

Истражувањето на современите тенденции и димензии на разузнавањето има научна и практична цел.

Научна цел

Научната цел на ова истражување е да се дојде до нови сознанија колку разузнавањето е променето, но истовремено корисно и неопходно за зачувување на националната безбедност и меѓународната безбедност.

Воедно, научната оправданост на истражувањето се согледува во верификација на научно недоволно познати и проучени специфични факти во врска со современите тенденции и димензии на разузнавањето и нивното влијание врз националната безбедност и основните човекови права и слободи.

Практична цел

Практичната цел на ова истражување е насочена кон согледување на потребата од проучување на современите тенденции и димензии на разузнавањето со цел концепирање на современа разузнавачка заедница подготвена да се справи со заканите. **Цел на современото разузнавање е (или треба да биде) ефикасно и ефективно откривање и спречување на заканите и ризиците по безбедноста на државата, како и штитење на националните вредности, интереси и цели.** Преку обработка на актуелни случаи од практиката се доаѓа до сознанија каде и до која мера разузнавањето, односно разузнавачките служби ги прекршуваат универзалните човекови права и слободи, како и територијалниот интегритет и суверенитет на одредени

држави - во име на мирот и безбедноста. Злоупотребата на разузнавачките капацитети е реална појава, која треба да биде истражена и превенирана. Процесите на глобализација во сите области предизвикаа и промени во организацијата и функционирањето на разузнавачко-безбедносните системи. За разлика од минатото, кога постоеше натпревар меѓу разузнавачките служби, денес, стратешки интерес на современите разузнавачки служби е градење комуникација т.е. соработка со разузнавачките служби и безбедносни институции од другите земји. Градење партнерски однос. Главна причина за тоа е што ниту една разузнавачка служба (без оглед за која држава станува збор) не е во можност навремено да располага со сите потребни разузнавачки информации.

Очекувања и задачи на истражувањето

Врз основа на вака поставените цели ќе произлезат и следниве задачи:

- Да се види клучната улога на разузнавањето при ефикасно остварување на безбедноста;
- Да се прикажат најновите закани со кои се соочуваме денес, а ја засегаат националната безбедност и зошто е тоа така. Дали и колку разузнавачките служби на една држава можат да ги детектираат, спречат и елиминираат истите, дали можат сами или е потребна соработка со разузнавачките служби на други држави;
- Да се објаснат современите тенденции и димензии на разузнавањето, како и појавата на феноменот на приватни разузнавачки агенции, разузнавање на сајбер заканите, разузнавање за борба против тероризмот;
- Да се направи аналитичка проценка од безбедносен аспект дали и какво влијание има интернетот и социјалните медиуми и како разузнавањето се користи во овој домен;
- Да се согледа односот на разузнавањето со дипломатијата;
- Да се објаснат меѓународно-правните димензии на разузнавањето;
- Да се анализира законската регулатива и уставно – правната рамка на разузнавачката дејност, како и реалното дејствување низ призма на

- актуелни случаи од практиката каде разузнавачките служби добија огромно внимание од светската јавност;
- Следствено на тоа да се види каква е демократската контрола и надзорот над разузнавачкиот сектор и да се укаже на слабостите и потребата од реформи во безбедносниот сектор;
 - Да се види дали разузнавањето има перспектива и кои се перспективите на современото разузнавањето.

Хипотетичка рамка

Врз основа на поставените цели на истражувањето би ги поставиле следнива општа и посебни хипотези:

Општа хипотеза

Врз основа на специфичната функција на разузнавањето чија основна цел е заштита на националната безбедност и виталните интереси, цели и вредности на државата, како и фактот дека национална безбедност ќе придонесе за поголема меѓународна безбедност, поставена е главната хипотеза на трудот:

Анализата на современите тенденции и димензии на разузнавањето придонесува за изградба на современа разузнавачка заедница со цел навремено детектирање, превенирање и елиминирање на заканите по националната и меѓународната безбедност.

Посебни хипотези

Како поткрепа на главната хипотеза, неопходно е истражување и разработка на следните посебни хипотези:

1. Улогата на разузнавањето е драматично променета, развиена и засилена, почнувајќи од класичниот агентурен метод до најновите високо-технолошки достигнувања (безпилотни летала, сателити кои снимаат илјадници милји во просторот);

2. Со појавата на сајбер нападите чувањето на тајните разузнавачки податоци станува потешко, како од технички причини (сајбер напади), така и од политички;
3. Современото разузнавање во значајна мера ќе придонесе за унапредување на националната и меѓународната безбедност преку меѓународната соработка;
4. Успехот во борбата против глобалните закани во поголема мера ќе зависи од успешната меѓународна разузнавачка соработка;
5. Во иднина главен фокус на современото ќе остане успешно водење на борбата против новите терористички закани;
6. Разузнавањето потешко се справува со не-државни актери;
7. Соодветно разузнавање ќе одговори на предизвиците;
8. Тенденцијата на злоупотреба на разузнавачките капацитети е сериозен проблем кој продолжува да расне;
9. Слабата координација меѓу безбедносно-разузнавачката заедница доведува до безбедносни катастрофи, неопходна е соработка меѓу службите на сите нивоа;
10. Реален надзор и контрола на разузнавачките служби е круцијален за спречување на незаконско работење и злоупотреба на разузнавачките служби;
11. Неопходни се суштински реформи во разузнавачките служби за соодветен одговор на потенцијалните закани.

Методолошка рамка – Методи и техники на истражување

Посебна примена во истражувањето заземат следните методи: индуктивниот метод, дедуктивниот метод, аналитичкиот метод, компаративниот метод и историскиот метод.

Индуктивниот метод, зазема своја примена при комплетна анализа на поединечните и важни фактори поврзани со разузнавањето, при што од конкретни поединечни факти се доаѓа до општи заклучоци за безбедносната состојба.

Дедуктивен метод. Овој метод е применет при интерпретација на општите познавања за она што всушност претставува разузнавањето, па се до основните поединечни и посебни познавања во однос на современото разузнавање.

Аналитички метод. Во ова истражување централен и еден од најважните методи е аналитичкиот метод, применет преку анализирање на содржината на теоретските сознанија, светските медиуми, важечката легислатива, анализа на научни конференции од областа на безбедноста и разузнавањето, изјави и ставови на светски лидери и доменски експерти, како и анализа на содржината на достапни официјални владини документи. Особено значајна е анализата на случаи од практиката со кои беше запознаена светската јавност, а беа вмешани разузнавачки служби на Соединетите Американски Држави и на Република Македонија.

До потребните основни вредности со анализа на содржината преку примена на квантитативна и квалитативна анализа и обработка може да се донесат заклучоци базирани на факти кои го помагаат истражувањето.

Компаративен метод. Со помош на анализа на содржината од разни извори се прави споредба на разузнавањето какво било некогаш, кои методи и техники се користеле за разузнавачката дејност во минатото, кои се користат денес, како тоа се прави во развиените држави, како во помалите и не толку развиени држави. Преку овој метод се прави споредба како функционираше разузнавачките служби пред појавата на интернетот, како функционираат денес. Воедно, со помош на компаративна анализа на случаи од практиката се направи споредба меѓу нормативно-правната рамка на разузнавањето и дали и колку таа се применува во практиката.

Историски метод. За да имаме претстава за нештата зошто се денес такви какви што се треба да ги знаеме нивните корени и секогаш да извлечеме поуки од минатото. Со цел соодветна примена на историскиот метод, користена е научно верификувана документација и литература.

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Времето во кое живееме го карактеризираат брзи и динамични промени кои со себе носат нови и често непредвидливи безбедносни закани и ризици. Промената или загрозувањето на националната безбедност на државата често влијае или се одразува на меѓународната безбедност. Иако, опасноста од воена закана на подолг рок не беше предвидена и очекувана, сепак, случајот со Украина¹⁴ не изненади. Додека пак, невоените закани не само што добија на разновидност, туку и се зголемија по интензитет, простор и време и станаа поопасни и тешко предвидливи. Секоја држава во светот има (или би требало да има) Национална стратегија за безбедност и одбрана. Оваа стратегија се формира врз основа на повеќе фактори: проценка на меѓународното опкружување и местоположбата на државата, закани и ризици кои ја загрозуваат или имаат тенденција да ја загрозат националната безбедност, одредување на витални интереси и објекти кои се предмет на заштита од непријателски сили и многу други фактори. **Заштитата на виталните интереси, цели и вредности на државата недвосмислено зависи од квалитетно и правовремено разузнавање.** Со еден збор, разузнавањето е првата брана со која треба да се судри заканата. Врз основа на тоа со каков безбедносен предизвик се соочува државата соодветно треба да го меделира својот безбедносно-разузнавачки систем. Безбедносните предизвици не треба вештачки да се создаваат, државите треба да се фокусираат на реалните проблеми.

Тероризмот, организираниот транснационален криминал, сајбер нападите, пролиферацијата со оружјето на масовно уништување, илегалната миграција, појавата на вештачката интелигенција, борбата за превласт, се само

¹⁴ Се мисли на воената интервенција на Руската Федерација во Крим, Украина, детали: текст објавен на 01.03. 2014 г. на порталот Дојче Веле со наслов „Рускиот парламент одобри испраќање трупи во Украина“ последен пат пристапено на 30.05.2019 г.

<https://www.dw.com/mk/%D1%80%D1%83%D1%81%Do%BA%Do%B8%Do%BE%D1%82-%Do%BF%Do%Bo%D1%80%Do%BB%Do%Bo%Do%BC%Do%B5%Do%BD%D1%82-%Do%BE%Do%B4%Do%BE%Do%B1%D1%80%Do%B8-%Do%B8%D1%81%Do%BF%D1%80%Do%Bo%D1%9C%Do%Bo%D1%9A%Do%B5-%D1%82%D1%80%D1%83%Do%BF%Do%B8-%Do%B2%Do%BE-%D1%83%Do%BA%D1%80%Do%Bo%Do%B8%Do%BD%Do%Bo/a-17467214>

еден сегмент од приоритетните безбедносни закани кои се застапени во денешниот свет и како такви се предмет на обработка од страна на безбедносно-разузнавачките служби. Разузнавачките оперативци се во постојана борба по информација плус која ќе придонесе за поефективна предвидувачка аналитика за спречување на опасностите по безбедноста на државата. Борбата против овие закани е мошне комплексна, долготрајна, неизвесна и честопати со променлив успех. Таа секогаш неминовно започнува со разузнавачките активности на разузнавачките служби кои настојуваат да ги откријат непријателските намери уште во фазата на планирање, односно пред да дојде до нивна реализација.

По терористичкиот напад на 11-ти септември, 2001 година во САД (9/11), тероризмот зазема примарно место во активностите што ги сметаат светските лидери за најголеми и најсериозни закани. Веројатно не би погрешиле доколку заклучиме дека дури една од најмоќните разузнавачки заедници во светот потфрли, со самиот факт што не успеа да го спречи нападот. По катастрофалниот безбедносен неуспех на разузнавачките служби на САД кој однесе многу човечки жртви и материјална штета, за прв пат една од најмоќните држави во светот беше „на колена“, а терористите успеаа во својата примарна намера - да пратат силна порака дека никој повеќе не е безбеден. Тогашната американска администрација направи разни анализи да го детектира пропустот и следствено на тоа следуваше реформа на разузнавачката заедница. Злосторствата извршени на 11-ти септември во САД и објавената „војна против тероризмот“ пројавија поинтензивна потреба од меѓународна соработка и координација на разузнавачко-безбедносната заедница. Воедно, во 2001 година, беше донесен Закон за обединување и зајакнување на Америка со обезбедување на соодветни алатки потребни за пресретнување и спречување на тероризмот¹⁵, во јавноста т.н. Патриотскиот закон на САД, со кој безбедносно-разузнавачките служби добија дополнителни овластување во име на (зачувување на) мирот и безбедноста. Набрзо потоа,

¹⁵ На англиски: “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT ACT)”, достапно на <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>

беше отворен затворот Гвантанамо, според американската администрација место за сместување на терористи. Но, прашањето кое се поставува и ќе биде третирано во овој труд е дали овие потези за борба против тероризмот на Бушовата администрација вродија со плод?

Впрочем, разузнавањето не е нешто апстрактно, тоа е составен дел од целокупните случувања во општеството. Човештвото оди напред и постојано се усовршува, живееме во ера на глобализација, науката напредува, се развиваат нови достапни технологии, со самиот тој факт и разузнавањето мора да е во тек со настаните, како би можело соодветно да одговори на современите закани. **Главен предизвик на современото разузнавањето е справување со рапидниот подем на науката и техничко-технолошките достигнувања, како и транснационалната природа на заканиите.** Преку анализа на случаите „Сноуден“, „Викиликс“, „Стратфор“ и незаконското следење на комуникациите во Република Македонија обелоденето во 2015 година - разработена е злоупотребата на разузнавачките капацитети, масовниот надзор и импактот врз човековите права и слободи.

Во магистерскиот труд, се укажува на важноста за анализирање на современите тенденции на разузнавањето со цел изградба на функционален разузнавачки систем спремен да одговори на современите закани.

ГЛАВА I

1. РАЗУЗНАВАЊЕТО НЕКОГАШ И ДЕНЕС

Во светски рамки, широк е дијапазонот на научни истражувања, публикации и стручна литература од областа на безбедноста и разузнавањето. Стручната литература е богата со различни теории за настанокот на разузнавачката дејност. Некои автори тврдат дека разузнавањето постои од кога постои општеството, други велат дека разузнавањето се појавило со појавата на државите. Преовладуваат мислења дека разузнавањето настанало со развојот на човековата цивилизација, односно појавата на приватната сопственост, а со тоа и судир на интереси и тајни во меѓучовечките односи. Додека пак, други автори почетоците на разузнавачката дејност ги поврзуваат со шпионажата и често термините се поистоветуваат.

Низ историјата, државите вложувале значителни напори за навремено да бидат информирани за приликите и опасностите во нивното опкружување. Во робовладетелското општество разузнавачка активност спроведувале владетелите, од една страна према надворешните противници, од друга страна према внатрешните ривали во борбата за превласт. Некои автори пишуваат дека во апсолутистичка монархија доаѓа до создавање на првите организирани облици на разузнавачка активност, преку формирање на посебни служби за монархот. По буржоаските револуции, разузнавањето е во подем, доминантна станува приватната сопственост и разузнавачката служба добива нови карактеристики - прибирање и стопански, економски и културни податоци и информации, покрај дотогашните воено-политички. Почнува да се користи и техниката за доаѓање до потребните информации.

Длабоките и радикални промени кои настанаа кон крајот на 20 век и почетокот на 21 век, влијаеа пресудно и во местото, улогата и делокругот на работа на разузнавањето. Процесите на глобализација и дигиталната револуција предизвикаа промени во организацијата на разузнавачко-безбедносните системи. Врз основа на безбедносните предизвици, ризици и

закани со кои се соочува државата - треба соодветно да го моделира својот безбедносно-разузнавачки систем, со цел одговор на истите.

Разузнавањето покрај тоа што е процес и производ, исто така е и структура. Структурата на разузнавањето е претопена во организациски систем кој е создаден од формална и неформална мрежа на луѓе. Во него не се вклучени само разузнавачите и аналитичарите кои традиционално се сметаат за човечки дел од разузнавачката структура, туку и оние кои ги поставуваат задачите и ги користат разузнавачките производи.¹⁶

Стратешки интерес на современите разузнавачки служби е меѓусебна координација меѓу службите во безбедносно-разузнавачкиот матичен сектор, како и соработка со разузнавачки служби од други држави, со цел полесно и поефикасно справување со современите закани.

Денес, разузнавањето игра многу значајна улога во меѓународната политика. Разузнавачките служби се поголеми и поусовршени - играат повеќе јавна улога од кога било досега во процесот на креирање политики на државите. Разузнавањето игра важна улога во националната и меѓународната безбедност, како и во креирањето на светската политика.

1.1. Поим и видови разузнавачки служби

Разни автори и експерти од областа, различно го определуваат поимот разузнавање. Од една најопшта гледна точка, разузнавањето може да се дефинирана како *„процесирана информација, или пак како знаење и анализа осмислени за да помогнат акција“*.¹⁷ Според Random House Dictionary, разузнавањето претставува *„собирање на тајни информации, информации за противникот или за потенцијален противник“*.¹⁸ Но, оваа дефиниција

¹⁶ Види повеќе: Џери Ретклиф „Стратешко размислување во разузнавањето на криминалот“ Табернакул, 2008, страна 7-11.

¹⁷ Graeme R. Newman & Ronald V. Clarke, „*Policajska dejavnost proti terorizmu*“, učbenik za vodilno osebje na policijskih postajah, urednika dodanih slovenskih prispevkov Iztok Podbregar, Andrej Sotlar. - Ljubljana : Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, 2010, стр. 48.

¹⁸ Наведено според: Adams J., „*Exploring the Frontiers of Espionage*“, Pimliko, London, 1995, p. 27.

алудира само на првата фаза од разузнавачкиот процес, односно на собирање информации и недоволно го објаснува поимот. Поимот *разузнавање* може да се дефинира и како „*информација која е собрана, споредена и анализирана и од која е извлечен заклучок кој претставува одговор на претходните барања на крајните корисници*“.¹⁹ Генерално, оперативците на терен собираат информации (или податоци), но доколку тие информации не се обработени, проверени и до крај истражени не може да се земат во предвид како корисни и веродостојни разузнавачки информации.

И покрај тоа што постојат многу дефиниции за поимот *разузнавање*, наједноставната од сите е:

„информација + анализа = разузнавање“.

Со оваа формула што ја напишавме погоре, можеме да кажеме дека се објаснува разликата помеѓу собраната информација и произведеното *разузнавање*. Па така, според оваа формула, велиме дека без анализа не постои *разузнавање*. *Разузнавањето*, односно *разузнавачкиот производ* е тоа што е произведено откако собраниот податок е проценет и анализиран, а не е тоа што е собрано.²⁰

Од нивото на веродостојни и навремени информации потребни за донесување правилни одлуки, директно зависи степенот на ефикасното извршување на поставените мисии. Според голем број теоретичари, *разузнавањето претставува „продукт на собирање, проценување, анализирање, интегрирање и толкување на сите корисни информации со цел проценување на еден или повеќе аспекти во областите на дејствувањето, кои се неопходно или потенцијално значајни за планирањето“*.²¹

¹⁹ Polmer, N. & Allen. B.T. „*Enciclopedia of Espionage*“, Gramercy Books, New York, 1997, p. 18.

²⁰ Види повеќе: Ибраими М., Ачкоски Ј., „*Современи трендови на разузнавањето во борба против тероризмот*“, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје, страна 2.

²¹ Jeffrey T. Richelson „*The U.S. Intelligence Community*“ 7 edition, United Kingdom, Routledge, 2015, p. 6.

Разузнавањето ги подразбира свеста и разбирањето на државата за нејзиното стратешко опкружување, кое се стекнува преку собирање и анализа на достапни и тајни информации. Исто така, разузнавањето, покрај ова, може да подразбира:

- организации кои произведуваат такво знаење;
- активности што ги извршуваат тие организации;
- организационите процеси кои ги насочуваат овие активности; и
- производот кој произлегува од овие активности.²²

Со други зборови, **разузнавањето претставува сложен систем на безбедносни функции кој има цел да се справува со безбедносни ризици и закани и ги штити националните интереси, цели и вредности на државата.**

Која е целта на службите за разузнавање?

Службите за разузнавање:

- обезбедуваат анализа во области кои се однесуваат на националната безбедност;
- даваат рано предупредување за претстојни кризи;
- му служат на националното и меѓународното управување со кризи со тоа што помагаат да се откријат намерите на постојните или потенцијалните противници;
- информираат за национално планирање на одбраната и воените операции;
- ги штитат тајните, како на своите извори и активности, така на оние од другите државни агенции; и
- може да делуваат тајно за да се влијае врз резултатот од настаните во полза на националните интереси.²³

²² Центар за демократска контрола на вооружените сили во Женева (DCAF), последен пат пристапено на 04.03.2019г. Достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17437/bg_intelligence_services_mcd.pdf

Кои се активностите на службите за разузнавање?

✓ Прибирање информации

Ова прибирање информации, всушност, претставува добивање информации. Овде се подразбира подеднакво да се користат достапните извори, но и тајните извори (агенти, дезертери и шпиони).

✓ Анализа

Анализата подразбира снимање и прибирање податоци. Потоа, тие податоци се трансформираат во таканаречени разузнавачки производи коишто помагаат да се обезбедат релевантни и сигурни информации кои, пак, служат, за да им се даде смисла на конкретните ситуации.

✓ Обработка

Обработката, всушност, е на некој начин претворање на собраните информации во една форма која повеќе би била соодветна за анализа (по пат на преведување и дешифрирање).

✓ Анализа и произведување

За да може гореспоменатите таканаречени разузнавачки производи да се од корист, анализата мора да е соодветна, навремена и точна. Со разузнавачките производи треба да се даде објаснување кои извори се користеле, и како се донесени некои заклучоци.

✓ Дисеминација

Како што и самиот збор кажува, дисеминацијата подразбира дистрибуција на крајниот разузнавачки производ до овластени или на некој начин проверени креатори на политика и носители на одлуки.

²³ Центар за демократска контрола на вооружените сили во Женева, Служби за разузнавање, последен пат пристапено на 11.06.2019г., достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17437/bg_intelligence_services_mcd.pdf

Додека пак, **контраразузнавањето** има цел да се спречат странските служби за разузнавање или други групи контролирани од странство да вршат шпионажа, субверзија и саботажа против државата. Тоа се состои од дефанзивни мерки како што се истраги, проверки и надзор, и офанзивни мерки како што се спроведување на операции за да се навлезе во, да се измамат, да се разбијат и изманипулираат овие организации.²⁴

Во некои држави постои и таканаречената **тајна акција**. Тајната акција подразбира директно влијание врз странски политички, воени или економски ситуации без ова влијание да и се припише на државата. Тоа значи дека оваа акција е всушност една опција во која нема воена акција за да се постигнат целите кои не може да се постигнат со дипломатија и други политички средства. Ваквата акција вклучува, но не се ограничува само на:

- *пропаганда;*
- *поддршка на странски политички или воени фракции;*
- *помош на странски влади; и*
- *прекинување на нелегални активности на странско тло.*²⁵

Во државите со моќна разузнавачка заедница разграничена во повеќе агенции за разузнавање, тајната акција, ја вршат само надворешни служби за разузнавање.

Какви видови служби за разузнавање постојат?

Во поголемите и поразвиени држави постојат повеќе видови агенции за разузнавање.

Службите за разузнавање чиј мандат се однесува на конкретна географска област на операција ги вклучуваат:

- **Надворешни или странски служби** за разузнавање кои *прибираат, анализираат и произведуваат доверливи информации*

²⁴ Ибид.

²⁵ Ибид.

што се однесуваат на надворешната безбедност на државата и предупредуваат за непосредни надворешни закани;

- **Внатрешни или домашни служби за разузнавање**, честопати наречени служби за безбедност, кои прибираат и анализираат податоци што се однесуваат на внатрешната безбедност на државата и одржувањето на јавниот ред и сигурноста.²⁶

Службите за разузнавање чиј мандат се однесува на конкретни прашања или домени ги вклучуваат:

- **Воени или одбранбени служби за разузнавање** кои произведуваат доверливи информации што се однесуваат на планирање на одбраната и поддршка на воени операции;
- **Служби за криминалистичко разузнавање** кои произведуваат доверливи информации за организиран криминал, корупција и криминални активности за да помогнат при спроведување на законот;
- **Специјализирани национални центри** кои се насочени кон одредени прашања, како што е Националниот центар за борба против тероризмот на САД (NCTC);
- **Координативни единици по посебни прашања** кои здружуваат неколку разузнавачки актери и/или други гранки од владата. Примери за ова се холандскиот Центар за анти-тероризам (CT-InfoBox), кој ги координира анти-терористичките напори на службата за разузнавање, Националната полиција (INF), Службата за имиграција и други агенции; и Канцеларијата за тероризам и финансиски доверливи информации на САД во рамките на Министерството за финансии.²⁷

Методите за прибирање на разузнавачки податоци каде што се користат техничко-технолошки средства, како и сите други методи, воопшто, исто така

²⁶ Ибид.

²⁷ Ибид.

може да бидат причина за диференцирање на специјализирани агенции за разузнавање. Агенциите за разузнавање за слики, сигнали и криптологија вклучуваат вакви субјекти. Најголемите вакви агенции во поглед на персонал и буџет се: Агенцијата за национална безбедност на САД (NSA)²⁸, руската Федерална агенција за владини комуникации и информации (FAPSI)²⁹ и британското Владино седиште за комуникации (GCHQ)³⁰.

Во помалите земји, како еден начин на сочуввање на ресурсите и избегнување дуплирање на напорот, карактеристично е постоењето на две служби, една за разузнавање, друга за контраразузнавање или само една „споена“ разузнавачка агенција – таков пример е Разузнавачко-безбедносна агенција на Босна и Херцеговина (OSA)³¹. Постојат и поголеми и развиени држави со споменатата систематизација на разузнавачките служби. Примери за обиди да се надмине традиционалната разлика помеѓу операции на национално тло и во странство се шпанскиот Национален центар за разузнавање (CNI)³², холандската Генерална разузнавачко-безбедносна служба (AIVD)³³ и турската Национална разузнавачка служба (MIT)³⁴.

1.2. Дисциплини и приоритети на современото разузнавање

Дисциплини на собирање на разузнавачки информации

Постојат повеќе извори на информации кои можат да имаат драгоцен придонес во остварувањето на целта на разузнавачката активност и на сите треба да им се посвети доволно внимание бидејќи секој од нив има свои

²⁸ Веб страница на Национална агенција за безбедност на САД: <https://www.nsa.gov>

²⁹ Веб страница на руската Федерална агенција за владини комуникации и информации: <https://fas.org/irp/world/russia/fapsi/>

³⁰ Веб страница на британското Владино седиште за комуникации: <https://www.gchq.gov.uk/>

³¹ Веб страница на Разузнавачко-безбедносната агенција на БиХ: <http://www.osa-oba.gov.ba/>

³² Веб страница на шпанскиот Национален центар за разузнавање: <https://www.cni.es/en/welcometocni/>

³³ Веб страница на холандската Генерална разузнавачко-безбедносна служба: <https://www.aivd.nl/onderwerpen/werken-bij-de-aivd>

³⁴ Веб страница на турската Национална разузнавачка служба: <https://www.mit.gov.tr/eng/>

предности и недостатоци во работењето на разузнавачката служба. Во основа, постојат неколку разузнавачки дисциплини.³⁵

- **Агентурен метод или Човечкото разузнавање (Human Intelligence – HUMINT)**, тоа е најстариот и нај проверениот начин на собирање на податоци и разузнавачки информации и особено е успешен во борбата против тероризмот. Методологијата, односно начинот на кој се доаѓа до потребните податоци може да биде преку отворено, прикриено и тајно собирање на податоците.³⁶ Хуминт е еден од нај ефективните методи на собирање информации, но често може да биде опасен и неговите резултати доаѓаат бавно.
- **Разузнавање од отворени извори (Open Sours Intelligence- OSINT)**, овој метод претставува разузнавање преку софтвер со отворен код, не само податоци од јавно достапните весници, медиуми и интернет, туку и преку цела низа на софистицирани малку познати постапки. По доаѓањето на интернетот овој метод доби поголема важност. Податоците од софтверот со отворен код ги има во голем дел во базите на податоци на разузнавачките служби. ОСИНТ е практичен и без ризици, единствено постои опасност од „давење“ во информации.
- **Сигнално разузнавање (Signals Intelligence – SIGINT)**, претставува термин за разузнавање кое се извршува преку пресретнување и експлоатација на сигналите (врските).³⁷ Реализацијата може да биде со употреба на авиони или сателити од разни локации. Сигналното разузнавање претставува „категорија на разузнавање што се состои или од посебни видови или од комбинација на сите видови на комуникациско разузнавање, електронско разузнавање и разузнавање добиено од странски инструментални уреди за врски, без разлика на кои начини истите се пренесени“. СИГИНТ вообичаено се дели на

³⁵ Котовчевски М., „Современи разузнавачки служби“, 2001г. Македонска цивилизација, Скопје, стр. 194.

³⁶ Цонатан Р. Вајт „Тероризам“, 2004, Alexandria Press, Београд, стр. 335-336.

³⁷ Фердинанд Оцаков „Улогата на разузнавањето во борбата против тероризмот и организираните криминали“, 2010 г. Соларис Принт, Скопје, стр.176.

комуникациско разузнавање (КОМИНТ) засновано за пресретнување на комуникациите, електронско разузнавање (ЕЛИНТ) за пресретнување на некомуникациските системи, телеметриско разузнавање-неопходно за пресретнување и анализа на телеметриските трансмисии и (ФИСИНТ) разузнавање на сранските инструментални сигнали.³⁸

- **Разузнавање со употреба на слики (Imagery Intelligence-IMINT)**, сликовното разузнавање/или разузнавањето преку сликовно визуелно претставување претставува разузнавање „што произлегува од употребата на прибраната колекција на визуелни фотографии, инфрацрвени сензори, ласери, електро-оптички и радарски сензори како што се синтетичкиот радар со атенски отвор (апертура) каде сликите на предметите се репродуцирани оптички или електронски на филм, електронски уреди за проектирање или други медиуми“.³⁹ Сливковното разузнавање е технички метод (TECHINT) за собирање на разузнавачки информации. ИМИНТ е целосно автентичен, без ризик, но е многу скап и секоја служба не може да си го дозволи.
- **Разузнавање преку мерење и означување (Measurement and Signatures Intelligence-MASINT)**, МАСИНТ го претставува целото разузнавање кое е технички изведено (со исклучок на сликите) и ги открива, лоцира, следи и опишува специфичните потписи на фиксни и динамични цели на изворот. Ова значи дека информациите кои се добиваат во МАСИНТОТ се радарски, ласерски, оптички, инфрацрвено, акустично и нуклеарно зрачење, радио фреквенција, спекторадиометриски и сеизмички сензорски системи, како и гас, течни и цврсти материјали, земање примероци и анализа. Како примери за вакви информации може да се наведат сеизмичките извештаи од тестирања на нуклеарно оружје, електронски радарски потписи на системи на оружје, како и хемиски состав на примероци од воздухот и водата.⁴⁰

³⁸ Котовчевски М. „Основи на разузнавање“ Бомат Графикс, Скопје, 2013, страна 83-84.

³⁹ Котовчевски М. „Македонско-англиски речник на разузнавачка терминологија“ Бомат Графикс, Скопје, 2009, страна 260.

⁴⁰ Котовчевски М. „Основи на разузнавање“ Бомат Графикс, Скопје, 2013, страна 85.

- **Меѓународна соработка меѓу разузнавачките служби (LIAISON)** е важен инструмент за собирање на информации, таа се движи од учтиви контакти, преку разузнавачка дипломатија или интезивна соработка меѓу службите. Интезитетот на конкретната соработка зависи од партнерот и целта, односно до кој степен двете страни гледаат на проблемот како заеднички, или што би добила другата страна за возврат. Релативно е ефтина, но зависи од подготвеноста на другата страна.

Секоја дисциплина има свои предности и недостатоци и, до некој степен, тие се конкурентни едни со други во обидот да се постигне целта. Фотографските слики (ИМИНТ) се често графички привлечни, затоа и лесно може да се поделат, но тоа се само слики. Сигналното разузнавање (СИГИНТ) денес е мошне напредно, но исто така не треба да се заборава дека за следење на комуникациите и обемот на сообраќајот, како потточка на СИГИНТ, важна улога игра и комуникациското разузнавање КОМИНТ. Разликата помеѓу ИМИНТ и СИГИНТ е во тоа што ИМИНТ ви кажува што се случило, додека СИГИНТ ви кажува што ќе се случи. Военото разузнавање обично има предност, затоа што многу подобро и полесно ги координира прибраните информации од различните дисциплини, бидејќи армијата (практично секој член на армијата) знае точно за неговите задачи и цели на бојното поле. Но, сепак, не може да се каже дека нема никакви проблеми со начинот на кој армијата ги врши работите.⁴¹

Приоритети на современото разузнавање

Со цел исполнување на специфичните задачи, зачувување на безбедноста односно давање на веродостојни, квалитетни и навремени информации до креаторите на политиките, приоритети на современото разузнавање треба да бидат:

⁴¹Види повеќе на веб страница на Министерство за одбрана на Република Македонија „Сличности и разлики помеѓу разузнавачките дисциплини – Компоненти и методи на прибирање информации“ последен пат пристапено на 13.09.2019 г., достапно на <http://www.mod.gov.mk/?shtit=26997&lang=mk>

- градење на интегрирана државна разузнавачка способност со оптимизирани можности за собирање на информации,
- зајакнување на аналитичката експертиза, методите и практики низ разузнавачка заедница и креативно опкружување,
- отстранување на пречките за споделување разузнавачки податоци во рамките на разузнавачката заедница, како и со партнерите,
- искористување на научниот и техничкиот напредок, особено промените во информатичката технологија што ќе придонесе за подолем капацитет за справување со новите закани,
- создавање разузнавачка „сајбер-заедница“ во која разузнавачите и нивните партнери ќе можат да комуницираат брзо и безбедно на меѓународно и национално ниво,
- проширување на технолошките капацитети со цел справување со постојаното зголемување на обемот на сигналите кои се пресретнуваат,
- фокусирање на напорите за собирање разузнавачки информации за прашања кои имаат разузнавачки интерес во приватниот сектор и пред сè:
- развој на нови демократски стандарди на добра практика кодифицирана во законодавството, со цел разузнавањето да остане во чекор со предизвиците на променетата технологија и закани.⁴²

⁴² Contemporary Challenges for the Intelligence Community, последен пат пристапено на 01.09.2019 г., достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17435/backgrounder_06_intelligence_challenges.pdf

ГЛАВА II

1. ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА И ЛЕГИТИМИТЕТ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО

Современите разузнавачко-безбедносни системи во склад со дефинираните национални интереси и надворешно политичките приоритети, своето постоење и работење го темелат на: Стратегиите за национална безбедност, законите за национална безбедност, матичните закони за поединечните разузнавачки установи кои поблиску го прецизираат делокругот на работа, внатрешната организација и методите на работа на службата, средствата и мерките кои службите ги користат, како и низа други законски и подзаконски документи, правила и прописи кои се однесуваат на сите субјекти на националниот систем за безбедност”.⁴³

Легитимноста разузнавачките служби ја црпат од законската рамка. Само во случаите кога нивните исклучителни овластувања произлегуваат од соодветно законодавство, можеме да кажеме дека службите за разузнавање се легитимни. Во Законите со коишто се регулираат разузнавачките служби, треба да биде пропишат јасен и конкретен мандат, и да вклучуваат:

- *географски области на надлежности;*
- *предмет на истрага;*
- *ограничувања на надлежноста и воведување на рестрикции за активностите;*
- *односите меѓу службите кои работат во рамките на разузнавачката заедница и нивната координација;*
- *средства со кои службите подлежат на отчетност, вклучувајќи и механизми за контрола на извршната власт, законодавен надзор и судска ревизија; и*

⁴³Mladen Bajagic, *Spijunaza u XXI veku - Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi*, 2008, Book & Marso, Beograd, 24 страна.

- законски средства за решавање на приговори во случај на лошо однесување на агенцијата.⁴⁴

Намерите и целите на внатрешното и надворешното прибирање на доверливи информации се разликуваат зависно од пропратните ризици. Функционалните механизми за управување, контрола и отчетност се од големо значење. Самата законодавна рамка со која се регулирани службите за разузнавање треба да бара од нив да ги почитуваат демократските стандарди и норми.⁴⁵

2.1. Национално законодавство низ призма на Република Македонија

Разузнавачката заедница на Република Македонија својата работа ја темели врз уставот, законите, подзаконски акти и правни прописи и меѓународните документи од доменот на човековите права. Институционалната рамка на разузнавачките модели е претопена во државните служби за разузнавање кои се нормативно регулирани со закон. Легитимитетот, начинот на функционирање и работење, во Република Македонија, службите за разузнавање го црпат од следниве закони:

- Закон за Агенцијата за разузнавање (АР)
- Закон за Оперативно-техничка агенција (ОТА)
- Закон за Агенција за национална безбедност (АНБ)
- Закон за внатрешни работи
- Закон за одбрана
- Закон за следење на комуникациите
- Закон за класифицирани информации
- Закон за електронски комуникации
- Закон за заштита на лични податоци

⁴⁴ Основни податоци на DCAF, Центар за демократска контрола на вооружените сили во Женева, последен пат пристапено на 08.09.2019 г., достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17437/bg_intelligence_services_mcd.pdf

⁴⁵ Ибид

- Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница и др.

Република Македонија стана независна држава по мирен пат, односно, успеа да ги избегне војните што ги зафатија останатите републики дел од Социјалистичка Федеративна Република Југославија. Меѓутоа, и покрај тоа, во 1991 година, по распаѓањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија, Македонија се соочи со огромни предизвици на безбедносен план.⁴⁶ Во овој, транзициски, многу тежок период, државата мораше одново да го изгради својот безбедносно-разузнавачки систем. Откако се прогласи за независна, Република Македонија ги спои своите цивилни агенции за разузнавање во склоп на една институција - Министерството за внатрешни работи. Во 1992 година се основа **Сектор-Служба за воена безбедност и разузнавање (ССВБиР)**. Со донесувањето на Законот за одбрана во 1992 година⁴⁷ кој беше заменет со Законот за одбрана во 2001 година во кој е подетално образложено нејзиното дејствување,⁴⁸ сместена во рамките на Министерството за одбрана, Сектор-Службата за воена безбедност и разузнавање доби мандат и надлежност. Оваа основна структура сè уште постои. Сектор-Службата за воена безбедност и разузнавање врши работи во врска со планирањето, организирањето и спроведувањето на разузнавањето, контраразузнавањето и заштитата на силите во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија.⁴⁹

Во 1995 година беше основана **Агенцијата за разузнавање (АР)**. Работата на Агенцијата за разузнавање се регулира со Законот за Агенцијата за разузнавање.⁵⁰ Според член 2: *„Агенцијата е надлежна да собира податоци и информации од значење за безбедноста и одбраната на Република*

⁴⁶ Портал Аналитика, Управување со безбедносно – разузнавачките служби во Македонија, Андреја Богдановски,, Април 2012 година, последен пат пристапено на 30.08.2019 г., достапно на https://www.analyticamk.org/images/stories/files/report/ro1_mak.pdf

⁴⁷ Закон за одбрана. („Службен весник на Република Македонија бр. 8/92“). Член 119

⁴⁸ Закон за одбрана. („Службен весник на Република Македонија бр. 42/2011“). Член 133

⁴⁹ Веб страна на Министерството за одбрана на РМ, последен пат пристапено на 11.10.2019 г., достапно на http://morm.gov.mk/?page_id=14&lang=mk

⁵⁰ Закон за Агенцијата за разузнавање. Службен весник на Република Македонија бр. 19/1995

*Македонија и стопанските, политичките и другите интереси на државата.*⁵¹

Исто така, според Законот, Агенцијата задолжително треба да доставува извештај до Претседателот на државата. Притоа, други органи на државата може да добиваат информации и анализи од Агенцијата за разузнавање за прашања коишто се од значење за нивниот делокруг. Но, што се однесува на другите функции, кога би имала појасен законски мандат, Агенцијата за разузнавање би била поефикасна, особено во поглед на координацијата со другите безбедносно-разузнавачки служби. Во минатото, Уставниот суд поништи неколку одредби од овој закон, сепак законот не е изменет оттогаш.⁵² Според препораките на НАТО, најавено е изготвување на нов Закон за АР до крајот на 2019 година, со цел уредување на надлежноста, раководењето и внатрешната организација на Агенцијата за разузнавање.

Агенцијата за разузнавање претставува независно тело, подредено на Претседателот на државата. Но, има некои надлежности и Владата со коишто може директно да влијае врз работата на АР, како што се одобрувања поврзани со кадарот, методите и средствата на Агенцијата за разузнавање.⁵³ Дополнително, Владата има контрола врз буџетот на агенцијата и од директорот на Агенцијата за разузнавање може да побара одговорност за неговата работа.

Во 1997 година, кога Агенцијата за разузнавање започна со работа, разузнавачкиот сегмент на Сектор-Службата за воена безбедност и разузнавање се префрли во оваа безбедносно-разузнавачка служба додека одделението за контраразузнавање остана во рамките на Министерството за одбрана.

Практично ексклузивитет за контраразузнавање до скоро имаше Управата за безбедност и контраразузнавање (УБК). Во 1995 година, со реорганизација на органите на управата, Службата за државна безбедност

⁵¹ Закон за Агенцијата за разузнавање. („Службен весник на Република Македонија бр. 19/1995“). Член 2

⁵² Одлуки на Уставниот суд бр. 76/2000 и 211/2000.

⁵³ Ибид. Член 13.

(СДБ) се преименува во Дирекција за безбедност и контраразузнавање (ДБК), а со измена на Законот за организација и работа на државната управа, во 2000 година, ДБК се реструктурира во Управа за безбедност и контраразузнавање (УБК) задржувајќи ги работите сврзани со системот на државната безбедност.⁵⁴ Иако, од Законот за внатрешни работи од 1995 година произлегуваа мандатот и надлежноста на Управата за безбедност и контраразузнавање, Управата од организациски аспект претставуваше обединување на веќе постоечки единици во Министерството за внатрешни работи.

Законот за внатрешни работи претрпе неколку измени од тоа време, а со измената во 2009 година,⁵⁵ во него, како надлежности на Управата за безбедност и контраразузнавање, се посочени следниве области:

- *контраразузнавање;*
- *тероризам;*
- *активности кои ги загрозуваат демократските институции на земјата или поддржуваат нивно насилно отфрлање;*
- *организиран криминал кој потекнува од или е насочен кон демократските институции на земјата.*⁵⁶

Во завршна фаза е реформата на разузнавачката заедница на Република Македонија, како и посоодветно нормативно-правно регулирање на оваа специфична материја. По скандалот со незаконското следење на комуникациите и злоупотреба на разузнавачките системи од 2015 год., македонското разузнавањето, во 2018 и 2019 год. претрпе поголеми организациски и нормативни промени. Првата реформска промена беше формирањето на **Оперативно-техничката агенција (ОТА)**, потоа укинувањето на Управата за безбедност и контраразузнавање и формирање на нова автономна **Агенцијата за национална безбедност**. Последната легислативна реформа беше во мај 2019 г., со носење на **Закон за**

⁵⁴ Веб страна на МВР, последен пат пристапено на 04.09.2019 г. Достапно на: <https://mvr.gov.mk/page/uprava-i-bezbednost-za-kontrarazuznavanje>

⁵⁵ Закон за внатрешни работи. („Службен весник на Република Македонија бр. 92/09“).

⁵⁶ Ибид. Член 16.

координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија (и формирање Совет за координација на безбедносно-разузнавачката заедница).⁵⁷

Оперативно-техничката агенција Скопје (ОТА)

Оперативно-техничката агенција (ОТА) е законски основана со Законот за ОТА („Службен весник на Република Македонија“ бр. 71 од 19.4.2018 година), а започна со работа на 1 ноември 2018 година. Нејзиното формирање има за цел да се оневозможи каква било злоупотреба на мерката следење на електронските комуникации на граѓаните од страна на овластените органи за следење на комуникациите или операторите. Во нејзиниот домен на заштита се само електронските облици на комуникации помеѓу граѓаните.⁵⁸

Според Законот за Оперативно - техничка агенција (Член 2), ОТА се основа како самостоен и независен државен орган кој обезбедува техничка поврзаност помеѓу операторите и овластените органи. ОТА дејствува како посреднички орган кој воспоставува технички премин помеѓу операторот и овластените органи, без можности за активирање или спроведување на снимањето на следените комуникации. ОТА не поседува техничка можност за пристап до содржината на следената комуникација. *Техничката поврзаност се обезбедува исклучиво врз основа на судска наредба заради спроведување на следењето на комуникациите во согласност со Законот за следење на комуникациите.* Заради вршење на надлежноста на ОТА ѝ се обезбедуваат медијациски уреди за следење на комуникациите.⁵⁹

Во Членот 3 од наведениот Закон се наведени техничките услови за следење на комуникациите, и тоа за:

⁵⁷ Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија, Бр. 08-3049/1, 22 мај 2019 година, Скопје, достапно на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2019/05/Zakon-za-koordinatsija-na-bezbednosno-razuznavachkata-zaednitsa-vo-Republika-Severna-Makedonija-28-05-2019.pdf>

⁵⁸ Веб страница на ОТА, последен пат пристапено на 04.09.2019г. <https://ota.mk/mk/osnovni-informacii>

⁵⁹ Закон за Оперативно - техничка агенција, Службен весник на РМ, бр. 71 од 19.4.2018 година

- кривични истраги и

- заштита на интересите на безбедноста и одбраната на државата.

Со ОТА раководи директор. Директорот го избира и разрешува Собранието на Република Македонија. Мандатот на директорот изнесува пет години, без право на реизбор. Директорот до Собранието на Република Македонија има обврска да доставува годишен извештај за работата на ОТА за претходната календарска година, како и дополнителни извештаи по потреба и по барање на Собранието на Република Македонија.

При стратегиско планирање, ОТА се раководи од Уставот на Република Македонија и Европската конвенција за заштита на основните човекови права и слободи, како и од општоприфатените НАТО стандарди и правила. Во секојдневното работење, ОТА се раководи и се придржува на законските одредби од: Законот за кривичната постапка, Законот за следење на комуникациите, Законот за ОТА, Законот за заштита на личните податоци, Законот за класифицирани податоци и Законот за електронски комуникации. Функционирањето на ОТА и сите нејзини аспекти на организациска, кадровска, техничка и друга поставеност се правно регулирани со Правилникот за внатрешна организација, Правилникот за систематизација на работните места во ОТА и други подзаконски акти, кои се со степен на класификација – државна тајна.⁶⁰

Во Член 31 од Законот е предвидено чувањето на доверливоста на информациите. Директорот и работниците во ОТА се должни да ги чуваат како тајна податоците до кои дошле во својата работа, не само за време на мандатот, односно вработувањето во ОТА, туку и пет години по неговото завршување, односно престанување на вработување, што особено се однесува на лични

⁶⁰ Веб страна на ОТА, последен пат пристапено на 04.09.2019г. <https://ota.mk/mk/osnovni-informacii>

податоци или класифицирани информации во согласност со закон.⁶¹ Со ваква временска рамка на чување на доверливите податоци од 5 години, постои веројатност податоците да бидат злоупотребени по истекот на рокот. Доколку дојде до тоа, постои реална можност за нанесување на штетни безбедносни последици. Со други зборови, се отвора простор за несоодветно регулирање на чувањето на доверливоста на информациите.

Надзор и контрола над работењето над ОТА предвидено е да врши: Собранието на Република Македонија, Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации, Дирекцијата за заштита на лични податоци, Народниот правобранител на Република Македонија, Советот за граѓанска контрола, Судовите и Јавното обвинителство на Р. Македонија.

Агенција за национална безбедност (АНБ)

Законски основ за формирање на Агенција за национална безбедност е Законот за Агенција за национална безбедност (Службен весник на РСМ, бр. 108 од 28.5.2019 година). Со цел реформи во безбедносно-разузнавачкиот сектор, за разлика од УБК, АНБ претставува автономна агенција (надвор од Министерството за внатрешни работи), која е предвидено да работи со јасен мандат – контраразузнавање, контратероризам и заштита на уставниот поредок. Со надеж овозможување на деконцентрација на моќта на разузнавачките служби. Новата безбедносно-контраразузнавачка служба (АНБ) започна со работа на 1 септември 2019 година.

Формирањето на АНБ, како што е предвидено во Член 2 од Законот е со цел заштита на националната безбедност на државата, односно заради заштита на независноста, суверенитетот, уставното уредување, основните слободи и права на човекот и граѓанинот гарантирани со Уставот на Република Македонија, како и други работи од интерес на националната безбедност на државата.

⁶¹ Законот за Оперативно - техничка агенција, Службен весник на РМ, бр. 71 од 19.4.2018 година

Според член 4 од истиот Закон, Агенцијата е надлежна да собира, обработува, анализира, проценува, разменува, чува и штити податоци и информации со цел откривање и спречување на активности што се поврзани со безбедносни закани и ризици за националната безбедност на државата и тоа:

- шпионажа,
- тероризам и негово финансирање,
- насилен екстремизам,
- сите форми на сериозни и организирани криминални активности насочени против државата,
- спречување на кривични дела против човечноста и меѓународното право,
- незаконито производство и пролиферација на оружје за масовно уништување или нивни компоненти, како и материјали и уреди кои се потребни за нивно производство,
- нарушување на виталните економски интереси и финансиската безбедност на државата,
- нарушување на безбедноста на носители на високи државни функции и на објекти од стратешко значење за државата,
- откривање и спречување на други активности поврзани со безбедносни закани и ризици за националната безбедност на државата.

За прашања од значење за националната безбедност, Агенцијата го известува претседателот на Република Македонија, претседателот на Собранието на Република Македонија, претседателот на Владата на Република Македонија, Советот за координација на безбедносно-разузнавачката

заедница, како и други субјекти во зависност од прашањето што е предмет на известување.⁶²

Внатрешната организациска поставеност на Агенцијата, според Член 18 е заснована врз функционален и територијален принцип на централно и регионално ниво.

Агенцијата во својата работа собира податоци и информации користејќи:

1. отворени - јавни извори,

2. податоци и информации од физички лица,

3. службени податоци и информации од органите на државната власт, јавните претпријатија, единиците на локалната самоуправа и други правни лица, како и користење на податоци и информации од нивните службени евиденции, збирки и регистри на податоци кои ги водат согласно со закон,

4. тајно собирање на податоци и информации со:

а. следење на комуникации и собирање на мета податоци, согласно со Законот за следење на комуникациите,

б. следење и снимање на меѓународни телекомуникации,

в. следење и снимање на телефонски и други електронски комуникации со посебни технички уреди и опрема, без посредство на ОТА и операторите,

г. тајни соработници,

д. надзор над поштенски и други пратки,

ѓ. лица со прикриен идентитет,

⁶² Закон за Агенција за национална безбедност (Службен весник на РСМ, бр. 108 од 28.5.2019 година)

е. таен откуп на предмети и документи и

ж. набљудување.⁶³

Со Агенцијата раководи директор⁶⁴ кој го именува и разрешува Владата на предлог на претседателот на Владата. Мандатот на директорот изнесува четири години со право на повторен избор за уште еден мандат. Директорот е самостоен во извршувањето на работите на Агенцијата, а за својата работа е одговорен пред Владата.

Надзор над работата на Агенцијата вршат:

- Собранието - непосредно и преку надлежни работни тела,
- Народниот правобранител на Република Македонија,
- Дирекцијата за заштита на лични податоци,
- Дирекцијата за безбедност на класифицирани информации,
- Државниот завод за ревизија и
- Советот за граѓански надзор согласно со Законот за следење на комуникациите како и
- други органи согласно со закон.

Според законот, Директорот доставува годишна програма и годишен извештај за работа на Агенцијата до надлежното работно тело на Собранието за надзор на Агенцијата најдоцна до крајот на месец февруари за претходната календарска година, за разгледување. Директорот, по потреба или на барање на надлежното работно тело на Собранието за надзор на Агенцијата доставува вонреден извештај.

⁶³ Закон за Агенција за национална безбедност (Службен весник на РСМ, бр. 108 од 28.5.2019 година).

⁶⁴ За **прв директор на АНБ е именуван амбасадорот Виктор Димовски**, личност со долгогодишно искуство во дипломатијата и разузнавањето.

2.2. Меѓународно-правни димензии на разузнавањето

И покрај злоупотребата на разузнавачките служби во светски рамки, незаконскиот масовен надзор (или шпионирање) и кршењето на основните човекови права и слободи, според направената анализа на меѓународните институции и маѓународната легислатива, се дојде до заклучок дека не постои унифициран закон со кој разузнавањето е меѓународно-правно регулирано. Дури ни во рамки на меѓународните организации (Обединетите нации, Европската унија, ОБСЕ и НАТО), не постои единствена правна рамка за регулација на оваа мошне специфична материја.

Разузнавачко-безбедносните установи на развиените демократски земји, кои ги одликува долга традиција на постоење и делување ги карактеризира прецизна поделба на разузнавањето, контраразузнавањето и другите безбедносни работи (заштита на уставниот поредок, интегритетот и суверенитетот на земјата итн.) Разузнавачките и контраразузнавачките служби воглавно немаат полициски овластувања (постојат и исклучоци FBI-Америка и FSB во Русија). Примерите за отсуство на полициски овластувања се чести посебно за голем број надворешни разузнавачки служби: CIA, MI6, MOSSAD, DGSE, BND, SVR, DIA, EYP, SOA, SOVA, IH, SRI итн; како и контраразузнавачки и други служби на безбедност: BfV, MI5, MAD, DST, DRI, Aman, NSA, GCHQ, FAPSI.⁶⁵

Сите разузнавачко-безбедносни системи, во јавноста се вели дека делуваат во склад со Уставот и законите, но јасно е дека не секогаш двата основни облици на делување на разузнавачките служби (разузнавачки и неразузнавачки активности) се секогаш во склад со Уставот и Меѓународните документи донесени во областа на човековите права и слободи и заштита на истите. Од самиот карактер на работата на надворешните разузнавачките служби (собирање на тајни разузнавачки податоци и информации надвор од границите на сопствената земја, како и неразузнавачките активности-тајни/специјални акции) тие ги прекршуваат правилата и законите на земјата

⁶⁵ Mladen Bajagic, *Spijunaza u XXI veku Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, 24 страна.

каде што ја обавуваат својата активност. Со самиот тој факт разузнавањето не е (и не може да биде) меѓународно правно регулирано, тргнувајќи од фактот што за една држава е разузнавање во странска држава, за другата претставува кривично дело, нарушување на приватноста, многу често и шпионажа.

Меѓународно-правните димензии на разузнавањето во рамки на Европската унија (ЕУ) детално се претставени во Извештајот насловен **Закони за собирање на надворешно или странско разузнавање (Foreign Intelligence Gathering Laws)** од 2016 година. Направен е преглед на законите со кои се регулира собирањето разузнавачки информации во ЕУ, Белгија, Франција, Германија, Холандија, Португалија, Романија, Шведска и Велика Британија. Во извештајот е истакнато дека сите земји-членки на ЕУ го следат законодавството на ЕУ за заштита на личните податоци, што е дел од заедничката одговорност на Европската унија. Но, прашањата за националната безбедност се во надлежност на одделните земји-членки на ЕУ и се регулирани со домашното законодавство.⁶⁶ Прегледот на законодовната рамка на одделни земји дава примери за тоа како европските држави ги контролираат активностите на нивните разузнавачки агенции и какви ограничувања се наметнати при собирањето информации.

Како мошне специфично, **електронското разузнавање** спаѓа во доменот на земјите-членки на Европската унија, кои имаат единствена одговорност за заштита на нивната внатрешна безбедност. **Електронскиот надзор спроведен од националните безбедносни агенции е својствено поврзан со правото на приватност и заштита на личните податоци.** Почитувањето на овие права е обврзувачко за земјите-членки на ЕУ, загарантирано во договорите на Европската унија и подзаконските акти, како и во Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и во Конвенциите донесени од страна на Советот на Европа.

⁶⁶ Foreign Intelligence Gathering Laws-Full Report, 10/06/2016, последен пат пристапено на 26.09.2019г., достапно на <https://www.loc.gov/law/help/intelligence-activities/intelligence-gathering.pdf>

Во Договорот за Европската унија е предвидено дека „националната безбедност останува единствена одговорност на секоја земја-членка“,⁶⁷ и, оттаму, на ЕУ веројатно и недостасува надлежност да донесе единствено законодавство во оваа област. Покрај тоа, врз основа на Договорот за функционирање на ЕУ, Судот за правда на ЕУ нема надлежност за случаи што вклучуваат надзор спроведен од националните власти со цел да се заштити внатрешната безбедност на членките на ЕУ.⁶⁸

При спроведување на електронски надзор (домашен или странски), земјите-членки треба да одржат рамнотежа помеѓу потребите на органите за спроведување на законот и почитување на основните права и приватноста, заштитата на личните податоци и приватниот и семејниот живот. Овие права се загарантирани во домашното законодавство, законодавство на ЕУ и меѓународните договори, вклучително и Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms - ECHRFF) и Меѓународниот пакт за граѓански и политички права - кои се обврзувачки. Според утврдената судска пракса на Европскиот суд за човекови права во Стразбур, од националните безбедносни служби се бара, при спроведување на електронски надзор, да ја оправдаат ваквата активност против приватноста на поединците врз основа на закон што поставува јасно дефинирани граници, придржуван од принципите на неопходност и пропорционалност.⁶⁹

Во 2013 година, по откријата на Сноуден, повеќе ЕУ земји-членки беа посочени како учесници во незаконски масовен надзор ширум светот. Во медиумите беше објавено дека голем број на земји-членки, вклучително и

⁶⁷ Consolidated Version of the Treaty on European Union (TEU) art. 4, para. 2, 2016
<https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/publications/consolidated-treaties-charter-of-fundamental-rights-2016/>

⁶⁸ Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) art. 276, 2016, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0006.01/DOC_3&format=PDF

⁶⁹ Foreign Intelligence Gathering Laws-Full Report, 10/06/2016, последен пат пристапено на 26.09.2019г., достапно на <https://www.loc.gov/law/help/intelligence-activities/intelligence-gathering.pdf>

Франција⁷⁰, Германија⁷¹, Шведска⁷² и Велика Британија⁷³, биле вклучени во операции за масовно набљудување во соработка со САД. Овие обвинувања поттикнаа дебата на ниво на ЕУ. Со самиот факт што Европскиот парламент игра водечка улога меѓу институциите, преку Комитетот за граѓански слободи да спроведе истрага. Истрагата резултираше со усвојување на Резолуција за американската програма за надзор на НСА.

Надлежноста во областа на надзорот меѓу ЕУ и земјите-членки е пропишана во голем број членови на Договорот за Европската унија (ДЕУ) и Договорот за функционирање на ЕУ (ДФЕУ). Во членот 4, став 2, од ДЕУ се вели дека Унијата „треба да ги почитува (земјите-членки) суштинските државни функции вклучително и обезбедување територијален интегритет на државата, одржување на закон и ред и заштита на националната безбедност. Особено, националната безбедност останува единствена одговорност на секоја земја-членка.“⁷⁴ Во слична смисла, член 72 од ДФЕУ се однесува на областите слобода, безбедност и правда - пропишано е „нема да влијае на извршувањето на одговорностите што ги имаат земјите-членки во однос на одржувањето на законот и редот и заштитата на внатрешната безбедност.“⁷⁵ Покрај тоа, членот 73 им дозволува на земјите-членки „да се организираат меѓу себе и под нивна одговорност во форми на соработка и координација што ги сметаат за

⁷⁰ Angelique Chrisafis, France 'Runs Vast Electronic Spying Operation Using NSA-style Methods': Intelligence Agency Has Spied on French Public's Phone Calls, Emails and Internet Activity, Says Le Monde Newspaper, THE GUARDIAN (July 4, 2013), <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/04/france-electronic-spying-operation-nsa>

⁷¹ The German Prism: Berlin Wants to Spy Too, SPIEGEL ONLINE INTERNATIONAL (June 17, 2013), <http://www.spiegel.de/international/germany/berlin-profits-from-us-spying-program-and-is-planning-its-own-a906129.html>

⁷² Jordan Shilton, Swedish Intelligence Service Spying on Russia for US National Security Agency, WORLD SOCIALISTS WEB SITE (Dec. 30, 2013), <https://www.wsws.org/en/articles/2013/12/30/swed-d30.html>

⁷³ NSA Leaks: UK and US Spying Targets Revealed, BBC News (Dec. 20, 2013), <http://www.bbc.com/news/world25468263>

⁷⁴ Consolidated Version of the Treaty on European Union (TEU) supra note 1, art. 4, para. 2, 2016, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2016:202:TOC%23C_2016202EN.01001301

⁷⁵ Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), supra note 2, art. 72.

соодветни помеѓу надлежните национални агенции одговорни за заштита национална безбедност.”⁷⁶

Недостатокот на надлежност на ЕУ во областа на надзорот е немањето на овластување ЕУ да донесува закон за тајно електронско следење (или надзор) со цел да ограничи и/или наметне построги заштитни мерки. Во случај Европската комисија, користејќи го своето право на иницијатива да воведо правна рамка за разузнавањето, практично не би било применливо со оглед на недостаток на надлежност на Европскиот суд за правда за безбедносни прашања.

Откровенијата на Едвард Сноуден за незаконскиот масовен електронски надзор од страна на Агенцијата за национална безбедност на САД (НСА), доведоа до усвојување на неколку резолуции во рамки на ЕУ и Советот на Европа - со цел заштита на човековите права и посолидна регулација на надзорот од страна на разузнавачките служби. Воедно, и Генералното собрание на Обединетите нации, во резолуцијата донесена во 2013 година, изрази длабока загриженост за негативното влијание што незаконскиот надзор и следење на комуникациите го има врз човековите права. **ООН ги повика сите држави да го почитуваат и заштитат правото на приватност во дигиталната комуникација.** Генералното собрание ги повика сите држави да ги разгледаат своите постапки, практики и законодавство во врска со надзорот врз комуникациите, следење и прибирање лични податоци и ја истакна потребата државите да обезбедат целосно и ефикасно спроведување на нивните обврски, согласно меѓународните човекови права.⁷⁷ Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, до сега ратификуван од 167 држави, предвидува дека никој нема да биде изложен на произволно или незаконско мешање во неговата приватност, семејство, дом или преписка, ниту пак противзаконски напади врз неговата чест и репутација. Во понатамошниот

⁷⁶ *Ибид*

⁷⁷ Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2013 on the report of the Third Committee (A/68/456/Add.2) 68/167. The right to privacy in the digital age, последен пат пристапено на 27.10.2019 г., достапно на <https://undocs.org/A/RES/68/167>

текст се вели дека „Секој има право на законска заштита од такво мешање или напади“.⁷⁸

Со други зборови, иако не постои унифициран закон или меѓународен правен документ за регулација на разузнавачката дејност, разузнавачките служби не смеат да се стават во улога светски владетели на меѓународната сцена. Да не забораваме дека службите за разузнавање треба да работат согласно законот, а не практично да го користат како упатство делото „1984“ на Џорџ Орвел. Пред се, меѓународните димензии на разузнавањето се ограничени со меѓународно-правните документи донесени од доменот на заштита на човековите права и слободи.

⁷⁸ International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49, последен пат пристапено на 16.10.2019 г., достапно на <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

ГЛАВА III

3. АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДИМЕНЗИИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО ВО СОВРЕМЕНИТЕ ДРЖАВИ

Разузнавањето претставува основа и неопходност за постоење, развој, заштита и функционирање на значајни делови од општествениот живот (политиката, економијата, бизнисот, индустријата, медицината, науката) на државата. Разузнавањето, како тајна дејност на државниот апарат се повеќе внимание привлекува на светската сцена. Поимот разузнавање во 20 век доби соодветен термин и значење, не само во националните безбедносни стратегии на државите од современиот свет, туку и во речиси сите сфери на општествениот живот.

Во трудот „Современи разузнавачки служби“,⁷⁹ професор Митко Котовчевски истакнува дека разузнавачката служба претставува значајна државна специјализирана организација која врши собирање, анализа и процена на разузнавачките податоци и информации за другите држави, за нивните воени и економски потенцијали, за политичката состојба, за следење на намерите на другите држави, за научните откритија, за тајната дипломатија и други податоци од витален интерес за успешно функционирање на државата“. Современото разузнавање става акцент и на военото разузнавање како метод на користење на современите разузнавачки служби, особено за разоткривање на оружјето за масовно уништување, кое да потенцираме, претставува сериозна закана за мирот во светот и постоењето на човештвото.

Разузнавачките служби (организации) кои низ историјата функционираше како „тајни сили на власта“, денес се повеќе го прошируваат својот спектар на активности и на дејствувања. Ако порано нивната функција исклучиво се концентрирала врз собирање на доверливи податоци за војската на другите држави, во поново време нивните функции се мултиплицираат, но и

⁷⁹ Котовчевски Митко „Современи разузнавачки служби“, Македонска цивилизација, 2003 година, стр. 41

во значајна мера се модифицираат. **Покрај собирањето и анализа на разузнавачките податоци и информации за другите држави** (нивните воени и економски потенцијали, политичката состојба, намерите на државата), **разузнавачките служби сериозно се занимаваат и со состојбите и резултатите во сферата на научните откритија, со „предвидување на иднината“** (изработка на сериозни процени за евентуалниот развој на некои значајни состојби од посебен интерес за националната безбедност). Во нивната „зона на дејствување“ се и проблемите поврзани со посредување меѓу државите, посебно во сферата на тајната дипломатија. Разузнавањето, исто така, мора да обезбеди податоци за успешно попречување или оневозможување на ескалација на поголеми надворешни конфликти.⁸⁰

Кога говориме за современо разузнавање, негов нераскинлив дел се современите тенденции и димензии, како позначајни би ги одвоиле: електронското разузнавање, разузнавање за борба против тероризмот и ОМУ, тенденцијата на појавата на приватни разузнавачки агенции, бизнис разузнавањето,⁸¹ појавата на вештачката интелигенција, (не)координацијата помеѓу разузнавачките служби во државата, неопходноста од меѓународна соработка, потребата за реформа во разузнавањето, интересот на јавноста за дејноста која ја вршат разузнавачките служби, тенденцијата на транспарентност со цел прифаќање од јавноста, тенденцијата на злоупотреба на службите за разузнавање, дилемата меѓу приватност и безбедност, заштита на сајбер просторот, како и влијанието на глобализацијата, интернетот и социјалните медиуми. **Современите разузнавачки системи треба да имаат потенцијал да одговорат на сите современи закани.**

Современото разузнавање на поголемите држави акцент става на предвидување на основната политика и динамика во едно општество или држава, набљудување и искористување на луѓето и нормите на однесување,

⁸⁰ Котовчевски М., *Основи на разузнавање*, Бомат Графикс, 2013, Скопје.стр.138-139.

⁸¹ „Business Intelligence“ подразбира такво разузнавачко дејствување во областа на стопанството, каде со континуирано собирање на јавно достапни податоци се врши и облагодарување и дообликување на податоците собрани по пат на класично разузнавање. Наведено според проф.Котовчевски М., *Основи на разузнавање*, Бомат Графикс, 2013, Скопје, страна 141.

како и прогнозирање на можни безбедносни жаришта на национално и глобално ниво.

Во фокус на современото разузнавање е новата светска нестабилност која настапи со крајот на Студената војна. Безбедноста стана промелива категорија, пламнаа серија на граѓански конфликти (етнички и религиозни) кои беа проследени и со распад на определени држави, се прошири и нелегалната трговија со конвенционално, но и хемиско и биолошко оружје, како и серија на други асиметрични закани. Зголемените дипломатски и меѓудржавни конфликти неминовно го зголемија обемот на разузнавачката поддршка при водење на преговори, како и при креирање и спроведување на политиката. Во глобализираниот свет се мултиплицираат барањата од страна на владите за голем број информации за странските не-државни актери, како политички, така и економски. Ако војната постанува „војна на информации“ неминовно се повеќе ќе се трансформира во „војна која започнува и завршува со разузнавање“. Информацијата претставува пресуден ресурс за време на војна, а исто се повеќе важи и за меѓународен натпревар за време на мир. Разузнавањето денес не е веќе раздвижувано (иницирано) од постоење на висок ризик за светска војна, но сè уште постојат стравовите дека нуклеарното оружје и нуклеарните материјали може да „избегаат“ од контрола или да преминат во рацете на некои диктаторски лоши држави или терористички групи.⁸²

Разузнавачката заедница треба секојдневно да користи соодветни методи, често и најсовремени информатички технологии за да ги издиференцира заканите со цел заштита на националната безбедност. Според експертите по безбедност и искусните разузнавачи зголемениот пристап на терористите и не-државни актери до современа комуникација, енкрипција и други технологии, исто така, ја зголемува ранливоста на државата. Разузнавачките служби мора да се во тек со современиот начин на живот и во чекор со новите информатички трендови.

⁸² Котовчевски М., *Основи на разузнавање*, Бомат Графикс, Скопје, 2013, стр.52-53

Да го разгледаме, на пример, современото разузнавање низ призма на разузнавањето во САД, како една од најголемите и најсериозни разузнавачки заедници. **На Самитот за разузнавање и национална безбедност во 2016 година, во Вашингтон,⁸³ официјални претставници од повеќе разузнавачки агенции на САД истакнаа дека мора да сторат повеќе за споделување на податоци и технолошки алатки за борба против современите закани, особено од не-државни актери.** Тогашниот директор на ЦИА, Џон Бренан истакна „Затоа голем број од нас се вклучени во некои трансформациони активности во нашите организации, за да можеме да се прилагодуваме на новото оперативно опкружување“.⁸⁴ Алудирајќи на **Директоратот за дигитални иновации (ДДИ)** кој ЦИА го основаше во есента 2015 година, тоа беше прв нов директорат на разузнавачката агенција по многу долг временски период. Одговорен за внесување дигитални и сајбер новитети низ целата ЦИА и надгледување на развојот на кариерата на дигиталните и сајбер-експерти. Дополнително, **ДДИ има обврска да обезбеди дигиталната технологија на ЦИА да се усовршува паралелно со брзите технолошки иновации и трендови на сајбер безбедноста.**⁸⁵ Ова претставува доказ повеќе дека Американското разузнавање оди напред, ги следи современите трендови и постојано се усовршува.

Во Националната Стратегија за безбедност на САД од 2017 година е опишана визијата на американското современо разузнавање при справување со заканите. Способноста на Америка да ги идентификува и да одговори на геостратегиските и регионалните промени и нивните политички, економски, воени и безбедносни импликации бара разузнавачката заедница на Соединетите американски држави да собира,

⁸³ Intelligence & National Security Summit in Washington, D.C., септември 2016 год. Последен пат пристапено на 02.06.2019г., Видео од Самитот достапно видео на You Tube: https://www.youtube.com/watch?v=XAkTAit9nsc&list=PLJsfW1Ua6yFxoG_rn_AhftmGsvcy-gY

⁸⁴ Intelligence and National Security Summit, 08.09, 2016, последен пат пристапено на 03.04.2019 г., достапно на: <https://www.c-span.org/video/?414931-1/fbi-cia-directors-speak-intelligence-national-security-summit>

⁸⁵ Offices of CIA, Directorate of Digital Innovation (DDI), последен пат пристапено на 29.09.2019г., достапно на <https://www.cia.gov/offices-of-cia/digital-innovation>

анализира, открива и операционализира информации. **Во оваа доминантна информатичката ера, разузнавачката заедница мора континуирано да спроведува стратегиско разузнавање за да предвиди геостратешки промени,** како и краткорочни разузнавачки информации за Соединетите држави да можат да одговорат на акциите и провокации од страна на ривалите. Способност на Соединетите држави да ги модернизираат воените сили за да ги надминат противниците бара разузнавачка поддршка. Разузнавањето е потребно за разбирање и предвидување на странската доктрина и намерата на странските лидери, спречување на тактички и оперативни изненадувања и да се осигурат дека Американските капацитети не се компромитирани пред да бидат остварени. Покрај тоа, практично сите современи системи за оружје зависат од податоците добиени од научното и техничкото разузнавање.⁸⁶

Неодамнешното преиспитување на приоритетните закани по националната безбедност на САД, како врвни приоритети на современото разузнавање ги истакнаа закани (особено) од Руската Федерација, НР Кина и Северна Кореја, заедно со закани од транснационалните актери.⁸⁷

Приоритетни разузнавачки операции на САД, вклучуваат собирање и анализа на разузнавачки податоци и информации за: статусот на ОМУ (особено нуклеарното оружје), развој на настаните во НР Кина, Русија, Ирак, Иран и Северна Кореја, можноста од потенцијален терористички напад против американските цели во Америка и во странство, ширењето на неконвенционално оружје, не-државните актери, како и економското разузнавање (дефанзивно разузнавање за економските партнери на САД, економските текови и проблеми).⁸⁸

⁸⁶ National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, D.C., December 2017, p. 32.

⁸⁷ The Future of US Intelligence: Challenges and Opportunities, July 4, 2018, последен пат пристапено на 09.09.2019 г., достапно на <http://natoassociation.ca/the-future-of-us-intelligence-challenges-and-opportunities/>

⁸⁸ Making Intelligence Smarter, последен пат пристапено на 17.09.2019 год., достапно на <https://fas.org/irp/cfr.html>

Безбедносните предизвици и новите типови на закани се централна тема меѓу експертите и светските лидери на разни дипломатски форуми, самити и конференции. Во февруари 2018 година, покрај светските лидери, **рекорден број разузнавачи земаа учество на годишната Минхенска безбедносна конференција**,⁸⁹ вклучувајќи ги тогашниот директор на ЦИА, Мајк Помпео, американски директор за национално разузнавање Дан Коутс, шефот на британската тајна служба МИ6, директорот на МОСАД, шефот на германската разузнавачка агенција, како и високи службеници за разузнавање од повеќе европски земји, Саудиска Арабија, Ирак, Курдистанската регионална влада и Руанда, за кои се смета дека имаат една од најспособните разузнавачки мрежи во Африка. Разузнавачите разговараа за најсериозните безбедносни предизвици на национално и глобално ниво. Минхенската безбедносна конференција се смета за најзначаен и најголем светски собир од овој вид. Секоја година се изработува **Извештај за безбедност на Минхенската безбедносна конференција**, кој предлага актуелни теми и поставува прашања за безбедносната состојба во светот. Во извештајот од 2019 година, претседателот на конференцијата, амбасадорот Волфганг Ишлингер загрижувачки наведува: „Настапува нова ера на борба за власт меѓу САД, Кина и Русија. Таа оди рака под рака со одреден вакуум на власт кој се однесува на либералниот меѓународен поредок“.⁹⁰

Потпретседателот на Европската Комисија и Висок претставник за надворешна и безбедносна политика на ЕУ, Федерика Могерини во своето излагање истакна **„Природата на безбедносните закани со кои денес сите се соочуваме е сосема различна од пред неколку години: ширењето на ОМУ, нови трки со вооружувањето, терористичките напади, но и влијанието на климатските промени, како и предизвиците од употреба на нови технологии, на пример вештачка интелигенција**. Сите овие се безбедносни проблеми, се веројатно

⁸⁹ Munich Security Conference, web site: <https://securityconference.org/en/>

⁹⁰ Munich Security Report 2019, достапно на <file:///C:/Users/User/Downloads/MunichSecurityReport2019.pdf>

најсериозните во нашево време. А сепак, сите тие ги надминуваат традиционалните домени на безбедносната и одбранбената политика“.⁹¹

Неколку држави ја направија вештачката интелигенција (ВИ) стратешки приоритет. САД и Кина се водечки држави со инвестиции во ВИ, потоа следуваат Канада, Јапонија, Германија и Велика Британија. ВИ меѓу другото, овозможува целосно нови воени способности, на пример рој роботика.⁹² **„Новите технологии засновани на вештачка интелигенција се споредуваат со трета историска револуција во војувањето, по барутог и нуклеарната енергија.** Само што, сегашните технологии се многу полесни и побрзи за реплицирање, што значи дека тие тешко ќе останат единствено во рацете на најголемите глобални сили кои имаат ресурси да ги развијат“.⁹³

При анализа на современите тенденции и димензии на разузнавањето важно е да се потенцираат и актерите кои се предмет на интерес на разузнавачките служби. Генерално, актери кои го загрижуваат современото разузнавање се: меѓународните терористички организации и транснационални криминални организации, владите кои произведуваат и го прават достапно оружјето за масовно уништување, обезбедуваат безбедно засолниште за терористите и спонзираат атентати врз нивните политички противници во странство, неуспешните држави (конфликт, масовна миграција, претворање во база за поттикнување на тероризам и организиран криминал), некои мултинационални корпорации и политизирани граѓански групи што сакаат влијаат на исходот во меѓународните преговори за низа прашања, законски безбедносни сили што не се под ефективна државна контрола, невладини безбедносни организации (како приватни воени компании, приватни

⁹¹Speech by High Representative/Vice-President Federica Mogherini at the Munich Security Conference, 15/02/2019, последен пат пристапено 11.08.2019 г., достапно на https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/58232/speech-high-representativevice-president-federica-mogherini-munich-security-conference_en

⁹² Munich Security Report 2019, page 62, последен пат пристапено на 11.08.2019г., достапно на <file:///C:/Users/User/Downloads/MunichSecurityReport2019.pdf>

⁹³Ljupco Jivan Gjorgjinski-UN Chair of the 2019 Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems, “The Opportunity Costs of an Arms Race” 14.11.2019,, последен пат пристапено на 16.11.2019 г., достапно на <https://medium.com/@ljupcog/the-opportunity-costs-of-an-arms-race-fo2ac9eb87b6>

разузнавачки агенции, паравоени групи) и други. Со оглед на ваквата диференцијација на загрозувачи, работата на разузнавачките служби стана повеќе чувствителна, комплексна, опасна и контроверзна. Ефективното одлучување и креирање политики сè повеќе зависи од раната идентификација на проблемите, брза проценка на веројатните последици и нудење навремени решенија.⁹⁴

3.1. Интернет разузнавање

Интернетот е една од нај трансформативните технологии што некогаш се развиени. Интернетот претставува глобален систем на меѓусебно поврзани компјутерски мрежи, користејќи идентични интернет протоколи за поврзување на милијарди уреди ширум светот, со што го овозможува развојот на технологија за он-лајн комуникации. Со глобалната распространетост на лаптопите и мобилните телефони, уредите поврзани со интернет станаа достапни и попростапни, со што интернетот сега има значителен глобален дострел, дури и во неразвиените земји. Во 2016 година, 46% од светското население имало пристап до интернет-конекција, во САД, Германија, Франција, Велика Британија и Канада над 80% од популацијата имала интернет конекција дома.⁹⁵ Според реномираниот германски портал за статистика “Statista” заклучно со јули 2019 година, над 4,33 милијарди луѓе биле активни корисници на Интернет, што опфаќа 56% од светското население. Соединетите држави, НР Кина и Индија се водечки држави во однос на корисниците на Интернет.⁹⁶ Свет без интернет е незамислив - бројката на интернет корисници секојдневно расне.

⁹⁴Центар за демократска контрола на вооружените сили во Женева (DCAF), последен пат пристапено на 17.08.2019г. Достапно на https://www.files.ethz.ch/isn/17435/background_06_intelligence_challenges.pdf

⁹⁵ Future Technology Trends in Security, последен пат пристапено на 05.09.2019 год., достапно на https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/786244/HO_OSCT_Future_Tech_Trends_Final_Updated_13Mar19.pdf

⁹⁶ Statista Report-Global digital population as of July 2019 (in millions), Sep 17, 2019, последен пат пристапено на 18.09.2019 година, достапно на <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>

Во оваа ера на информации и компјутерски науки, собирањето дигитални податоци и информации и нивна анализата се неопходни за современото разузнавање.

Интернет разузнавањето може да се дефинира како користење на јавно достапни информации, како и други (не) класифицирани информации кои имаат (не)лимитиран јавен пристап или дистрибуција. Интернет разузнавањето е сегмент на разузнавањето од отворени извори (ОСИНТ).

ОСИНТОТ не е новост во разузнавањето, но со појавата на интернетот прерасна во значајна поддршка на други разузнавачки извори. Со оглед на фактот дека разузнавањето од отворени извори стана значаен фактор во разузнавачките служби, отворените извори можат брзо да ги ориентираат аналитичарите и конзументите. Заклучоците се базираат на ексклузивното користење на отворени извори кои известуваат убедливо, но недоразбраната/лажната информација може да биде смислена забуна за професионалниот разузнавачки аналитичар. Способноста на аналитичарот доаѓа до израз при утврдување на значењето на информациите означени како неклассифицирани, односно јавно достапни. Аналитичарите способноста за проверување, поврзување и споредување на објавените информации ја потврдуваат или отфрлаат при формирање на финален разузнавачки производ.

Во минатото беше потешко и беа потребни поголеми разузнавачки капацитети (човечки и технички) да се соберат релевантни информации и да се направи профил на поединец или група на граѓани, како и предвидувачка аналитика. Додека пак, денеска се што оди во етерот се снима. Тоа го олеснуваме и ние, граѓаните со пристапот на интернет, особено со користење на социјалните мрежи. Во денешно време, скоро секој од нас има дигитален отпечаток, луѓето доброволно ја ставаат јавно достапна својата интима и тоа во одредена мера ја олеснува работата на разузнавачите за специфичен предмет на интерес (дури и можностите за регрутација за специфичен поединец).

Огромните достигнувања и развојот на врвната технологија, софистицираните компјутерски системи го отворија новиот “сајбер простор”,

кој постојано ги уништува старите традиционални форми на организација, однесување и верување. Сајбер информациите доведоа до сајбер револуција и до појава на информатичкото општество, во кое доминира трката за информации и за комуникациски технологии, паралелно со светската либерализација и слободна циркулација на луѓе, стоки и идеи.⁹⁷

Не е тајна дека разузнавачките агенции во голема мера се потпираат на интернетот за да соберат критични информации за терористички групи и други асиметрични заканувачи.

Терористичките организации се застапени на интернет и со свои сопствени веб-страници шират одредена пропаганда, собираат финансиски средства, регрутираат нови луѓе. Сајбертерористичките напади најчесто се вршат врз веб-страници на државни органи или пак на некои организации. Сајбер тероризмот е злоупотреба на информациските системи со заплашување или изнудување при што со последицата од оваа злоупотреба директно не се погодени луѓето. Меѓутоа луѓето може на посреден начин да бидат засегнати од сајбер терористичките напади на пример со онеспособување и уништување на одредени витални општествени функции со кои би се предизвикало хаотична состојба или страв.⁹⁸

Во текот на изминатата деценија, овој извор на разузнавачки податоци, односно интернет разузнавањето се покажа како мошне значајно. **Податоците од социјалните медиуми** се користат за да се идентификуваат осомничените и клучните очевидци на некои од најзначајните (трагични) настани низ целиот свет. Во комбинација со консолидирани сателитски снимки, социјалните медиуми се користат за покренување и решавање на истраги низ целиот свет. Со други зборови, социјалните медиуми им дадоа на разузнавачките агенции поголем пристап до податоците за кои инаку би имале потреба од теренски агенти. Како што светот продолжува да се развива, овој

⁹⁷ Котовчевски Митко, *Современ тероризам*, Македонска цивилизација, Скопје, 2003, стр. 248

⁹⁸ Види повеќе во магистерски труд на Караѓулески П. „Соработката на Интерпол, ООН и НАТО во борбата со современите форми на тероризам во светот во XXI век“, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015 год.

високо достапен извор на нефилтрирани информации несомнено ќе продолжи да биде исклучително вреден.⁹⁹

Дел од експертите информациите од интернет ги нарекуваат „сива литература“. Додека пак за порелевантни ги сметаат останатите информации од отворени извори, како што се медиумите, научни, економски и технички извештаи, патни налози, белешки од дискусии, извештаи од конференции, владини документи, записници, студии, дисертации, писма и слично.

Сепак, појавата на интернетот ја олесни работата на разузнавачите, со тоа што голем дел од отворените извори на разузнавање (дневни весници, портали, ТВ, Радио, книги, фотографии,) може да се истражуваат по електронски пат, секако со задолжителна разузнавачка обработка.

Реализирањето на разузнавачките дисциплини начелно може да се спроведува на квалитетен и релативно достапен степен на развој, од страна на повеќе или помалку обучен персонал, со користење на софистицирани или задоволително просечни материјално технички средства, но од современото разузнавање не може во никој случај да се оддели информатичката технологија. Во иднина науката и технологијата ќе создадат нови ризици и закани кои ќе имаат потенцијал да ја загрозат безбедноста, но исто така ќе се обезбедат нови начини и можности за разузнавањето, при справување со овие закани. Способноста на државата да ја користи интернет алатката при собирање и анализирање разузнавачки податоци, комбинирано со другите разузнавачки дисциплини ќе биде клучна за националната безбедност.

3.2. Современото разузнавање во борба против тероризмот

Факт е дека тероризмот ја загрозува не само националната безбедност, туку и иднината на светот со тоа што терористите имаат лесен пристап до новите типови на оружје. Со сигурност можеме да кажеме дека тероризмот е

⁹⁹ The Echosec Team „How Intelligence Agencies are Using Social Media“ 27.10. 2015, последен пат пристапено 02.06.2019 г., достапно на <https://www.echosec.net/blog/how-intelligence-agencies-are-using-social-media>

една од најтешките закани со која треба да се справи современото разузнавањето.

Глобализацијата создаде значајни претпоставки терористичките организации да дејствуваат на меѓународен план, им понуди механизми со кои се зголемува нивното влијание врз многубројни популации и ги оспособи за напади на определени влади на други држави. Многубројните терористички организации во своите прокламирани цели, но и во досегашната практика, како своја цел ја наведуваат борбата против глобализацијата, притоа поистоветувајќи ја со надворешната политика на САД како главни носители на овие процеси.¹⁰⁰

Сепак, тероризмот не настанал со појавата на глобализацијата. Уште пред Христовото раѓање, извршениот атентат врз некој тирански владетел не само што бил опростен, туку често пати бил и величен, пофалуван и почитуван како многу значаен и спасоносен чин. Во овој историски контекст значајно е да се потенцира терористичкото лудило на атентаторите во Персија и Асирија кои во единаесетиот век ширеле огромен страв и терор низ Исламската империја.¹⁰¹

За време на Француската револуција во осумнаесетиот век, Робеспир користел тероризам со цел да го уништи поголемиот дел од француската аристократија. Повеќе од 40 000 луѓе најмногу од нив јавно гилотирале го обележиле овој крвав период од француската револуција и историја, првенствено од неконтролираната примена на тероризмот. Токму зборот **терор** (*terreur*) со значење систем, режим на страв, потекнува од периодот на јакобинската диктатура на Француската буржоаска револуција (1789 – 1794 година).¹⁰²

Проникливата концепциска анализа посветена на терористичките групи произлезе од теоретичарите на националната безбедност што на војувањето

¹⁰⁰ Милошевска Т., *Глобален тероризам*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Филозофски факултет - Скопје, 2018, страна 39-43

¹⁰¹ Котовчевски М., *Современ тероризам*, Македонска цивилизација, Скопје, 2003, стр.19.

¹⁰² Котовчевски.М, *Современ тероризам*, Македонска цивилизација, Скопје, 2003, стр. 20.

гледаат од аспект на нешто што е наречено мрежна војна. Терминот мрежна војна се однесува на еден нов начин на конфликт (и криминал) на општествено ниво, на кој му недостасува традиционалното водење војна и во кој протагонистите користат мрежни форми на организација и доктрини поврзани со нив, стратегии и технологии приспособени на информатичката ера. Денес, со развојот на најновите научно-технички достигнувања и средствата за комуникација, терористите се приспособиле кон новите околности и создале мрежа на терористички организации, чиешто организациски ќелии егзистираат во сите делови на светот.¹⁰³

Затоа е неопходна меѓународна стратегија при справување со овој меѓународен непријател. Иако приоритет на современото разузнавање е борбата против тероризмот, разузнавачките служби многу тешко се спавуваат со оваа асиметрична закана.

По терористичките напади на 11-ти септември, 2001 година на САД, американската разузнавачката заедница беше силно критикувана дека не успеа да ги детектира и спречи нападите. Поединците кои ги извршиле смртоносни напади им биле познати на разузнавачките агенции, односно биле регистрирани во голем број на бази на податоци. Експертите сметаат дека доколку имало рано предупредување и интервенција, текот на историјата би бил различен.¹⁰⁴

Значењето на разузнавањето во борбата против тероризмот стана топ тема не само за заштита на виталните вредности на САД, туку и на сите држави во светот.

После терористичките напади на САД од 11 септември 2001 година се променија геополитичките односи во светот. САД го презедоа лидерството во антитерористичката војна, а своите воени дејствија секогаш ги оправдуваа со

¹⁰³ Милошевска Т., *Глобален тероризам*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Филозофски факултет - Скопје, 2018, страна 45-46.

¹⁰⁴ Terrorism, mass surveillance and civil rights, последен пат пристапено на 11.08.2019г., достапно на <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/26-reinhard-kreissl.pdf>

тоа дека тие напаѓаат други суверени држави кои се расадник на терористи, или пак кои го поддржуваат и финансираат тероризмот, а како и држави кои наводно имаат некое хемиско, биолошко, радиоактивно и нуклеарно оружје кое би можеле да го искористат за терористички напади, пред се врз западните држави. После овие напади се огласи и НАТО и повикувајќи се на членот пет од Вашингтонскиот договор нападите на САД беа оценети како напад на сите земји членки на НАТО, според принципот на заедничка одбрана. За прв пат во историјата на НАТО, организацијата се повика на членот 5 од Вашингтонскиот договор кој се однесува на колективната одбрана, за помалку од 24 часа после нападите на САД. Борбата против тероризмот со која раководи НАТО од 2001 година се одвиваше во неколку фази. Во првата фаза во борбата против тероризмот која трае до 2006 година доаѓа до одреден напредок, воспоставени и применети се поголем број на мерки. Се создадоа посебни мерки за надгледување на воздушниот простор над САД, нови технологии за меѓународна помош, сила за брз одговор на НАТО. Втората фаза започна со НАТО самитот во Рига во 2006 година заедно со оружјето за масовно уништување, тероризмот е определен како најголема опасност во наредните десет до петнаест години. Овој нов пристап покрај постоечките механизми за борбата против тероризмот воспостави и нови воено-технолошки, институционално-правни и политички мерки. Исто така развиени се и посебни програми за соработка на НАТО со Русија и земјите кои учествуваат во Медитеранскиот дијалог.¹⁰⁵

Повеќе од јасно е дека никој не може да се бори сам против тероризмот. Неопходна е координација на сите нивоа во безбедносно-разузнавачката заедница, како и соработка помеѓу државите и меѓународните организации. НАТО Алијансата истакнува дека тероризмот во сите свои форми претставува директна закана за безбедноста на граѓаните на земјите-членки на НАТО и за меѓународната стабилност и просперитет. Тоа е постојана глобална закана која не познава граници, националност или религија и претставува предизвик со кој

¹⁰⁵ Види повеќе во магистерски труд на Караѓулески П. „Соработката на Интерпол, ООН и НАТО во борбата со современите форми на тероризам во светот во XXI век“, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015 год.

меѓународната заедница мора да се справи заедно. Работата на НАТО за борба против тероризмот се фокусира на подобрување на свеста за заканата, развој на способности за подготовка и одговор, како и зајакнување на ангажманот со земјите партнери и други меѓународни актери.¹⁰⁶

На меѓународната сцена, (во рамки на ООН, НАТО, ЕУ, ОБСЕ) често се организираат конференции, дипломатски самити и билатерални посети со цел заедничка успешна борба против тероризмот. Во мај 2019 год., во рамки на посетата на високо ниво од страна на делегација на ООН на НАТО седиштето во Брисел, беа презентирани научените лекции од повеќе од 150 посети на терен, како и алатки и упатства на ООН кои имаат за цел да ги поддржат напорите на земјите-членки и меѓународните партнери за решавање на предизвиците поврзани со борбата против тероризмот. Исто така, беше потврдена заложбата на НАТО и Обединетите нации за зајакнување на политичкиот дијалог и практична соработка во различни области, во дух на комплементарноста. Вклучително и споделување информации за појава на нови закани и регионални терористички предизвици, градење на капацитети и програми дизајнирани да ја подобрат борбата против тероризмот, заеднички брифинзи и споделување на најдобри практики, во однос на употребата на биометрика и борбени беспилотни летала.¹⁰⁷

Важно е да се напомене дека пропустите кои беа направени од разузнавачките агенции на 11-ти септември 2001 во САД, не беа лоцирани во недостатокот на информации, туку во слабата меѓусебна комуникација и координација помеѓу безбедносно-разузнавачките агенции. Според Томас Квининг недоволната или слабата координација и соработка помеѓу безбедносно-разузнавачките служби придонесува за неуспесите во разузнавањето во борбата против современиот тероризам и дополнително го намалува ефикасното разузнавање. Квининг истакнува дека не постои

¹⁰⁶ Веб страна на НАТО, последен пат пристапено на 15.09.2019г., достапно на https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm

¹⁰⁷ NATO and the United Nations mark continued cooperation against terrorism, 12 мај 2019 г., последен пат пристапено на 15.09.2019 г., достапно на https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_165850.htm?selectedLocale=en

позитивно предвидување дека во блиска иднина тероризмот ќе биде поразен, доколку не биде надмината оваа слабост.¹⁰⁸

Според Њуман и Кларк, борбата против тероризмот е сложена и бара континуирана размена на сите достапни релевантни информации. Според нив, сите раководни лица треба да бараат начин како да ги подобрат бирократските формални процедури за комуникација, како и меѓусебната соработка.¹⁰⁹

Извештајот од Комисијата за нападите на 11-ти септември 2001 год., поднесен од Конгресот на САД во 2004 година¹¹⁰, конкретно го лоцира проблемот за неуспехот навремено да се спречат намерите на терористите. Иако ФБИ и ЦИА неколку месеци пред нападот располагале со доволен број веродостојни информации, сепак неспособноста да се координираат и да дејствуваат заеднички, придонело до катастрофалниот разузнавачки неуспех, што го доживеа САД. Сепак, се покажува дека проблемот со слабата соработка, пристапот и размената на критичните информации е клучен во пропустите направени во откривањето и спречувањето на намерата на Ал Каеда да ги изврши нападите. Тоа се покажува и од извештаите за тие настани и од анализите на некои светски реномирани експерти од овој домен.¹¹¹

Од извештајот, исто така, може да се види дека: Од 20 јануари до 10 септември 2001 имало околу 40 разузнавачки извештаи поврзани со Осама Бин Ладен, кои му беа доставувани во Дневниот Извештај на Претседателот на САД.¹¹² Меѓутоа, извештаите се сметале за многу чувствителни и биле

¹⁰⁸Томас Квигин „Да се види невидливото – Разузнавање за национална безбедност во несигурно време“, Магор – Скопје, 2009, стр. 98-110.

¹⁰⁹ Graeme R. Newman i Ronald V. Clarke, „*Policijska dejavnost proti terorizmu*“, učbenik za vodilno osebje na policijskih postajah, urednika dodanih slovenskih prispevkov Iztok Podbregar, Andrej Sotlar. - Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, 2010, стр. 27

¹¹⁰ The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (also known as the 9-11 Commission), последен пат пристапено на 13.06.2016 г., достапно на <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>

¹¹¹ Види повеќе: Ибраими М., Ачкоски Ј., „Современи трендови на разузнавањето во борба против тероризмот“, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје

¹¹² President's Daily Brief – PDB, последен пат пристапено на 23.05.2019 г. достапно на <https://www.intelligence.gov/publics-daily-brief/presidents-daily-brief>

доставувани само до мал број на високи официјални претставници. Во периодот од од март 2001 година информациите се зголемуваат и почнуваат да стигаат извештаи и од ФБИ и од ЦИА, но без меѓусебна координација пропуштена е целосната слика за рано предупредување и спречување на нападите.¹¹³ Со еден збор, разузнавачката заедница на САД потфрли. Следуваа низа реформи во разузнавањето и на службите им беа дадени дополнителни ингеренции со цел соодветен одговор на тероризмот. Терористите ги следат и применуваат најновите научно-технички достигнувања, следствено на тоа современото разузнавање треба да биде во чекор со нив.

Терористичките организации таргетирајќи ја критичната инфраструктура и извршувајќи ги нападите на САД, Лондон, Мадрид, Париз и Брисел ја презентираа на светот својата нова агенда со глобален и апокалиптичен акцент, со што го сменија и текот на размерите на глобалната борба против тероризмот. Обидите за напад кои делумно беа успешни, како и големиот број напади кои беа спречени како оние во Германија, САД, како и оние кои беа успешно изведени во Ница и во Берлин во 2016 година, но и на други места во светот, се најдобар доказ за потенцијалната опасност.¹¹⁴

Борбата против тероризмот, бара многу знаење, но најмногу правовремени, квалитетни и валидни информации. А поради не раскинливата врска на тероризмот со организираниот криминал, не е возможно да се направи посебна дистинкција во борбата против тероризмот и борбата против организираниот криминал. Следствено на тоа кога се сузбива тероризмот се сузбива и самиот организиран криминал.

За успешна борба против тероризмот и за целосно и ефикасно превенирање и менаџирање на кризата предизвикана од појавата на терористички активности, државите мора да располагаат со првокласни разузнавачки податоци. Од нивниот висок квалитет ќе зависи креирањето на

¹¹³ 9/11 Commission Report: Charter 8 The System was Blinking Red, последен пат пристапено на 10.06.2019 г., достапно на <http://www.sacred-texts.com/ame/911/911rep/cho8.htm>

¹¹⁴ Милошевска Т., *Глобален тероризам*, Универзитет Св.Кирил и Методиј, Филозофски факултет - Скопје, 2018, страна 160.

политиката за борба против тероризмот, детерминирањето на опсежни сознанија и валидни заклучоци за целите и тактиката на дејство на терористичките организации, нивното оружје, експлозивите, муницијата и опремата што ја користат, нивниот систем за безбедност и разузнавање и се друго што е неопходно за создавање на јасна слика за терористите и терористичката организација.¹¹⁵

Навремената и точната информација, нејзината соодветна анализа и обработка, дава јасна порака, и доколку таа порака се сфати сериозно од страна на разузнавачките служби и крајните корисници, би значело превенција на ова големо зло. Разузнавањето во иднина би требало да прерасне во посебна научна дисциплина, бидејќи без солидно разузнавање во оваа сфера, ќе бидеме немоќни против овој неконвенционален непријател. Треба да имаме на ум, без разлика колку е (не) ефикасен разузнавачкиот систем, терористите повторно можат успешно да нападнат, тоа го видовме во неодамнешните напади на европско тло (во Брисел¹¹⁶, а набрзо потоа и во Париз¹¹⁷). Овој факт, не смее да ги поколеба носителите на одлуки и разузнавачите бидејќи тие се клучот во борбата против терористите и справување со тероризмот. Инаку, секогаш прв на потег и чекор пред нас ќе биде тероризмот.

3.2.1. Патриотскиот закон на САД

По терористичките напади на 11-ти септември 2001 година во САД (кои не беа спречени од страна на разузнавачко-безбедносните служби), по еден месец, односно на 26 Октомври 2001 година е донесен ***Закон за обединување и зајакнување на Америка со обезбедување на соодветни алатки потребни за пресретнување и спречување на***

¹¹⁵ Котовчевски М., *Основи на разузнавање*, Бомат Графикс, Скопје, 2013, страна 163.

¹¹⁶ Види повеќе „Three years after the Brussels attacks: The continued threat to Belgium of returning terrorists Tuesday“, 02 April 2019, <https://www.brusselstimes.com/all-news/magazine/55113/three-years-after-the-brussels-attacks-the-continued-threat-to-belgium-of-returning-terrorists/>

¹¹⁷ Види повеќе „2015 Paris Terror Attacks Fast Facts“, December 19, 2018 <https://edition.cnn.com/2015/12/08/europe/2015-paris-terror-attacks-fast-facts/index.html>

тероризмот.¹¹⁸ На 107 конгрес на САД претседателот Џорџ В. Буш го потпиша овој закон, во јавноста познат како Патриотски Закон (Patriot Act).¹¹⁹

Законот опфаќа широк спектар на субјекти, вклучително и гранична безбедност, притвор на имигранти, фонд за борба против тероризам, како и надзор.

Министерството за правда на САД на официјалната веб страница има истакнато дека врвен приоритет на САД е да ги спречи идните терористички напади, а овој Закон, по нападите на 11-ти септември 2001 година, игра клучна и водечка улога во голем број успешни операции за заштита на невини животи од потенцијални терористички напади.¹²⁰

Патриотскиот закон стана мета на многу критики затоа што со него беа намалени граѓанските права и слободи, а на безбедносните служби на САД им беа дадени широки овластувања. Во суштина, **Патриотскиот Закон беше проширување на ФИСА (Foreign Intelligence Surveillance Act-FISA)¹²¹ со кој се предвиде проширување на надзорот врз поединци кои не се директно поврзани со терористички групи.** Според овој закон, предвидено е тајно пребарување на домови и бизнис простории и искористување на доказите без известување, заплenuвање на имот, копирање на компјутерски датотеки, прислушување на телефони, е-меил комуникации, пребарување во медицинските, финансиските и други евиденции.

Исто така, со законот беше проширена надлежноста на Секретарот на Министерството за финансии да ги регулира финансиските трансакции (посебно оние кои вклучуваат странски лица) и предвиден е фонд за антитерористички операции. Проширена е и дискрецијата за спроведување на

¹¹⁸USA Patriot Act , линк до Законот <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>

¹¹⁹ History of the The Patriot Act, 21.08.2018, последен пат пристапено на 02.09.2019 г., достапно на <https://www.history.com/topics/21st-century/patriot-act>

¹²⁰ Детали на веб страницата на Министерство за Правда на САД, последен пат пристапено на 08.06.2019г. <https://www.justice.gov>

¹²¹ Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA) of 1978: <https://fas.org/irp/agency/doj/fisa/>

законот за имиграциските власти, за апсење и депортирање имигранти за кои САД се сомневаат дека се (потенцијални) сторители на тероризам.

Најконтроверзните делови од Патриотскиот закон (особено оние кои се однесуваат на масовно набљудување и надзор) престанаа да важат на 1 јуни 2015 година и од Конгресот не добија одобрување за обновување.¹²² Еден ден пред истекот, беше изгласан **Законот за слобода на САД (USA Freedom Act)**,¹²³ со кој фактички се обновува истечените одредби од Патриотскиот закон до 2019 година. Со други зборови, Законот за слобода на САД обнови дел од одредбите, но со нови ограничувања во врска со масовното следење на комуникациските и метаподатоците на американските граѓани. Конгресот ги постави овие граници како реакција на обелоденувањата на Едвард Сноуден во врска со масовниот надзор од страна на НСА. Додека законодавците за поддршка на овој закон тврдат дека слободата ќе владее над злоупотребите на моќ, која беше дозволена со Патриотскиот закон, многу критичари, вклучително и борците за приватност, велат дека овој закон нема да направи многу за да се смени целокупната состојба на надзорот во Соединетите држави.¹²⁴

3.2.2. Улогата на Гвантанамо

Гвантанамо е објект за притворање и испрашување на затвореници, лоциран блиску до американската морнаричка база Гвантанамо. Овај објект беше отворен за прв пат во 2002 година и држеше затвореници од Авганистан, а потоа од Ирак, дел од нив осомничени за извршување на терористичките

¹²² Натпис во порталот „Quora“ Is the USA Patriotic Act still in effect as of April 2016?, објавен на 25.04.2016, последен пат пристапено на 30.05.2019г., достапно на <https://www.quora.com/Is-the-USA-PATRIOT-Act-still-in-effect-as-of-April-2016>

¹²³ Uniting and Strengthening America by Fulfilling Rights and Ensuring Effective Discipline Over Monitoring Act of 2015 (USA Freedom Act): <https://www.congress.gov/114/plaws/publ23/PLAW-114publ23.pdf>

¹²⁴ A breakdown of the Patriot Act, Freedom Act, and FISA February 2, 2018, последен пат пристапено на 23.09.2019г., достапно на <https://www.comparitech.com/blog/vpn-privacy/a-breakdown-of-the-patriot-act-freedom-act-and-fisa/>

напади на 11-ти септември 2001 година.¹²⁵ Во јавноста излегоа информации дека на заливот Гвантанамо,¹²⁶ покрај осомничените за тероризам, биле донесени затвореници, кои наводно биле непријателски борци, а не вистински терористи или бунтовници.

Во 2004 година во Гвантанамо почнаа да се приближуваат групите за човекови права кои нагласија дека врз затворениците се врши тортура. Иако, затворениците се заштитени со Женевската конвенција, според која никој не може да биде притворен трајно без судење или на друг начин кои не е во согласност со конвенциите.¹²⁷

Според фактите и бројките кои се ажурирани во декември 2008, речиси 800 затвореници се задржани во Гвантанамо, мнозинството од нив без обвинение или судење. Околу 250 затвореници сè уште биле во воениот затвор, 26 затвореници биле обвинети со судење од страна на Воената комисија на САД, тројца биле судени и осудени, обвиненијата против шест биле отфрлени и шестмина се соочувале со смртна казна. Во Гвантанамо имало и малолетни затвореници, исто така и затвореници кои извршиле самоубиства и обид за самоубиство. Околу 520 затвореници биле ослободени од Гвантанамо и распоредени во другите земји, вклучувајќи ја и Албанија, Авганистан, Австралија, Белгија, Босна и Херцеговина, Данска, Франција, Иран, Ирак, Русија, Турција, Обединетото Кралство и др.¹²⁸

¹²⁵ Натпис во порталот „Time“. „Why the United States Controls Guantanamo Bay“ објавено на 22.01.2015 г., последен пат пристапено 08.06.2019г. <http://time.com/3672066/guantanamo-bay-history/>

¹²⁶ Во 1903 година на САД официјално и е дадена дозвола од кубанската влада да воспостави воена база на двата брега на заливот Гвантанамо.

¹²⁷ Натпис во порталот Весник „Досие Гвантанамо за место и луѓе кои - не постојат“, 04.05.2019г., последен пат пристапено 08.06.2019г. <https://vesnik.com/node/3333>

¹²⁸ Amnesty International, објавено април 2009 г., последен пат пристапено мај 2017 г. <http://www.amnesty.org.au/guantanamo/comments/20054/>

На 21 Јануари 2009 година, новиот Претседател на САД, Барак Обама изјави дека ќе го затвори Гвантанамо, односно повика за затворање на затворот во рок од една година и преглед на сите апсења од случај до случај.¹²⁹

Подоцна, претседателот Барак Обама со издавањето на Претседателскиот меморандум донесен на 15 Декември 2009 година, изрази волја формално да го започне процесот на затворање на Гвантанамо, но дојде до противење од Конгресот, особено заради предлогот затворениците кои беа останати да бидат префрлени во Казнено-поравниот дом „Томсон“ во Илиноис и други слични институции во САД. Воедно, и правните застапници на затворениците ова не го прифатија и имаше изјави од затворениците кои тврдеа дека подобро би останале во Гвантанамо отколку да одат во САД. Почнувајќи од 2010 година, во Гвантанамо остануваат околу 170 затвореници кои потекнуваат претежно од Авганистан, Јемен, Пакистан, Саудиска Арабија и други земји.¹³⁰

Постои долгогодишна дебата за улогата на Гвантанамо како притвор, особено помеѓу правниците и активистите за човекови права. Неговата вистинска природа и внатрешното работење се несфатливи за американската и пошироката јавност и се под постојан надзор.¹³¹

На 7 Март 2011 година Претседателот Обама даде зелено светло да се продолжат воените судења водени од воени лица (воени судии) и сè уште се држеа некои заробеници на неодреден рок без обвиненија.

Претседателот Обама во текот на неговиот осумгодишен претседателски мандат не успеа да го затвори затворскиот оддел на базата во Гвантанамо. Тој изрази жалење во своето прво обраќање до

¹²⁹ Guantanamo Aff Critical – GDI Full description, последен пат пристапено на 16.05.2018г., достапно на www.scribd.com

¹³⁰ Види повеќе податоци за затворениците на британски Телеграф, последен пат пристапено 14.06.2019г., достапно на <http://www.telegraph.co.uk/news/wikileaks-files/guantanamo-bay-wikileaks-files/8476672/WikiLeaks-The-Guantanamo-files-database.html>

¹³¹ Чланок „Guantanamo Bay“, by Erin Mahaney, Updated July 29, 2018 последен пат пристапено јуни 2019г., достапно на <http://geography.about.com/od/croatiamaps/a/Guantanamo-Bay.htm>

нацијата по изборот на Доналд Трамп за Претседател, обвинувајќи го Конгресот, каде мнозинство имаат републиканците.

На 31 јануари, 2018 година, Белата куќа соопшти дека претседателот Доналд Трамп потпиша нова извршна наредба американскиот воен затвор во базата Гвантанамо да го остави отворен, воедно најави и дека ќе го наполни со терористи.

Иако, американската борба против тероризмот продолжува, судбината на Гвантанамо и на лицата кои се држат внатре е нејасна и тешко предвидлива. Особено по последната изјава на претседателот Трамп по објавениот извештај¹³² на Њу Јорк Тајмс за финансиските импликации за одржување на затворот. На 19 септември 2019 год., претседателот Трамп изјави дека е „лудо“ што САД трошат околу 13 милиони американски долари годишно за секој осомничен за тероризам кој се наоѓа во Гвантанамо, додаде дека ќе бара алтернативи и ќе разгледа повеќе опции.¹³³ Ден потоа, тој побара од европските сојузници (Велика Британија, Франција, Германија и др.) да преземат околу 800 (европски државјани) борци на Исламска држава заробени во Сирија за да им судат. „Во еден момент ќе морам да кажам: или ќе ги примите назад или ќе им дозволам да дојдат на вашите граници. Ако не ги сакате назад, ние веројатно ќе мора да ги оставиме на границите и потоа повторно да ги затворите“, изјави претседателот, нагласувајќи дека не размислува за Гвантанамо како алтернативна дестинација за овие заробеници. Потсетувајќи дека европските лидери, кои долго време го критикувале затворот Гвантанамо, месец пред тоа, го замолиле да го искористи тој објект за сместување на борците на ИСИС, заробени во Сирија и Ирак. Но тој категорично одбил.¹³⁴

¹³² Според извештајот, владата минатата година потрошила повеќе од 540 милиони американски долари за 40 останати затвореници, вклучувајќи ги и платите за воените стражари, цената на воениот суд и слично.

¹³³ New York Times, Trump Says 'It's Crazy' to Spend \$13 Million Per Inmate at Guantánamo, Sept. 19, 2019, последен пат пристапено на 21.09.2019 г., достапно на <https://www.nytimes.com/2019/09/19/us/politics/trump-guantanamo.html>

¹³⁴ NATIONAL SECURITY, Trump Rules Out Sending Captured ISIS Fighters To Guantánamo Bay, September 20, 2019, последен пат пристапено на 21.09.2019 год., достапно на

Во војната против тероризмот, Бушовата администрација (а потоа и наредните) најде начин како да ги рedefинира границите помеѓу граѓанската слобода и јавната безбедност. Официјалниот став на администрацијата остана дека затворениците во Гвантанамо се еден вид на „незаконски борци“ кои немаат статус на воени заробеници. Токму овој став на администрацијата и донесе огромна критика како на домашен, така и на меѓународен план. Ова доведе до дебата кај американските академици дека Америка го крши меѓународното право со таквиот статус на заробениците.

Кога сме веќе кај нарушувањето на законот, овие се некои од последиците со кои се соочи администрацијата: обезбедување на „гориво“ за подгревање на антиамериканизмот кој го ослабува влијанието и ефективноста на САД и губење на легитимитет САД да промовира универзални човекови права. Затоа, САД треба да избере поинаков пристап. САД може да го врати легитимитетот за бранење на личните човекови слободи и права и меѓународното право, во случај кога овие затвореници ќе ги изведе пред лицето на правдата.

ГЛАВА IV

4. АНАЛИЗА НА СОВРЕМЕНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДИМЕНЗИИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО НИЗ СЛУЧИ ОД ПРАКТИКАТА

Активностите на разузнавачките служби сè почесто се во фокус на јавноста. Радикалните општествени промени што дојдоа со појавата на интернетот, новите типови на војување, честите хакерски напади, како и тенденцијата на злоупотреба на разузнавачките капацитети и овластувања се централни теми меѓу државните лидери, експертите по безбедност и јавноста.

Со континуираните достигнувања во науката и технологијата и дигиталните уреди, заедно со појавата и распространувањето на интернетот, не треба да не изненадува што војувањето, исто така, го прошири својот досег од само традиционална војна како што ни беше позната на терен, во вода или во воздухот, дотолку повеќе сега и во сајбер просторот. Сајбер-војната е многу реална и релевантна закана за национална безбедност која рапидно расне. Иако заканата за војна во традиционалната смисла сè уште постои, сајбер војната (без да се остави удобноста на домот или канцеларија) може да предизвика поинаков вид штета што може да биде далекусежна. Поради фактот дека сајбер-војната е поевтина од традиционалната војна, заканите од истата се зголемуваат, бидејќи посиромашните нации и поединци сега можат да бидат сериозна безбедносна закана. Сајбер војувањето може да биде преку преоптоварување и затворање сервери, преземање на веб-сајтови, сајбер напади, нарушување на комуникација, транспорт, енергија, банкарство и други системи. Сајбер војувањето им дозволува на аутсајдерите да ја преземат комуникацијата со испраќање и објавување на несакани пораки од индивидуални сметки, веб-страници и многу повеќе.¹³⁵

Во продолжение, анализирани се неколку случаи од практиката кои добија големо внимание од светската јавност заради грубо кршење на

¹³⁵ Статија „WikiLeaks: Case Study for Cyberwar? Nicole Bailey, Thomas Edison State University“, последен пат пристапено на 16.07.2019г., достапно на <https://www.coursehero.com/file/25298135/ETH230-WrittenAssignment-3docx/>

основните човекови права и слободи, а во нив беа вмешани разузнавачки служби.

4.1. Анализа на случајот Викиликс и Стратфор

Викиликс е самопрогласена "непрофитна медиумска организација", со цел ширење на оригинални документи од анонимни извори. Нејзината веб-страница вели: "Викиликс ќе прифати ограничен или цензуриран материјал од политичко, етичко, дипломатско или историско значење. Ние не прифаќаме гласини, мислења, други видови материјали кои се јавно достапни на друго место." Викиликс, слично како професионалните медиуми и новинари, се залага за слободата на информациите, транспарентноста на власта и борбата против корупцијата.

Веб страница на Викиликс е пуштена во јавност во 2006 година и е раководена од страна на Саншајн Прес. Оваа страница создаде база на податоци од повеќе од 1,2 милиони документи за една година од пуштањето во употреба.¹³⁶ Џулијан Асанж, австралиски интернет активист главно беше опишан како основач и директор на Викиликс.

Првично, Викиликс беше уредувана од корисниците, но понатаму продолжи напредувачки како модел на потрадиционално објавување, и повеќе не прифаќаше коментари и уредување од корисниците.

Со појавата на Викиликс, меѓу другото, станавме по свесни дека приватноста денес е нарушена од масовно шпионирање, кое често се спроведува во името на националната безбедност. Бројни владини безбедносно-разузнавачки агенции навлегуваат во приватните комуникации на граѓаните, собираат огромни бази на податоци врз основа на нејасно дефинирани стандарди.

¹³⁶ Линк до официјалната веб страница на Викиликс, последен пат пристапено на 12.06.2019 г.
<https://www.wikileaks.org/the-spyfiles.html>

На 1 декември 2011 година, Викиликс започна со објавување на т.н „шпионски датотеки“, илјадници страници и други материјали кои ја изложуваат глобалната индустрија за масовно надгледување.¹³⁷

На 27 февруари, 2012 година, Викиликс почна да ги објавува таканаречените „Глобални разузнавачки датотеки“ – повеќе од 5 милиони мејлови коишто датираат од јули 2004 година, па се до декември 2011 година, од глобалната приватна разузнавачка агенција Стратфор.

Со овие мејлови се открива внатрешната работа на приватна разузнавачка агенција, а од друга страна дека со сензитивни и тајни информации се снабдувале големите корпорации (Локид Мартин, Нортроп Груман, Рајтеон) и владини агенции (како што се Американскиот Департмен за Национална Безбедност, Американските Маринци и Американската Одбрамбена Разузнавачка Агенција). Во овие е-мејлови е прикажана мрежата на Стратфор која е создадена со помош на информатори, структурата на плаќање, техники на перење пари преку плаќање и психолошки методи.¹³⁸

Во тоа време (27.02.2012г.), на прес-конференција Џулијан Асанж, основачот на Викиликс, изнесе сериозни обвинувања против Стратфор: *„Американската фирма води матни бизниси. По платена нарачка на пример врши надзор над активистите кои во индискиот Бона се занимаваат со хемиска катастрофа, или пак по налог на Кока Кола ги набљудува членовите на организацијата за заштита на животните – Пета“.*¹³⁹

¹³⁷ Достапно на Веб страницата на Викиликс, последен пат пристапено на 11.06.2019г.
<https://wikileaks.org/spyfiles/list/releasedate/2011-12-01.html>

¹³⁸ Достапно на Веб страницата на Викиликс, последен пат пристапено на 11.06.2019г.
https://wikileaks.org/gifiles/docs/13/1328496_stratfor-.html

¹³⁹ Дојче Веле „Колку е голем Стратфор-скандалот на Викиликс?“ објавено на 27.02.2012г., последен пат пристапено на 11.06.2019г., достапно на
https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D1%83-%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%84%D0%BE%D1%80-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%81/a-15773166?utm_source=daily.mk&utm_medium=daily.mk

Според Викиликс, електронската пошта која постепено ја објавуваа во јавност датира од периодот помеѓу јули 2004 и крајот на декември 2011 година.

Што се крие зад Стратфор?¹⁴⁰

Прво, да се обидеме да разјасниме каков е концептот на приватните разузнавачки агенции. Една дефиниција која може да се прифати е: Приватна разузнавачка агенција е невладина организација посветена на прибирање и анализа на информации, најчесто преку евалуација на отворени извори (OSINT or Open Source INTelligence) и кооперација со други институции. Приватните разузнавачки агенции работат првенствено во интерес на нивните клиенти, не на државата и за разлика од државните служби, нудат разни безбедносни услуги за приватни корисници и државни институции.

Стратфор (Strategic Forecasting Inc.) според некои аналитичари и безбедносни експерти е приватна глобална разузнавачка агенција, според други претставува приватна безбедносна компанија. Стратфор е основана во 1996 година во Остин, Тексас, од страна на Џорџ Фридман¹⁴¹, кој истовремено е основач, директор и главен разузнавачки офицер на агенцијата. Искусниот експерт за тероризам, Фред Бартон¹⁴² е потпретседател на Стратфор и е одговорен за областите - антитероризам и корпоративна безбедност.

Стратфор функционира преку претплатнички-заснован провајдер за геополитичка анализа. Индивидуални и корпоративни претплатници добиваат темелно разбирање на меѓународните односи, вклучувајќи што се случува, зошто се случува и што ќе се случи следно.

Стратфор користи уникатен, разузнавачки - заснован пристап до доаѓање и собирање на информации преку ригорозен „open source“ мониторинг и

¹⁴⁰ Официјална веб страница на Стратфор, последен пат пристапено на 06.06.2018 год., достапно на <https://www.stratfor.com/>

¹⁴¹ Биографија на Џорџ Фридман, последен пат пристапено на 16.05.2017 год., достапно на <https://marcom.stratfor.com/people/189113>

¹⁴² Биографија на Фред Бартон, последен пат пристапено на 16.05.2017 год., достапно на <https://www.stratfor.com/people/189111>

глобална мрежа формирана од човечки ресурси. Аналитичарите потоа ги евалуираат настаните гледајќи на нив преку објективните леќи на геополитиката.

Целта на Стратфор е едноставна: комплексноста на светот да се направи поразбирлива и поедноставна за читачот, без идеолошко расудување, без никаква идеологија, без агенда или национални фаворизирања. Анализите ги објавува преку претплатничкиот веб сајт и прилагодена електронска пошта.

Во принцип, Стратфор собира информации и ги продава на своите клиенти. „Фирмата може да се распореди некаде меѓу приватно разузнавачко претпријатие и безбедносна компанија“, смета политикологот од Келн, Томас Јегер. Она што пред се го прави фирмата се геополитички и безбедносно политички анализи и тие вообичаено ексклузивно им се доставуваат на претплатниците на Стратфор. И токму за едно претпријатие кое критичарите го нарекуваат приватна тајна служба е исклучително засрамувачки, кога ќе му бидат „украдени“ приватни податоци. Самиот Стратфор за онлајн-кражбата на милиони мејлови вели: „Тоа е жалосно, несреќно и илегално нарушување на приватната сфера“.¹⁴³

Асанж тврдеше дека електронската пошта открива податоци кои упатуваат дека Стратфор регрутирал глобална мрежа на информатори кои се плаќаат преку сметки во швајцарските банки и припејд кредитни картички - во која спаѓаат владини службеници, персонал на амбасадите и новинари ширум светот. Ова, според Асанж укажува на корупција.¹⁴⁴ Стратфор одби да одговори на прашања во врска со случајот, наместо тоа, објави кратка изјава во која

¹⁴³ Дојче Веле „Колку е голем Стратфор-скандалот на Викиликс?“ објавено на 27.02.2012 г., последен пат пристапено на 11.06.2019 г., достапно на https://www.dw.com/mk/%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BA%D1%83-%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%BC-%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%84%D0%BE%D1%80-%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%81/a-15773166?utm_source=daily.mk&utm_medium=daily.mk

¹⁴⁴ WikiLeaks' Stratfor dump lifts lid on intelligence-industrial complex, 28.02.2012 г., последен пат пристапено на 16.03.2013 г., достапно на <https://www.theguardian.com/commentisfree/cifamerica/2012/feb/28/wikileaks-intelligence-industrial-complex>

истакна дека дел од е-мејловите можеби се фалсификувани или изменети, а некои може да бидат автентични, но Стратоф нема да биде замолчен и понатаму ќе функционира.¹⁴⁵

На 4 септември 2013 година, Викиликс на својата веб страница ги објави т.н "Шпионски датотеки 3" - 249 документи од 92 глобални разузнавачки изведувачи. Потенцирајќи го фактот дека разузнавачкиот свет е приватизиран, овие документи го откриваат начинот како, САД, ЕУ и разузнавачките агенции на земјите во развој трошеле милионски суми за технологија за нелегално масовно набљудување на идните генерации, со таргетирање на заедници, групи и дури целото население.¹⁴⁶ Џулијан Асанж, изјави: платформата „Викиликс Шпионски датотеки 3“ е дел од нашата постојана посветеност да се открие тајната индустрија за масовно надгледување. Датотеките на Викиликс претставуваат вреден ресурс за новинарите и граѓаните, со детали и објаснување како тајните државни разузнавачки агенции се спојуваат со корпоративниот свет со желба да ја соберат целата човечка електронска комуникација".¹⁴⁷

Документите во Шпионските датотеки 3 вклучуваат осетливи брошури за продажба и презентации кои се користат за да ги привлечат државните разузнавачки агенции за купување на услуги и технологии за масовно надгледување. Шпионски датотеки 3, исто така, вклучуваат и договори и распоредување документи, со детали специфики за тоа како одредени системи се инсталирани и нивниот начин на работа. Технологиите за шпионажа на интернет кои сега се продаваат на пазарот за разузнавање вклучуваат откривање на шифрирана и заматена употреба на интернет (како Skype, BitTorrent, VPN, SSH и SSL). Документите откриваат како изведувачите работат со агенциите за разузнавање и полиција за да добијат клучеви за декрипција.

¹⁴⁵ Stratfor Statement on Wikileaks, Feb 27, 2012, последен пат пристапено на 12.03.2013 г., достапно на <https://www.prnewswire.com/news-releases/stratfor-statement-on-wikileaks-140524033.html>

¹⁴⁶ Достапно на Веб страница на Викиликс, последен пат пристапено на 17.07.2019г. <https://wikileaks.org/spyfiles3.html>

¹⁴⁷ Достапно на Веб страница на Викиликс, последен пат пристапено на 17.07.2019г. <https://wikileaks.org/spyfiles3.html>

Документите, исто така, детално ги опфаќаат методите за следење на глас, SMS, MMS, електронска пошта, факс и сателитски телефонски комуникации. Објавените документи, покажуваат и разузнавачки изведувачи кои продаваат системи за анализи на веб и мобилни пресретнувања во реално време.¹⁴⁸

По анализираните случаи, може да заклучиме дека со рапидниот подем на информатичките технологии и појавата на интернетот колку што имаме придобивки, паралелно толку и губиме. Сајбер нападите и нарушување на приватноста на граѓаните станаа секојдневие, без разлика дали се прават да нанесат штета или во име на демократијата и транспарентноста, тие ја загрозуваат безбедноста и приватноста. Иако стратегијата на Викиликс е да го направи светот транспарентен, треба да сме свесни дека Викиликс е прототип на центар за дигитална моќ.

4.2. Анализа на случајот Сноуден

За американскиот укажувач Едвард Сноуден, поранешен аналитичар при Агенција за национална безбедност на САД (НСА), светот слушна во почетокот на јуни 2013 година, кога весникот Гардијан објави податоци дека американската Агенција за национална безбедност (НСА) ја преслушувала телефонската комуникација на десетици милиони Американци. Весникот го објави тајниот судски налог со кој се упатува телекомуникациската компанија Веризон да ги предава сите свои телефонски податоци на НСА на дневна основа.¹⁴⁹ Дополнително, Вашингтон Пост и Гардијан први објавија дека НСА директно влегувала во серверите на девет интернет фирми, вклучувајќи ги и Фејсбук, Гугл, Мајкрософт и Јаху, за следење на онлајн комуникацијата преку програмата за надзор наречена „Призма“.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Ибид

¹⁴⁹ BBC „Edward Snowden: Leaks that exposed US spy programme“, 17 January 2014, последен пат пристапено на 12.06.2019 г. достапно на <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23123964>

¹⁵⁰ Everything you need to know about PRISM - A cheat sheet for the NSA's unprecedented surveillance programs, July 17, 2013, последен пат пристапено на 23.09.2018г., достапно на <https://www.theverge.com/2013/7/17/4517480/nsa-spying-prism-surveillance-cheat-sheet>

Сноуден во јавноста соопшти многубројни информации во врска со телефонските и интернет-комуникациските податоци незаконски пресретнувани од НСА, како и операциите и програмите што ги користи агенцијата за да ги исполни своите цели за да може да го набљудува буквално секој граѓанин во светот. Според тврдењата на Сноуден, се испостави дека НСА пресретнала неколку десетици милиони телефонски разговори во Америка. Агенцијата, исто така, го следела и сообраќајот на огромни интернет компании. Покрај тоа, НСА го следела движењето на податоците на оптичките кабли што работат на дното на океаните со помош на својата програма наречена „Upstream“. Исто така, беше откриено дека Мајкрософт одамна соработува со американските разузнавачки агенции. Мајкрософт ги негираше тврдењата дека обезбедил целосен и неограничен пристап до своите услуги на НСА, компанијата истакна дека работи во апсолутна согласност со законите во САД.¹⁵¹

Покрај НСА, Сноуден тврдеше и дека дека британската разузнавачка агенција (GCHQ), исто така, ја користи програмата за надзор „Призма“ за собирање податоци и незаконски го снима сообраќајот на меѓународни телефонски и интернет комуникации, кои пренесуваат огромни количини на информации. Сноуден изнесе информации дека британската разузнавачка агенција (GCHQ) го преслушувала телефонскиот и интернет комуникации на учесниците на самитот на Г-20 во Лондон.¹⁵² Додека пак, НСА ги набљудувала Хонг Конг и Кина, на пример, компјутерските системи на кинеските телекомуникациски компании и вршела сајбер-напади врз образовниот и истражувачки центар на НР Кина.¹⁵³ Воедно, НСА шпионирала неколку институции на Европската унија во Европа и во САД, прислушувајќи ги канцелариите на ЕУ со седиште во Вашингтон, исто како и мисијата на ЕУ во

¹⁵¹ The Snowden-case: facts and analysis, August 01, 2013, последен пат пристапено на 18.07.2019 г., достапно на <http://culturalrelations.org/the-snowden-case-facts-and-analysis/>

¹⁵² GCHQ intercepted foreign politicians' communications at G20 summits, последен пат пристапено на 15.09.2019 г., достапно на <https://www.theguardian.com/uk/2013/jun/16/gchq-intercepted-communications-g20-summits>

¹⁵³ Edward Snowden: US government has been hacking Hong Kong and China for years, 13 Jun, 2013, последен пат пристапено на 15.09.2019 г., достапно на <https://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1259508/edward-snowden-us-government-has-been-hacking-hong-kong-and-china>

Обединетите нации во Њујорк. Според Сноуден, голем број на амбасади и дипломатски мисии се набљудувани од страна на САД, вклучувајќи целни земји како што се Италија, Грција, како и Јапонија, Јужна Кореја и Индија.¹⁵⁴

Сноуден, во 2013 објави податоци според кои американската Агенција за национална безбедност масовно ги шпионирала граѓаните на ЕУ, но и европските лидери.¹⁵⁵ Граѓаните на ЕУ изразија голема загриженост и страв дека нивното основно право на приватност е повредено. Побараа Европскиот парламент да преземе акција и да спроведе целосна истрага за утврдување на фактите. Дел од европската јавност ценеше дека односите меѓу ЕУ и САД треба да бидат ставени во мирување сè додека не бидат објавени резултатите од истрагата.

Европската унија реагираше остро за изнесените тврдења. Европската комисија, Советот на ЕУ и Европскиот парламент изразија загриженост за постоењето на програми за масовното електронско следење, барајќи објаснување од САД (како и повторно градење на довербата надушена со објавите на Сноуден).¹⁵⁶

Европскиот парламент веднаш презеде акција, со тоа што во јули 2013 година, ЕП донесе резолуција за програмата за надзор на американската Агенција за национална безбедност (НСА) и започна истрага за да се утврди влијанието на програмите за надзор на НСА врз приватноста на граѓаните на ЕУ и слободата на медиумите. Комитетот за граѓански слободи во парламентот

¹⁵⁴ NSA Spied on European Union Offices, June 29, 2013, последен пат пристапено на 15.09.2019 г., достапно на <https://www.spiegel.de/international/europe/nsa-spied-on-european-union-offices-a-908590.html>

¹⁵⁵ US NSA surveillance programme, surveillance bodies in various Member States and impact on EU citizens' fundamental rights, Wednesday, 12 March 2014 – Strasbourg, последен пат пристапено на 07.09.2019г., достапно на <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0230+0+DOC+XML+Vo//EN&language=EN>

¹⁵⁶ Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU, European Union Agency for fundamental rights, Luxembourg, 2015, p.7.

спроведе 15 рочишта во контекст на истрагата за електронски масовен надзор на граѓаните на ЕУ.¹⁵⁷

На 12 март 2014 година, Европскиот парламент усвои втора резолуција за програмата за масовно шпионирање на НСА, набљудувачките тела во неколку ЕУ земји-членки и нивниот импакт врз фундаменталните права на граѓаните на ЕУ.¹⁵⁸ Резолуцијата, исто така, повикува на „европска програма за заштита на укажувачи“, на која треба да се посвети особено внимание на „комплексноста на укажувачите во областа на разузнавањето“.¹⁵⁹ Од земјите членки на ЕУ, исто така, се бара да размислат за меѓународна заштита на укажувачите, како и ЕУ да развие свои облаци и ИТ решенија, вклучително и сајбер безбедност и технологија за криптирање, за да обезбеди високо ниво на заштита на податоците.¹⁶⁰

Следната година (ноември, 2015), Европскиот парламент усвои уште една резолуција со која сите земји членки на ЕУ се повикуваат да го запрат гонењето на Едвард Сноуден. Во резолуцијата, ЕП констатира дека премалку е сторено за да се заштитат основните човекови права во однос на масовното електронско следење. Европскиот парламент побара, Европската комисија да се осигура дека сите трансфери на податоци со САД се предмет на ефикасно ниво на заштита и побара членките на ЕУ да му дадат заштита на Едвард Сноуден, како „бранител на човековите права“ и да се спротивстават на негово екстрадирање. Оваа резолуција, ги анализира преземените активности од

¹⁵⁷ US NSA surveillance programme, surveillance bodies in various Member States and impact on EU citizens' privacy, Thursday, 4 July 2013 – Strasbourg, последен пат пристапено на 07.09.2019г., достапно на <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0322+0+DOC+XML+Vo//EN>

¹⁵⁸ Surveillance by intelligence services: fundamental rights safeguards and remedies in the EU, European Union Agency for fundamental rights, Luxembourg, 2015, p.8

¹⁵⁹ European Parliament resolution of 12 March 2014 on the US NSA surveillance programme, surveillance bodies in various Member States and their impact on EU citizens' fundamental rights and on transatlantic cooperation in Justice and Home Affairs, последен пат пристапено на 07.09.2019г., достапно на <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2014-0230+0+DOC+PDF+Vo//EN>

¹⁶⁰ Веб страна на Европски Парламент, последен пат пристапено на 08.09.2019г., достапно на <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20140307IPR38203/us-nsa-stop-mass-surveillance-now-or-face-consequences-meps-say>

страна на Европската комисија, другите институции на ЕУ и земјите-членки за препораките дадени од страна на ЕП во резолуција од 12 март 2014 година, за електронското следење на граѓаните на ЕУ.¹⁶¹

По обелоденување на основани индиции за масовно прислушување на граѓаните и најавената реформа на разузнавачката заедница на САД, и Парламентарното собрание на Советот на Европа (ПАСЕ) усвои резолуција за масовното шпионирање во кој предупредува дека практиката на масовна шпионажа, која ја откри американски укажувач (whistleblower) Едвард Сноуден, ги повредува основните човекови права и го ограничува начинот за спречување на терористички напади. **“Масовната шпионажа најверојатно не придонесе за спречување на терористичките напади, за разлика од претходните тврдења на високи официјални лица од разузнавањето”**, е наведено во резолуцијата која ја донесе Парламентарното собрание врз основа на извештајот на холандскиот пратеник Петар Омцигта. СЕ истакна дека средствата предвидени за спречување на терористички напади се користени за целите на масовен надзор, а со тоа им се овозможува на опасните криминалци полесно да дејствуваат. СЕ посочи дека собирањето и анализата на личните податоци, вклучувајќи го и т.н. “мета” (податоци за податоци), може да се врши само врз основа на “судска одлука, која е донесена врз основа на основано сомнение.” Тие повикаа и подобрување на судскиот и парламентарниот надзор на разузнавачките служби, формирање на “Кодекс на разузнавањето” со кој ќе се дефинираат меѓусебните обврски, кои би можеле да бидат усвоени од тајните служби, како и сигурна и ефикасна заштита на информаторите.¹⁶²

Според поранешниот директор на НСА, Мајкл Хајден, откритијата на Сноуден на три главни начини предизвика сериозна штета за САД и за

¹⁶¹ Mass surveillance: EU citizens' rights still in danger, European Parliament, објавено на 29.10.2015г., последен пат пристапено на 07.09.2019г., достапно на <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20151022IPR98818/mass-surveillance-eu-citizens-rights-still-in-danger-says-parliament>

¹⁶² Текст објавен на порталот Правдико „Советот на Европа со резолуција за масовното шпионирање“ на 22/04/2015г, последен пат пристапено на 11.06.2019 г., достапно на <https://www.pravdiko.mk/sovetot-na-evropa-so-rezolutsija-za-masovnoto-shpiunirane/>

американските компании. Прво, откријатата имаат штетен ефект со тоа што на Американските непријатели им обезбедуваат информации за тактиката, техниките и процедурите на разузнавањето на една суперсила како што е Америка. Освен тоа, откриените податоци даваат увид не само во конкретни информации, туку и во внатрешните механизми на НСА, како функционира и како е структурирана. Второ, американските бизниси, исто така, ќе претрпат голема штета бидејќи интернет корисниците нема да им доверат на големите компании да ги складираат нивните податоци, кога е познато, дека владата е способна да ги пресретне. Третото штетно влијание е дека народот ја губи довербата во Владата на САД, бидејќи откриените информации покажуваат дека една суперсила не може да ги заштити тајните податоци.¹⁶³

За некогo Едвард Сноуден е херој, за други предавник. Но, факт е дека никој не остана рамнодушен на наводите за масовна шпионажа, не безбедноста на сајбер просторот и прекршување на основните човекови права.

Објавите на Сноуден, исто така, се релевантни и за нас, поединците, што се однесува до нашата приватност. Во ерата на интернетот никој од нас не е безбеден, мораме да коегзистираме паралелно со масовното следење и прислушување, како потенцијални цели на разузнавачките агенции ширум светот. Во денешно време, балансот помеѓу приватноста и безбедноста се чини дека е помалку наклонет кон приватната сфера поради зголемената активност на разузнавачките агенции. Интернетот обезбедува огромно поле погодно за собирање неограничен број на информации. Со еден збор, се што оди во етерот се снима. Постепено, ерата на приватноста исчезнува, но овој процес е природен во смисла на користење на интернет, ако се земе предвид дека на веб-сајтови како што се социјалните мрежи, Фејсбук или Твитер, корисниците редовно го обезбедуваат светот со лични податоци, вклучувајќи и коментари, фотографии, видеа итн. Имено, како што влегуваме во светот на интернетот, се изложуваме на губење на нашата приватност. Објавите на Сноуден се значајни, но тие воопшто нема да ја сменат праксата на земјите за надзор и следење. Активностите на разузнавачките служби (како што е шпионажата) ќе постојат

¹⁶³ The Snowden-case: facts and analysis, August 01, 2013, последен пат пристапено на 18.07.2019 г., достапно на <http://culturalrelations.org/the-snowden-case-facts-and-analysis/>

секогаш, бидејќи тие се тесно поврзани со националната безбедност на државата.

4.3. Односот на разузнавањето со дипломатијата

Корените на дипломатијата и разузнавањето како поврзани дејности, се наоѓаат во раниот развој на цивилизацијата. Во минатото, уште во општествената заедница луѓето вложувале големи напори за навремено да се информираат за приликите и околностите во нивното опкружување. Веднаш по појавата на сопственоста дошло до судир на интересите и тајни во меѓучовечките односи. Луѓето настојувале да бидат информирани и да ги дознаат тајните на противникот. Но, подоцна тие сфатиле дека покрај тоа што треба да се информираат, треба и да комуницираат (со други ентитети).

Низ историјата разузнавањето и дипломатијата се поистоветувале.

Во минатото многу кралеви на моќни држави од тоа време имале идентични ставови за разузнавањето и дипломатијата. Така, прускиот крал Фридрих Велики, амбасадор на странски двор го поистоветувал со „привилегиран шпион“.¹⁶⁴ Но, со развојот на општеството, разузнавањето и дипломатијата се разграничиле како одделни дејности. Со настанокот на државата и усовршување на владините институции, денеска може да се направи институционална дистинкција помеѓу дипломатските и разузнавачките служби.

Дипломатијата и разузнавањето играат важна улога на национално и меѓународно ниво, како и во процесот на креирање на државната и меѓународната политика. Евидентно е дека државите почесто решаваат да соработуваат отколку да војуваат, дури и кога се надмоќни. Државите ја користат дипломатијата како алатка за мирно решавање на спорите. Додека

¹⁶⁴ Пивоваров В., Арсовски Љ., *Дипломатско и конзуларно право*, Графос Куманово 2008, 133 страна.

пак, една од причините за постоење на разузнавањето е да помогне при тој процес.¹⁶⁵

Во денешно време, кога се соочуваме со неконвенционален начини на војување, силата на државите не се мери само во големината на територијата, квалитетот на оружјето што го поседуваат, обученоста на војската, местоположбата и економската моќ – предност на државите е и поседувањето моќни информации! Државните лидери немаат „кристална топка“ според која би предвиделе како ќе се одвиваат настаните во иднина, како да се позиционираат и да ги остварат државните интереси – за тоа им се потребни навремени и квалитетни информации.

Неотуѓиво право и должност на сите држави е да собираат и добиваат информации важни за националната безбедност, одбраната, заштита на уставниот поредок и националните интереси. За да располага државата со веродостојни и корисни информации таа треба да дојде до нив. Некои од тие информации се добиваат преку дипломатија, додека тешко достапните се добиваат со помош разузнавање, а дипломатијата дел од нив ги користи.

Доколку државниот врв соодветно раководи со дипломатијата и разузнавањето – државата ќе биде обезбедена со потребните информации и позитивно ќе ги оствари своите цели и интереси на национален и меѓународен план.

Денеска, иако постои поделба помеѓу дипломатската и разузнавачката професија, двете остануваат тесно поврзани. Најнапред, би се согласиле дека разузнавањето и дипломатијата се потребни и на големите развиени и на малите и недоволно развиените држави. Секојдневно од нив се очекува да одговорат на растечките предизвици (било да е тоа со дозволени методи или тајни средства) со кои земјите и народите се соочуваат на национален и меѓународен план.

¹⁶⁵ Ивановска С., Обранета Обранета Теза за дипломатски испит „Разузнавањето и дипломатијата во функција на информациска предност на државата“, Министерство за надворешни работи на Република Македонија, 2015.

Во ерата на глобализација современиот свет е толку меѓу зависен, така што случувањата на меѓународен план скоро подеднакво се рефлектираат насекаде и секој од нас повеќе или помалку ги чувствува ефектите од меѓународната (не)безбедност. Случувањата на меѓународна безбедносна сцена во 21 век, особено по нападите на 11-ти септември 2001 година во САД, го променија светот и предизвикаа револуција која доведе до реформи во безбедносниот сектор. Неконвенционалниот начин на војување, заканите од илегалната миграција, тероризмот, сајбер нападите, подемот на вештачката интелигенција, ОМУ и од меѓународниот организиран криминал, налагаат државите повеќе да соработуваат и соодветно да одговорат на нив.

Исто така, во рамки на националната и меѓународната безбедност постојано се вршат проценки на можни ризици и закани по безбедноста на државите и општеството во целина – тие проценки не би биле можни без навремени и веродостојни информации. Една од основните функции на дипломатијата и разузнавањето е известувањето т.е собирање податоци и информации корисни за државата.

Практично, дипломатијата е тесно поврзана со разузнавањето. Во дипломатските кругови, познато е дека некои амбасади се користат како база за разузнавачи, а одредени дипломати низ историјата биле јавно познати како шпиони или разузнавачи. Да ја земеме за пример работата на безбедносните и воените аташеа која вклучува проучување на колку што е можно повеќе информации за оружјето и војската на државата на прием и информирање на државата испраќач. Воедно, разни американски владини агенции (не безбедносно-разузнавачки) имаат претставници во американските амбасади во светот, кои праќаат дневни извештаи од доменот на нивната експертиза.¹⁶⁶

Исто така, постојат и тајни или прикриени разузнавачи кои работат во разни Дипломатско – Конзуларни претставништва (ДКП). На овие лица им се даваат фиктивни работни места во амбасадата, но нивната главна задача е стручно да собираат конкретни разузнавачки материјали (дел од нив и во

¹⁶⁶ Pat M. Holt, *Secret Intelligence and Public Policy*, A Division of Congressional Quarterly Inc. Washington, D.C. 1995, p.57

комуникација со други дипломати). Доколку бидат откриени, овие дипломати можат да бидат прогласени за *persona non grata*¹⁶⁷ и да се протераат од државата на прием.

Во практиката имаме повеќе такви примери, уште во 1971 година, Велика Британија сомневајќи се во разузнавачко деловање и шпионажа на руските дипломатски претставници одеднаш прогласила 105 дипломати за *persona non grata* од советската амбасада во Лондон.¹⁶⁸

Вакви случаи има и во поново време, на пример во 2013 година, Министерството за надворешни работи на Руската Федерација за *persona non grata* прогласи трет секретар на политичкиот оддел на амбасадата на САД во Москва, кој според нивните тврдења бил фатен во обид да регрутира член на руските специјални служби и беше обвинет дека е агент на американската ЦИА.¹⁶⁹ Додека пак, во јануари 2015 година, судот во Њујорк обвини за шпионажа двајца руски дипломати од понизок ранг, официјална Москва не ги коментираше овие обвинувања.¹⁷⁰

Сепак, не сите откриени дипломати при вршење разузнавачки активности се протеруваат, некои од нив се користат за контраразузнавање од државата на прием и се под строг надзор од страна на разузнавачко-безбедносните служби на таа држава.

За појаснување, важно е да ги разграничиме дипломатијата и разузнавањето. Во меѓународната доктрина поимот дипломатија е толкуван различно. Некои автори сметаат дека дипломатијата е уметност, додека други велат дека тоа е наука. Со еден збор, ***дипломатијата е и уметност и***

¹⁶⁷ непожелна личност

¹⁶⁸ Law of nations blog, текст објавен 18 март 2018 г., последен пат пристапено на 10 јуни 2019 г. <https://lawofnationsblog.com/2018/03/20/russia-uk-expulsion-diplomats/>

¹⁶⁹ Портал Политико, објавено 14.05.2013 год., последен пат пристапено 10.06.2018г. <http://www.politico.com/story/2013/05/russia-us-diplomat-accused-of-spying-091317>

¹⁷⁰ NBC News „Cold War Still On? Banker, 2 Diplomats Charged As Russian Spies in N.Y.“ објавено на 27.01.2015 г., последен пат пристапено на 10.06.2019 г. <http://www.nbcnews.com/news/investigations/cold-war-still-banker-two-diplomats-charged-russian-spies-n-293891>

наука - најлесно може да ја разбере оној кој се занимава со дипломатија. Дипломатијата е составен дел на надворешната политика – покрај церемонијалот и протоколот, таа е корисна алатка за лобирање, застапување на интереси и водење преговори на високо ниво преку овластени претставници на држави, нации и организации. Крајната цел на дипломатијата е мирот. Дипломатската дејност е регулирана со општо прифатените принципи на современото меѓународно право, како основа на дипломатското право.

Додека дипломатијата е генерално јавна (постои и тајна дипломатија) – разузнавањето е тајна дејност која своите корени ги има во националната безбедност и е предвидено да работи за целите и интересите на државата.

Службите за разузнавање се составен дел од безбедносниот систем на една држава и прават значаен придонес за обезбедување на безбедноста и сигурноста на државата и граѓаните. Секоја држава во согласност со своите можности и потреби има воспоставено разузнавачко-безбедносна заедница. Разузнавачко-безбедносните установи на развиените држави ги карактеризира прецизна поделба на разузнавањето, контраразузнавањето и другите безбедносни работи, а помалите и недоволно развиени земји имаат помалку развиен разузнавачко-безбедносен систем и најчесто не доволно разграничени надлежности.

Организациската структура на разузнавачките служби е различна, некои служби функционираат автономно, додека други се организирани во разни државни ресори како што е Министерство за внатрешни работи, Министерство за одбрана и други. Додека пак, дел од надворешните разузнавачки служби во некои држави се под Министерството за надворешни работи, најчесто со сопствено раководство и извршни органи (пример за таква служба е надворешната разузнавачка служба на Велика Британија МИ-6 која низ историјата била вградена во сите британски ДКП-а и за време на студената војна има остварено повеќе успеси и разузнавачки продори во СССР). Како кај разузнавачките служби – така и кај ДКП-ата не може да се зборува за унифицирана поставеност. Малите држави имаат помалку развиени

дипломатски претставништва, додека големите сили имаат развиена дипломатска мрежа.¹⁷¹

Низ текот на историјата, собирањето информации било јадро на дипломатската и разузнавачката активност. Додека во минатото главен предизвик било да се соберат информации, денес, главниот предизвик е да се управува, провери, и да се анализира информацијата како би станала корисна. Изобилството на информации во дигиталната ера е толку проблематично денес, како некогаш што бил проблем недостатокот.

Денес, разузнавачите помагаат за брз и прецизен пристап до потребните информации кој е неопходен услов за функционирање на државата во целина. Една информација станува разузнавачка информација кога се анализира во контекст на националните интереси и цели.

Известувањето е една од основните функции на дипломатијата и разузнавањето. Иако постои степен на преклопување помеѓу известувачката функција на овие две професии, факт е дека разузнавачите и дипломатите собираат информации – тоа што ги разликува во праксата се начинот на делување и методите кои ги користат.

Дипломатите имаат обврска да ја известуваат државата испраќач за севкупниот општествено политички живот на државата на прием, но при собирање информации да се служат со дозволени средства и методи.¹⁷²

Додека пак, таинствената природата на работата на разузнавачките служби, нивните ресурси и посебни овластувања, како и нивната работа која често пати е на маргините на законот е спротивна од природата на оваа дипломатската функција. Со други зборови,, постои разлика помеѓу законско т.е дозволено и незаконско односно недозволено собирање на информации.

¹⁷¹ Ивановска С.,Обранета Теза за дипломатски испит „Разузнавањето и дипломатијата во функција на информациска предност на државата“, Министерство за надворешни работи на Република Македонија, 2015.

¹⁷² R.P. Barston, *Modern Diplomacy –Third edition*, Pearson Longman, Eginburgh Gate, England, 2006, p.3

Во Виенската Конвенција за дипломатски односи може да се воочи јасна граница за поделба помеѓу дипломатската и разузнавачката функција во однос на собирање информации.

Во Член 3 (1-д) Конвенцијата пропишува дека функцијата известување дипломатот ја остварува со сите дозволени средства за условите и развој на состојбата во државата во која се акредитира и поднесува извештај за тоа на владата на државата испраќач.¹⁷³

Со еден збор, собирање на информации од страна на дипломатите (во земјата на прием) е дозволено, но тоа не треба да биде нелегално. Конвенцијата го признава правото за известувањето од страна на дипломатите, но тоа треба да биде со сите законски дозволени средства. Во Конвенцијата не се прецизирани средствата и методите кои дипломатот може да ги користи, но јасно е пропишано дека известувањето треба да е согласно дозволените средства.

Една од базичните разлики во формално-правна смисла меѓу разузнавањето и дипломатијата е што разузнавачката дејност е нормативно регулирана на национално ниво, додека дипломатијата е и меѓународно-правно регулирана.¹⁷⁴

Постојат голем број на воспоставени правила на игра во дипломатијата, најважните се кодифицирани со Виенската конвенција за дипломатски односи¹⁷⁵, Виенската конвенција за конзуларни односи¹⁷⁶, како и Законите за надворешни работи. Додека пак, разузнавањето иако не е меѓународно-правно

¹⁷³ Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961, достапно на http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

¹⁷⁴ Ивановска С., Обранета Теза за дипломатски испит „Разузнавањето и дипломатијата во функција на информациска предност на државата“, Министерство за надворешни работи на Република Македонија, 2015.

¹⁷⁵ Веб страница на МНР, Виенска конвенција за дипломатски односи, достапно на http://www.mfa.gov.mk/images/stories/prijava_za_vrabotuvanje/Vienska_konvencija_za_diplomatski_odnosi_-1961.pdf

¹⁷⁶ Веб страница на МНР, Виенска конвенција за конзуларни односи, достапно на <http://www.mfa.gov.mk/images/stories/Ispit/Vienska%20konvencija%20za%20konzularni%20odnosi%20-1963.pdf>

регулирано, за него сепак постои законска рамка. Сите разузнавачко-безбедносни системи е предвидено да делуваат во согласност со Уставот, законите, посебните подзаконски акти и правни прописи на државите.

Практиката покажува дека разузнавачките капацитети користени на погрешен начин може да имаат штетно влијание врз дипломатските односи меѓу државите. Во последнава деценија бевме сведоци на повеќе примери кои доведоа до меѓународни дипломатски скандали, а во нив беа замешани разузнавачки активности. Низ неколку случаи може да се прикаже до која мера разузнавачите, односно дипломатите (често по налог на највисоките државни органи) ги прекршуваат универзалните човекови права и слободи, како и територијалниот интегритет и суверенитет на одредени држави. Повторно се актуелни „Сноуден“ и „Асанж“.

Основачот на Викиликс, Џулијан Асанж, на веб страницата создаде база на податоци од официјални владини документи и тајнатата дипломатска преписка на САД. Во јавноста протекоа информации дека во периодот од 2006-2012 год., САД ги прислушувале последните тројца француски претседатели – Жак Ширак, Никола Саркози и Франсоа Оланд, информациите беа објавени во американските и француските медиуми повикувајќи се на извори од Викиликс.¹⁷⁷ Официјален Вашингтон ги отфрли ваквите тврдења. Кога говориме за случајот „Асанж“ важно е да напоменеме дека во јуни 2013 год. весникот Гардијан објави дека во амбасадата на Еквадор во Велика Британија која беше домаќин на Асанж, бил пронајден скриен микрофон, со цел да се прислушува Асанж, а со самото тоа и еквадорските дипломати.¹⁷⁸ Според Член 22 од Виенската конвенција за дипломатски односи просториите на мисијата се

¹⁷⁷ BBC News „US 'spied on French presidents – Wikileaks“ објавено на 24.06.2015 г. Последен пат пристапено на 10.06.2019 г. <https://www.bbc.com/news/33248484>

¹⁷⁸ Reuters „Ecuador says it found a hidden microphone at its London embassy“ објавено на 03.06.2013 г. последен пат пристапено на 07.06.2019 г. <http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-britain-ecuador-microphone-idUSBRE9620JS20130703>

неповредливи, државата на прием е под посебна должност да ги преземе сите соодветни мерки за заштита на просториите на мисијата.¹⁷⁹

Додека пак, поранешниот вработен во американската НСА, Едвард Сноуден, предизвика голема контроверзија кога во јавноста изнесе тајни документи кои покажуваат дека постојат голем број тајни проекти за надзор ширум светот.¹⁸⁰ Сноуден документите ги предаде на весниците Гардијан и Вашингтон Пост во јуни 2013 год. Во октомври истата година, Сноуден објави документи кои упатуваат дека американските тајни служби го прислушувале дури и мобилниот телефон на германската канцеларка Ангела Меркел во период поголем од 10 години, што предизвикува голем меѓународен скандал. Наводите доминираа на Самитот на ЕУ истата година. Канцеларката Меркел остро реагираше на овие тврдења и побара целосно објаснување, предупредувајќи дека довербата меѓу сојузниците може да биде нарушена. За случајот, Канцеларката остварила телефонски разговор со тогашниот американски претседател Барак Обама, кој ја уверил дека САД сега не ги следи нејзините телефонски разговори и дека тоа нема да се случи ниту во иднина. Иако, Белата куќа се огради од овие тврдења, случајов во одредена мерка ги залади политичките односи меѓу САД и СР Германија.¹⁸¹

Тешко е да се донесе заклучок дали навистина светските лидери беа изненадени, а јавноста шокирана од тврдењата за прислушување на телефонот на претседателот Оланд, на канцеларката Меркел, случаите Викиликс, Едвард Сноуден, откривањето на дипломати-разузнавачи... или на сите ни е познато дека државите тоа го прават, односно се шпионираат една со друга. Дотолку повеќе, факт е дека вакви информации кога протекуваат во јавност, покрај тоа што може да доведат до посрамување на некои политички лидери, нарушување

¹⁷⁹ Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961, достапно на http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf

¹⁸⁰ The Guardian „The NSA files“ објавено на 01.11.2013 г., последен пат пристапено на 10.06.2019г. <https://www.theguardian.com/us-news/the-nsa-files>

¹⁸¹ BBC „Edward Snowden: Leaks that exposed US spy programme“ објавено на 17.01.2014 г., последен пат пристапено на 10.06.2019 г. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23123964>

на угледот и односите помеѓу државите - тие во голема мера може штетно да влијаат на светскиот мир и безбедност.

Да резимираме, државите се во постојана трка по информација плус, да бидат во информациска предност, без разлика дали станува збор за информација од економски или безбедносен карактер. Дипломатите треба да се запознаени дека постојат голем број на оперативни преклопувања помеѓу разузнавањето и дипломатијата. Некои амбасади се претпоставува дека дејствуваат како разузнавачки бази и се цел на локални контраразузнавачки напади. Разузнавањето колку ја надополнува, толку ја комплицира практиката на дипломатијата. Странските разузнавачи често се во интеракција со дипломатите. Секој дипломат треба внимателно и смислено да комуницира како на формални, така и на неформални настани и средби, бидејќи секој може да биде цел на разузнавачка активност. Дипломатите треба да бидат претпазливи бидејќи самата функција која ја извршуваат им го налага тоа. Пред се и над се, дипломатите и разузнавачите треба да работат во интерес на сопствената државата.¹⁸²

¹⁸² Ивановска С., Обранета Теза за дипломатски испит „Разузнавањето и дипломатијата во функција на информациска предност на државата“, Министерство за надворешни работи на Република Македонија, 2015.

ГЛАВА V

5. ПЕРСПЕКТИВИ НА РАЗУЗНАВАЊЕТО

Заканите ја изменија својата природа, а заканувачите „не бираат“ средства и методи при нивното делување. Новата општествена реалност и застапеноста на асиметричните закани налагаат современо разузнавање и навремен разузнавачки производ достапен на државните лидери.

Од друга страна, разузнавачките заедници се соочуваат со големи предизвици, вклучително и широко распространета недоверба во нивната способност компетентно и законски да ја извршуваат својата мисија.

Сведоци сме дека разузнавачките служби во многу наврати потфрлија, но тоа не значи дека разузнавањето нема перспектива. Генерално, разузнавачката заедница континуирано се прилагодува на променетите во современиот свет и во најголем дел, обезбедува доверливи и корисни информации за државниот врв.

Преку анализираните достапни податоци и студија на случаи од практиката, се дојде до заклучок дека базата на перспективите на разузнавањето се претопува во меѓународната разузнавачка соработка, соодветна координацијата, надзор и контрола на работата на разузнавачките служби и неопходност од реформи во разузнавачките заедници.

5.1. Меѓународна разузнавачка соработка

Меѓународната разузнавачката соработка се однесува на споделување или размена на корисни податоци, информации, искуства, експертиза и опрема меѓу разузнавачките служби на државите. Меѓународната соработка се остварува преку меморандуми и други акти за соработка со странски држави, безбедносни служби и организации од областа на безбедноста.

Разузнавачките податоци и информации кои се предмет на меѓународна соработка, може да бидат во форма на анализи, извештаи, „сурови“ или необработени пресретнати сигнали (Сигинт) или дури „крипто-дипломатски“ пораки. Разузнавачката соработка може да се случи на тајни ад-хок состаноци, што вклучува вербални брифинзи или моментално прикажување на

документи, на политички консултации, конференции, големи дипломатски самити или како рутинска меѓусебна соработка на разузнавачките служби преку национални линии, понекогаш посредена преку меѓународните институции. Разузнавачката соработката се движи од „учтиви“ контакти, преку разузнавачка дипломатија до меѓусебна размена на одредени корисни информации преку интензивна соработка. Интензитетот на конкретната разузнавачка соработка зависи од партнерот и целта.

За време на Втората светска војна, соработката во доменот на сигналното разузнавање меѓу Обединетото Кралство и Соединетите Американски Држави делумно ја одразува компаративната предност на Британија во обезбедувањето разузнавачки информации за Германија, како и предноста на Америка во собирањето на разузнавачките информации за Јапонија.¹⁸³ Слично на тоа, мобилизирањето на разузнавачките напори против исламскиот екстремизам по 9/11 го поттикна и го засили обемот на меѓународна разузнавачка соработка заснована врз соодветните компаративни предности на разузнавачките агенции, со што се зајакнуваат севкупните разузнавачки капацитети на Западот. Највпечатлив модел од компаративната предност во врската со разузнавањето е истакната супериорност во технолошките способности на Западот во електронско разузнавање и локалните социјални мрежи и човечко разузнавање на помалите држави. САД, Франција, Германија и Велика Британија се особено атрактивни партнери за помалите држави кои можат да тргуваат со информации собрани со агентурен метод, за пософистицираните и скапи технички производи до кои немаат пристап.¹⁸⁴ Следствено на тоа, меѓународната разузнавачка соработка ги поттикнува политичките врски меѓу сојузниците кои можат да имаат длабоки дипломатски и воени импликации. Партнерите во разузнавачката сфера често инстинктивно помагаат во покривањето на политичките и воените интереси едни на други.

¹⁸³ Munton Don & Fredj Karima. *Sharing Secrets: A Game Theoretic Analysis of International Intelligence Cooperation*, 2013, Taylor and Francis, UK, p.671.

¹⁸⁴ Rudner Martin, *Hunters and Gatherers: The Intelligence Coalition Against Islamic Terrorism* Taylor and Francis Inc, 2004, p.215.

На регионално и меѓународно ниво, соработката меѓу разузнавачките служби, воопшто не претставува тренд, туку неопходност, особено во борбата против асиметричните закани. Самата размена на информации и податоци помеѓу службите за разузнавање е клучна во борбата, сузбивањето и превенцијата на транснационалните закани, особено тероризмот.

Меѓународната соработка меѓу разузнавачките служби е значаен инструмент за собирање на корисни информации. Колку и да е моќна одредена држава, не е можно благовремено да ги поседува сите потребни информации. Соработката во собирањето и размената на информации меѓу државите доби на значење особено по трагичните напади од 11-ти септември 2001 година во САД и терористичките напади кои се случија подоцна во рамки на ЕУ.

Разузнавачката соработка може да биде мултилатерална или билатерална. Билатералната соработка е најзастапена и се донесува на разузнавачка соработка помеѓу две држави или организации. Мултилатералната соработка претставува размена на корисни информации помеѓу разузнавачки служби од повеќе држави или организации како што се НАТО, ООН, ОБСЕ и ЕУ.

Во последнава деценија, со посебно внимание и интерес, експертите по безбедност ја набљудуваат и поддржуваат разузнавачка соработка во рамки на Европската унија. Европската разузнавачка соработка не е нов феномен, но таа се промени многу брзо по терористичките напади во 2001 година во САД, терористичките напади во Мадрид во 2004 година и во Лондон во 2005 година.¹⁸⁵

Во 2002 година, размената на (национални) разузнавачки информации започна во т.н. Заеднички ситуационен центар (Joint Situation Centre-SITCEN) на Секретаријатот на Советот на ЕУ. Негова примарна цел беше да ги поддржува мисиите на ЕУ во странство и да придонесе за заедничка проценка на терористичките закани. Неформално воспоставените методите во тоа време сè уште важат и денес, земјите-членки доброволно ги пренесуваат готовите

¹⁸⁵ Richard J. Aldrich and Christopher Andrew, *The Future of Intelligence, Challenges in 21st century*, Taylor & Francis Group, London and New York, 2014, page 14.

разузнавачки извештаи во ЕУ. Потоа, се пристапува кон заедничката анализа на ситуацијата и опции за европско дејствување. Отворено достапните информации, извештаите од европските делегации и наодите од Сателитскиот центар на ЕУ ја надополнуваат работата на ЕУ аналитичарите.

Мигрантската криза и терористичките напади во земјите членки на ЕУ создадоа ново безбедносно опкружување во кое улогата на разузнавачките служби стана позначајна, а неопходноста за соработката се зголеми. Нападите од 2004 година во Мадрид, 2005 година во Лондон и нападите на Шарли Ебдо (Charlie Hebdo) на 7 јануари 2015 година, покажаа дека секоја држава може да биде цел на терористички напад, следствено на тоа разузнавачките агенции мора да ги ажурираат своите стратегии и да стават повеќе акцент на меѓународната разузнавачка соработката.¹⁸⁶

Меѓу земјите-членки на ЕУ размената на разузнавачки информации е на доброволна основа. Земјите-членки можат да се воздржат од споделување на информации со образложение дека тоа ќе влијае штетно по безбедноста на нивните извори и/или на националната безбедност на конкретната држава. Сепак, ахиловата пета на ЕУ е недостаток на соодветна, заедничка надворешна и внатрешна безбедносна стратегија. За надминување на оваа слабост, Унијата треба да создаде заедничка разузнавачка рамка и систем за споделување разузнавачки информации.¹⁸⁷

Терористичките напади во Брисел во 2016 година, дополнително дадоа јасен сигнал за неопходност од размена на навремени и веродостојни разузнавачки информации меѓу службите на државите членки на Унијата, како и за соработката со другите безбедносни служби во Европа. Актуелната мигрантска криза, исто така, доведе до повици за зголемена разузнавачка соработка.¹⁸⁸ Овие повици не се нови и изненадувачки, секогаш кога се појавува

¹⁸⁶ Seniz Bilgi, *Intelligence Cooperation in the European Union: An Impossible Dream?*, Middle East Technical University, 2016, p.57

¹⁸⁷ Maia K. Davis Cross, *A European Transgovernmental Intelligence Network and the Role of IntCen*, *Perspectives on European Politics and Society* 14, no. 3 2013, p 388-402.

¹⁸⁸ THE EU AND THE 2016 TERRORIST ATTACKS IN BRUSSELS: BETTER INSTEAD OF MORE INFORMATION SHARING, Policy Brief , 06.04.2016, последен пат пристапено на 27.08.2019,

нова закана за европската безбедност, меѓународната разузнавачка соработка е во фокусот.

Разузнавањето стана централна тема меѓу земјите-членки на Европската унија, особено по информациите што протекоа во јавност дека терористите имаат широко распространета мрежа и планираат други напади во Европа. По овие случувања, **се отвори дебата за формирање на заедничка разузнавачка агенција во рамки на ЕУ.** Уште по терористичките напади во Париз (2015) тогашниот премиер на Италијанската Република, **Матео Ренци изјави дека Унијата треба да има заеднички механизам за безбедност и разузнавање односно заедничка разузнавачка агенција, исто како што тоа го прави и со заедничката валута.**¹⁸⁹ Но, конкретна акција не беше преземена.

Во рамки на ЕУ, државите разменуваат информации на билатерално ниво, и мултилатерално, дел преку ЕВРОПОЛ.

Целта на постоењето на Европол е да се подобри ефективностa и соработката на органите надлежни за борба со организираниот криминал на различните држави членки на ЕУ, најмногу преку размена на разузнавачки информации за организираниот криминал или другите сериозни облици на криминал. Мисијата на Европол е да даде значителен придонес во борбата против организираниот криминал. Европол сам по себе нема извршни надлежности. Тој е сервис за поддршка на надлежните органи на земјите членки на ЕУ преку: размена на информации, изготвување на разузнавачки анализи, експертизи и обука.¹⁹⁰ Заклучувајќи дека државите членки на ЕУ не можат самостојно да се справат со заканите, а ЕВРОПОЛ не може соодветно да одговори на современите закани, идејата за формирање на заедничка разузнавачка агенција во рамки на ЕУ, иако изгледа невозможна, вреди

достапно на <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-and-2016-brussels-terrorist-attacks-better-instead-more-information-sharing/>

¹⁸⁹ Italy PM calls for EU intelligence agency after Paris attacks, последен пат пристапено на 30.09.2019г., достапно на <https://www.eubusiness.com/news-eu/france-attacks.zf1>

¹⁹⁰ Веб страна на Дирекција за заштита на лични податоци на Република Македонија, последен пат пристапено 09.01.2019 год. <https://www.dzlp.mk/mk/node/2091>

сериозно да се разгледа. Дискутабилно е дали ЕУ може да игра директна улога во особено чувствителни области на разузнавачката работа, како што е техничкото разузнавање, управување со човечките извори или извршување на тајните операции. Сепак, безбедносната политика на ЕУ дозволува индиректен пристап до разузнавачки информации, особено информации за борбата против тероризмот. Растојанијата меѓу Европол или системите за податоци на ЕУ и информациите од домашните разузнавачки служби растат. Во меѓувреме, ЕУ може да се осврне на стратешките анализи за ризиците и заканите - анализи кои се синтетизираат во Европската служба за надворешно дејствување (ЕЕАС). Овие процедури треба да се направат потранспарентни и отворено да се дискутира за постепен и пропорционален развој на разузнавачки способности за внатрешна и надворешна безбедност на ЕУ во наредните години.¹⁹¹

Стандардите што досега се применувале во доменот на разузнавачката работа имаат тенденција да се продлабочат во рамки на доброволната соработка. Додека на национално ниво, чувствителните разузнавачки податоци претежно се пренесуваат кога тоа е апсолутно неопходно (треба да се знае), а не кога е достапно (треба да се сподели). Сепак, поголемите промени во пошироката безбедносна ситуација во Европа значат дека структурната потреба за поголема размена на разузнавачки информации мора да се преиспита. БРЕГЗИТОТ ќе направи дополнителен притисок за реформи, бидејќи експертизата на британскиот персонал во ЕУ ќе биде изгубена.

Идејата за **Европски совет за безбедност на високо ниво**, како што постојано предлагаше канцеларката Ангела Меркел, е исто така во игра. Таквиот Совет за безбедност ќе понуди посебни предности кога станува збор за разузнавачките прашања. Услугите на земјите-членки, кои генерално се доделени на различни ресорни министерства, би можеле да се соберат на ниво на шефови на држави и влади. Во исто време, таков Совет за безбедност може да работи со висок степен на доверливост и да го зајакне стратешкото донесување одлуки.

¹⁹¹ Intelligence Support for EU Security Policy, December 2018, последен пат пристапено на 14.09.2019 г., достапно на: <https://www.swp-berlin.org/en/publication/intelligence-support-for-eu-security-policy/>

Сепак, на ниво на шефови на држави и влади, како и повеќето прашања од заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) - вклучително и овластување за засилена соработка, се применува принципот на едногласност. Доколку ова резултираше со политички блокади во однос на предложеното зголемување на разузнавачката соработка, земјите-членки ќе бидат слободни да започнат со меѓувладина соработка, независна од ЕУ. Овој пристап ќе биде во согласност со одредбите на член 73 ДФЕУ за соработка во областа на националната безбедност. Сепак, со ваквиот пристап се ризикува понатамошна фрагментација на европската безбедносна архитектура.¹⁹²

Настаните од 11-ти септември 2001 година и подемот на транснационалните екстремистички групи, транснационалниот организиран криминал, често и не-државни актери кои работат глобално на повеќе локации и домени, дадоа јасен сигнал за асиметричните закани. Практично, сите мрежи на исламски џихадисти, особено Ал Каеда и Исламската држава (ИСИС), се движат по "бран на глобализација", со тоа што функционираат како модерни транснационални корпорации со сопствени финансиски извори, регрутирање и географски опсег, што е дополнително олеснато со интернетот.¹⁹³

Меѓународната разузнавачка соработка овозможува разузнавачките агенции ефикасно да се прилагодат и да ги подготват светските лидери навремено да одговорат на променливата природа на заканите во 21-от век.

Друга важна придобивка од меѓународната разузнавачка соработка е тоа што таа е економична во поглед на финансиските импликации, времето и напорите. Често е економски невозможно за една држава (дури и за развиените) да работат самостојно за да ги задоволат сите свои разузнавачки потреби со сопствени напори и ресурси. На пример, во Нов Зеланд, чија разузнавачко-безбедносна заедница е составена само од околу 230 лица, дуплирање на напорите за разузнавање и споредување со други западни

¹⁹² Raphael Bossong "Options for Enhancing the Flow of Information and Political Oversight", German Institute for International and Security Affairs, December 2018, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), Berlin, page 6.

¹⁹³ Aldrich, Richard J. "Global Intelligence Co-operation versus Accountability: New Facets to an Old Problem," February 2009, Routledge, UK, p.44.

разузнавачки агенции е невозможно и нелогично.¹⁹⁴ Времето заштедено преку соработка и споделување на товарот со сојузниците значи дека споделувањето на клучните податоци доведува до побрзо донесување одлуки кои имаат потенцијал да им овозможат на државите да одговорат на заканите кои се временски чувствителни.

Особено значајна придобивка од меѓународната разузнавачка соработка се компаративите предности што државите можат да ги уживаат преку здружување на експертиза и искуство во различни сфери на разузнавањето. За една разузнавачка агенција е невозможно да има монопол и пристап до сите потребни информации, секогаш има празнини и недостатоци, без оглед колку е таа напредна и информирана.

Кога говориме за меѓународна соработка, важно е да напоменеме дека Република Македонија има потпишано договори за соработка во сферата на разузнавањето со над четириесетина земји, пред сè во Европа (вклучувајќи ги сите соседи од Југоисточна Европа), но и со земјите од Средниот Исток и Евроазија. Низ историјата македонското разузнавање добивало донации и поддршка во форма на експертиза од разни држави. Особено од странските разузнавачки служби од САД и Обединетото Кралство, кои активно ѝ помагаа на Република Македонија уште во 2010 год. при подготовката на новиот закон со цел подетално да се уредат сите безбедносно-разузнавачки служби.¹⁹⁵

Едно е сигурно - **меѓународната соработка ќе биде доминантна форма на разузнавачки операции во иднина.**

Експертот по безбедност и професор на Универзитетот Оксфорд, Мајкл Херман се залага за разузнавачки професионализам како придонес кон меѓународната безбедност. Според проф. Херман вистински предизвик претставува современото разузнавањето да ја поддржи меѓународната соработка на начини кои првично ги унапредуваат националните интереси,

¹⁹⁴ Richelson, Jeffrey T. Ball, Desmond, *Ties that Bind*, 1990, Allen and Unwinp, Sydney, p.302.

¹⁹⁵ Андреја Богдановски, *Управување со безбедносно – разузнавачките служби во Македонија*, Април, 2012 година, Скопје, последен пат пристапено на 10.07.2019г., достапно на https://www.analyticamk.org/images/stories/files/report/ro1_mak.pdf

истовремено развивајќи одредена воздржаност во меѓународните "правила на игра", во користењето на тајни методи за традиционални цели на разузнавањето.¹⁹⁶

5.2. Координација, надзор и контрола на разузнавачките служби

Една од најзначајните перспективи на современото разузнавање е солидната координација меѓу сите чинители на разузнавачко-безбедносната заедница и соодветен надзор и контрола на разузнавачките служби.

Механизмите на контрола на разузнавачките работи се воспоставуваат во сите демократски земји и тие се спроведуваат со цел да се обезбеди почитување на законските процедури и во оваа област, иако таа, во најголема мера, се остварува со примена на прикриени и тајни средства и методи на работа. Токму примената на овие средства и методи се предмет на контрола. Контролата се спроведува за да се утврди дека има повреда, пред се на човековите права поврзани со неповредливоста на домот, загарантираното право на тајност на поштата и слично. Контролата на овие работи, во основа, се регулира и се спроведува заради заштита на правата на граѓаните на земјата која врши разузнавачки работи.¹⁹⁷ Демократската отчетност на разузнавачките служби бара извршна контрола и парламентарен надзор и придонес од цивилното општество. Општо земено, целта е безбедносните и разузнавачките агенции да бидат изолирани од политичка злоупотреба, без притоа да бидат изолирани од извршното раководење.¹⁹⁸

Во демократските земји воспоставени се сложени, нормативно регулирани облици за надзор и контрола над работењето на разузнавачките служби од страна на законодавната, извршната и судската власт, тоа го потврдува анализата на разузнавачко-безбедносните системи на САД, Руската

¹⁹⁶ Michael Herman „*Intelligence Services in the Information Age (Studies in Intelligence)*“ 1st Edition, Frank Cass, London, 2005, page 16.

¹⁹⁷ Бакрески Оливер, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје 2008 г. страна 124

¹⁹⁸ Бакрески Оливер, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје 2008 г. страна 125

Федерација, Велика Британија, Франција, Италија, Романија, Грција, Полска и др. Во овие земји делуваат голем број координирани, надзорни, советодавни и контролни тела и установи (парламентарни комитети и подкомитети, тела на извршната власт/совети и одбори итн.).¹⁹⁹

Во рамки на Европската унија постојат разни субјекти кои ја надгледуваат работата на разузнавачките служби на земјите-членки, вклучително и судството, стручни тела, парламентарни комисии и органи за заштита на податоците.

Воспоставувањето систем за отчетност на разузнавачките служби што е воедно демократски и ефикасен е еден од најтешките предизвици за државите, вклучувајќи ја и Република Македонија. Меѓутоа оваа тешка задача е незаменлива, бидејќи политичкото водство и насоките за реформа на разузнавачките служби придонесуваат за избегнување на злоупотребите, како и за зајакнување на ефикасноста на сите делови на власта што учествуваат во овој процес. Имајќи го во предвид ова, надзорот на разузнавачките служби е споделена одговорност на извршната, законодавната и судската власт.²⁰⁰ Надзорот над работата на разузнавачките служби дополнително може да се спроведува и од страна на цивилното општество и медиумите. Според Марина Капарини, „медиумите се ткиво кое ги врзува индивидуалните лица и групите со владата и игра критична улога во пренесувањето на информации за промени во јавното мислење и политичките преференции... Главно низ слободниот печат може јавноста да биде информирана, а владата повикана на одговорност преку заканата за јавно испитување на нејзините одлуки, активности и злоупотреби на моќ.“²⁰¹

¹⁹⁹ Mladen Bajagic, *Spijunaza u XXI veku Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi*, Book & Marso, Beograd, 2008, 24-28 страна.

²⁰⁰ Бакрески Оливер, *Контрола на безбедносниот сектор*, Скопје 2008 г. страна 138-139

²⁰¹ Капарини Марина „Контрола и надзор над разузнавачките служби во демократски држави“, во Демократска контрола над разузнавачките служби: Како да скротите диви слонови, едс. Х. Борн и М. Капарини (Алдершот, ОК: Ешгејт, 2007), стр. 12 (Marina Caparini, “Controlling and Overseeing Intelligence Services in Democratic States,” in *Democracy and Control of Intelligence Services: Containing Rogue Elephants*, eds. Hans Born and Marina Caparini (Aldershot, UK: Ashgate, 2007), p. 12).

Новиот реформиран модел на безбедносно-разузнавачкиот систем во Република Македонија ја опфати и неопходноста од воспоставување соодветна координација на безбедносно-разузнавачките служби во државата, преку механизам чија имплементација ќе овозможи надминување на слабостите и детектирани како суштински проблем во досегашното функционирање на безбедносно-разузнавачките служби.²⁰²

Со новиот (за прв пат) донесен **Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија, од 22 мај 2019 година**, правно е утврден начинот и механизмите за координацијата на безбедносно-разузнавачката заедница.²⁰³ Со Законот беше формиран **Совет за координација на безбедносно-разузнавачката заедница**²⁰⁴ кој ќе ги спроведува предлозите на највисокото безбедносно тело – **Советот за национална безбедност**.

Иако, **разузнавачко-безбедносната заедница во Република Македонија сега има солидно законодавство, сепак, најголем предизвик е практичната примена на законите**.

Соодветната координација, надзор и контрола на разузнавањето придонесуваат да се обесхрабри несоодветна активност на националните разузнавачки служби и службите благовремено да одговорат на современите предизвици во интерес на националната безбедност.

²⁰² Стандардите се содржани во усвоените заклучоци од Советот на Европската унија од 26.06.2018 година, а потврдени од Европскиот совет на 28.06.2018 година, во чии рамки е нагласена важноста да продолжи напредокот на Република Македонија во насока на имплементацијата на Итните реформски приоритети и испорачувањето дополнителни одржливи резултати во областа на: правосудството, безбедносните и разузнавачките служби, реформата на јавната администрација и борбата против организираниот криминал и корупција, со цел членство на РМ во ЕУ.

²⁰³ Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија, Бр. 08-3049/1, 22 мај 2019 година, Скопје, достапно на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2019/05/Zakon-za-koordinatsija-na-bezbednosno-razuznavachkata-zaednitsa-vo-Republika-Severna-Makedonija-28-05-2019.pdf>

²⁰⁴ Членови на Советот: претседателот на Владата на Република Македонија (претседавач), заменик на претседателот на Владата на Република Македонија задолжен за спроведување на Рамковниот договор и политички систем, министерот за внатрешни работи, министерот за одбрана, министерот за надворешни работи, директорот на Агенцијата за национална безбедност, директорот на Агенцијата за разузнавање и раководителот на надлежната организациска единица за воена безбедност и разузнавање во Министерството за одбрана.

5.3. Реформи во разузнавањето

Современите закани, и тенденцијата на злоупотребата на службите за разузнавање наметнаа потреба од брзи и квалитетни реформи во разузнавачките заедници. Со сигурност можеме да кажеме дека доколку сакаме разузнавањето да има перспектива, врвен приоритет на новата безбедносна реалност и светски развој треба да биде реформата на разузнавачко-безбедносните служби, како во малите и неразвиени земји, така и во разузнавачката заедница на светските сили. Аналитичарот Питер Вилсон тврди дека разузнавачките служби главно се гледаат како предмет на реформи, а не како придонесувач кон истите. Според него, разузнавачките служби можат да ја намалат институционалната инерција во безбедносниот сектор, да придонесат за отфрлање на застарените ризици и идентификување на нови, и да го поддржат процесот на реформи. За да го сторат тоа, тие бараат внимателно управување и ефективен надзор.²⁰⁵

Секоја модерната современа разузнавачка служба треба главно да се фокусира на интересите на матичната земја (заштита на националната безбедност и виталните интереси на државата), а не на притисокот од страна на актуелното раководство, често чиј единствен интерес е зачувување на моќта и акумулација на економскиот напредок. Исправна кадрова политика (поставување на професионални кадри во разузнавачките служби) е круцијален фактор за успешно разузнавање. Додека пак, координација на сите нивоа на безбедносно-разузнавачките служби е неопходна. Експертите по безбедност години наназад укажуваа на потребата од суштински реформи во разузнавањето. Но, во пракса таквите укажувањата се сфаќаат сериозно по настанување на пропусти во работењето кои резултираат со големи безбедносни катастрофи и/или грубо кршење на човековите права и слободи.

Во рамки на ЕУ, типологијата на новите закани и подемот на технологијата предизвикаа реформи во повеќе земји-членки, особено Франција, Германија, Холандија и Велика Британија (и Финска е во пресрет на

²⁰⁵ Peter Wilson, *Analysis: The contribution of intelligence services to security sector reform*, Taylor and Francis Group, London, 2010, Page 87

сеопфатна реформа). Со направените реформи, разузнавачките служби ја зголемија транспарентноста. Реформите претставуваат сложен процес. Меѓународните стандарди за човекови права бараат дефинирање на мандатот и овластувањата на разузнавачките служби, кои се јасни, предвидливи и транспарентни.²⁰⁶

Посебно внимание беше посветено при анализа на позначајните разузнавачки реформи во САД и Република Македонија, како и причините кои ги предизвикаа тие реформи.

5.3.1. Реформи во разузнавачката заедница на САД по терористичките напади на 11-ти септември 2001 година

Разузнавањето во светски рамки се реформира, после терористичките напади во 2001 г., во САД, настана најрадикалната реформа и реорганизација на разузнавачко-безбедносната заедница од 1947 година. Првата голема легислативна реформа на разузнавачката заедница на САД се случи во 2004 година, кога претседателот Џорџ В. Буш го потпиша **Законот за реформа на разузнавачката заедница и спречување на тероризам** (Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act).²⁰⁷ Овој закон беше поттикнат главно од незадоволство на Конгресот од неуспехот на разузнавачката заедница при спречување на терористичките напади на 11-ти септември 2001 година и лошата проценка во 2002 година во врска со ирачкото оружје за масовно уништување.²⁰⁸

²⁰⁶ Foreign Intelligence Gathering Laws: Belgium, France, Germany, Portugal, Romania, the Netherlands, Sweden, United Kingdom, European Union, June 2016, page 64-72.

²⁰⁷ Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act 2014, Линк до наведениот Закон <https://legcounsel.house.gov/Comps/Intelligence%20Reform%20And%20Terrorism%20Prevention%20Act%20Of%202004.pdf>

²⁰⁸ Портал ОФНетмк, Извештајот што ја започна војаната во Ирак, 20.03.2015, последен пат пристапено на 11.06.2019 г., достапно на <https://off.net.mk/vesti/svet/objaven-izveshtajot-shto-ja-pochna-vojnata-vo-irak>. Линк до Извештајот: Iraq October 2002 NIE on WMDs <https://www.scribd.com/doc/259216899/Iraq-October-2002-NIE-on-WMDs-unedacted-version>

Неколку истраги и извештаи, особено извештајот на Комисијата од 11-ти септември, беа едногласни дека разузнавачката заедница има потреба од значителни реформи во организационата структура, како и подобра контрола и координирање на комплексната мрежа на разузнавачки агенции.

Со цел да се елиминираат сите пројавени аномалии во функционирањето на разузнавачко-безбедносната заедница на САД, за релативно краток временски интервал се направија суштински промени и трансформација во организационата поставеност, функциите и системот за управување и координација. Основната цел беше да се намали ранливоста на САД од тероризмот, односно ранливоста на нејзината национална критична инфраструктура од терористичките закани.²⁰⁹

Со цел зајакнување на централата на разузнавачката заедница, со Законот за реформа на разузнавањето и спречување на тероризмот, САД ја воспостави функцијата **Директор за национално разузнавање**.²¹⁰ Главниот разузнавачки советник на Претседателот на САД, т.е. Директорот служи како номинален шеф на разузнавачката заедница, надлежен за утврдувањето на разузнавачките приоритети и обезбедување поблиска соработка со другите индивидуални разузнавачки агенции.²¹¹

Законот, исто така, во статутот утврдил **Национален центар за контратероризам** кој ќе ги координира сите разузнавачки операции и анализи кои се однесуваат на тероризмот. Дополнително, беше предвидено Националниот центар да воспостави услови за размена на информации и да обезбеди координација и соработка меѓу федералните одделенија и разузнавачките агенции. Воедно, законот предвидува независен Надзорен одбор за приватност и граѓански слободи со цел заштита на истите.

²⁰⁹ Котовчевски М., Годишен зборник „Разузнавачко-безбедносната заедница на САД после терористичките напади на 11-ти септември 2001“ УКИМ, Филозофски факултет-Скопје.

²¹⁰ Пред официјално формирање на ДНИ, шеф на разузнавачката заедница беше Директорот на Централното разузнавање (ЦИА).

²¹¹ The Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act of 2004 (IRTPA), последен пат пристапено на 18.07.2019г., достапно на <https://www.dni.gov/files/documents/IRTPA%202004.pdf>

Со Законот беше **изменета дефиницијата за Национално разузнавање во „Севкупното разузнавање“**, без разлика на изворот од каде потекнува и вклучување на информации во рамките на или надвор од САД, кои (А), како што е одредено од било која директива издадена од Претседателот, се однесуваат на повеќе од една американска владина агенција; и (Б) кои вклучуваат - закани за САД, народот, нивната сопственост или интереси; развојот, пролиферацијата или употребата на оружјето за масовно уништување или било кое прашање во врска со националната и домашната безбедност на САД“. Разузнавачката заедница е слободен конгломерат на 15 агенции, секоја со специфична или единствена разузнавачка функција. Иако, Директорот за национално разузнавање има значајна улога за координација и лидерство во Разузнавачката заедница, тој не издава директни наредби. Всушност, ниту една личност, освен Претседателот, нема директна команда врз целата Заедница.²¹²

За разлика од организационата поставеност на разузнавачка заедница на САД пред настаните од 11-ти септември, во новата структура на разузнавачка заедница се формира **Департаментот за татковинска безбедност и разузнавачките структури** на Крајбрежаната стража како нејзина најнова членка. Во меѓувреме, Националната агенција за фотографии и мапи (НИМА) беше преименувана во **Национална агенција за геопросторно разузнавање**.²¹³

Уште пред да биде донесен Законот, имаше предупредувања од внатрешни и надворешни доменски експерти, дека законот не опфаќа целосно справување со предизвиците со кои се соочува разузнавачката заедница. Критичарите укажаа на аномалната позиција на Директорот за националното разузнавање, занемарување на стратешка анализа, обвинувања за политизација

²¹² Котовчевски М., Годишен зборник „Разузнавачко-безбедносната заедница на САД после терористичките напади на 11-ти септември 2001“ УКИМ, Филозофски факултет-Скопје.

²¹³ Котовчевски М., Годишен зборник „Разузнавачко-безбедносната заедница на САД после терористичките напади на 11-ти септември 2001“ УКИМ, Филозофски факултет-Скопје.

на разузнавањето, како и на тешкотиите што ги има разузнавачката заедница при справување со законите.²¹⁴

Во јули 2008 година, претседателот Буш издаде извршна наредба за зајакнување на улогата на Директорот на националното разузнавање.²¹⁵ Потоа, со Директивата за претседателска политика 19, потпишана од претседателот Обама во октомври 2012 година, на Директорот на националното разузнавање му е доверена целокупната одговорност за укажувачите (Whistleblowers) во разузнавачката заедница, како и заштита на изворите.²¹⁶

И покрај спроведените разузнавачки реформи, законите и ризиците со кои се соочува разузнавачката заедница, дури и за светска сила како што е САД, не се (и не може да бидат) целосно надминати. Скоро две децении по терористичките напади од 11-ти септември 2001 год., 17-те разузнавачки агенции на Америка треба да се реформираат дополнително. Овој пат како одговор на големиот број на технолошки пробиви кои ги трансформираат општествата, политиката, трговијата и самата природа на меѓународните односи. Потребата за реформи е уште поинтензивна од сè покомплексната национална безбедносна средина, во која доминираат насилни не-државни актери.

Според поранешниот заменик-директор на ЦИА, Мајкл Морел, законите драматично се менуваат - исто како што се случи по Студената војна. Денес, **американските разузнавачки агенции се соочени со нови закани што одат подалеку од тероризмот, почнувајќи од биотехнологија и нанотехнологија до напредокот во вештачката интелигенција,**

²¹⁴ Charles Stimson and Mary Habeck, Reforming Intelligence: A Proposal for Reorganizing the Intelligence Community and Improving Analysis, August 29, 2016. Последен пат пристапено на 19 јули 2019 г. Достапно на <https://www.heritage.org/defense/report/reforming-intelligence-proposal-reorganizing-the-intelligence-community-and>

²¹⁵ The 2008 Amendments to Executive Order 12333, United States Intelligence Activities, последен пат пристапено на 18.09.2019 г., достапно на <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol-58-no-2/pdfs/Slick-Modernizing%20the%20IC%20Charter-June2014.pdf>

²¹⁶ Presidential Policy Directive 19 - Protecting Whistleblowers with Access to Classified Information, October 10, 2012, последен пат пристапено на 18.09.2019г., достапно на <https://www.dni.gov/files/documents/icotr/Whistleblower.PDF>

компјутерски софтвер со отворен код, сателитската минијатуризација... Иако, американските разузнавачки агенции првите чекори ги презедоа во вистинската насока, аналитичарите сметаат дека тие не се движат доволно брзо. Всушност, веќе дојде првиот разузнавачки дефект на оваа нова ера: неуспехот брзо да се идентификува и целосно да се сфати важноста на користењето на социјалните медиуми од страна на Русија, која според информациите на разузнавачката заедница на САД била вмешана во претседателските избори во САД во 2016 година (Русија негираше). Случајот треба да послужи како повик за буђење. Новите трендови бараат преиспитување на начинот на кој функционира разузнавачката заедница.²¹⁷

Сега, како и во периодот до 11 септември, евидентни се раните показатели за светот што доаѓа, а императивот за разузнавачка реформа е јасен. Неуспехот на разузнавачката заедница бргу или целосно да го разбере влијанието на социјалните медиуми на американските претседателски избори во 2016 година. Пред изборите, разузнавачките агенции не разјаснија што се случува. Истрагите на двопартискиот комитет за разузнавање на Сенатот и специјалниот советник Роберт Мулер, дадоа дознаење дека операцијата за влијание врз социјалните медиуми од Русија започнала во 2014 година. Според истрагите, специјалната операција вклучувала испраќање на руски разузнавачки оперативци во Соединетите држави за да проучат како да ја максимизираат ефективноста на кампањата на социјалните медиуми за поделба на Американците и давање предност на еден претседателски кандидат во однос на друг.²¹⁸

Исто така, постојат и соодветно елаборирани стравови дека ваквата ситуација на (не) безбедност ќе остане реалност и во следната деценија, новата генерација на технолошки закани бара нова рунда реформи. Следствено на тоа,

²¹⁷ Spies, Lies, and Algorithms - Why U.S. Intelligence Agencies Must Adapt or Fail, By Amy Zegart and Michael Morell May/June 2019, последен пат пристапено на 17.08.2019г., достапно на <https://www.foreignaffairs.com/articles/2019-04-16/spies-lies-and-algorithms>

²¹⁸ In the Deepfake Era, Counterterrorism Is Harder, Sep. 11, 2019, последен пат пристапено на 12.09.2019 г., достапно на <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2019/09/us-intelligence-needs-another-reinvention/597787/>

разузнавачката заедница мора навремено и сеопфатно да одговори на новите безбедносни закани и ризици.

5.3.2. Реформа на разузнавачките служби во Република Македонија по 2015 година

Укажувањата за реални реформи во македонското разузнавање од страна на експертите и академската фела, до скоро, не беа сфатени сериозно и не беа земени во предвид. **Професорот Стево Пендаровски** во неговиот труд *Меѓународна безбедност (2010)* **укажува на потреба од суштински реформи во разузнавачката заедница кои нема да бидат насочени само кон формално-организациските структури, туку и кон човечките ресурси.** Во голема мера би се согласиле со неговото тврдење дека по независноста Република Македонија само ја редизајнирале внатрешната организациска структура на службите од СФРЈ, формираше нови служби со формална замена на приоритетите без прецизно диференцирани надлежности. Проф. Пендаровски како особено важно го потенцира и **непостоењето на заедничка разузнавачка проценка на државно ниво.** „Поголемиот дел од старите вработени не успејаа да се приспособат на новата стратешка ситуација и продолжија да го насочуваат вниманието кон старите закани. Додека пак, поголема слабост беше што делумно реформираните служби не успејаа да ја добијат довербата од граѓаните, затоа што граѓаните сметаа дека службите повеќе се грижат за партиската номенклатура на власт и за своите политички ментори отколку што се ангажират за заштита на нивните права и интереси“.²¹⁹

Во последните неколку години државата западна во голема политичка криза како резултат на криминалот, корупцијата и кршење на основните човекови права и слободи, обелоденети во јавноста во 2015 година. Тогашниот лидер на опозицијата (Зоран Заев) јавно тврдеше дека Директорот на тајната служба (Управата за безбедност и контраразузнавање) злоупотребувајќи ги разузнавачките системи незаконски прислушувал повеќе од 20 илјади лица,

²¹⁹ Пендаровски С., *Меѓународна безбедност*, Скопје, 2010, страна 83-88.

меѓу кои државни функционери, новинари, бизнисмени, па дури и странски амбасадори. Опозицијата (СДСМ) тврдеше дека прислушувањето го спровела владеачката партија (ВМРО-ДПМНЕ) со цел целосна контрола врз општеството, бизнисот, медиумите, судскиот систем, како и контрола на приватниот живот на луѓето.

На 9 февруари, 2015 година, лидерот на тогашната најголемата опозициска партија (СДСМ) на прес-конференција ја објави првата од повеќето т.н „бомби“²²⁰ со тврдење дека илјадници лица во Република Македонија биле прислушувани, по налог на тогашниот премиер (Никола Груевски) и директорот на УБК (Сашо Мијалков).²²¹ Опозицијата продолжи да ги објавува незаконски прислушуваниите разговори на прес-конференции под назив „Вистината за Македонија“,²²² укажувајќи на нарушување на владеењето на правото и сериозно прекршување на законот во разни домени.

Од ВМРО ДПМНЕ не го оспорија постоењето на снимките, но негираа дека имале каква било врска со нив, тврдејќи дека следењето на комуникациите е извршено од страна на странски разузнавачки служби, и дека снимките биле селективно изменети, „креирани, монтирани, сечени, лепени или прелепувани“. Објавувањето на незаконски снимените разговори доведе до голема политичка криза. Почнувајќи од 5 мај 2015 година, илјадници граѓани и активисти протестираа низ земјата барајќи оставка од премиерот Груевски²²³ и неговиот кабинет.²²⁴

²²⁰ Се мисли на незаконски снимена електронска комуникација/телефонски разговор.

²²¹ Прес конференција, Зоран Заев, претседател на СДСМ, Скопје, 09.02.2015, последен пат пристапено на 11.08.2019 г., достапно на <http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?mId=55&agId=5&articleId=11701>

²²² Прес конференции, транскрипти и други материјали на тема „Вистината за Македонија“, последен пат пристапено на 11.08.2019 г., достапно на веб страна на СДСМ <http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?articleId=11768&mId=55&agId=5>

²²³ На 12 мај оставки од своите функции поднесоа директорот на УБК Сашо Мијалков, министерката за внатрешни работи Гордана Јанкулоска и министерот за транспорт и врски Миле Јанакиески, премиерот Груевски не се повлече од функцијата.

²²⁴ ОБСЕ, Прв преоден извештај за активностите и предметите во надлежност на СЈО, последен пат пристапено на 11.09.2019 г., достапно на <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/391763?download=true>

Светските лидери, Европската унија и НАТО изразија загриженост поради политичката криза, особено што Република Македонија е земја кандидат за членство во двете организации. Со посредство на ЕУ и САД беа организирани разговори меѓу четирите најголеми политички партии, со цел решавање и надминување на политичката криза. Разговорите резултираа со Договорот од Пржино.²²⁵

Европската комисија формираше група на независни експерти од доменот на владеење на правото со цел да изработат анализа на ситуацијата и да дадат препораки за решавање на кризата. Во препораките на групата на искусни експерти за системските прашања за владеење на правото поврзани со незаконското следење на комуникациите, познат како „Извештајот на Прибе“ беше истакнато:

„Скандалот со прислушувањето откри масивно прекршување на основните права, вклучително и правото да се учествува во јавните работи и правото на глас, правото на еднаков пристап до јавните услуги, правото на приватност и заштитата на личните податоци, како и правото на независно и непристрасно судење. Напредокот во истражувањето и обвиненијата за објавените злоупотреби во поглед на прислушувањето ќе треба да биде надгледуван, вклучително и во рамките на различните институционални контакти на ЕУ со земјата“.²²⁶

Во врска со следење на комуникациите, Извештајот е категоричен „Од 9 февруари 2015 година до денес, опозициската партија СДСМ во јавноста објави вкупно 36 пакети на аудио снимки на снимани телефонски разговори помеѓу кои и на Премиерот, владините министри, носители на високи јавни функции,

²²⁵По обелоденување на незаконско следење на комуникациите, а со цел да се надмине политичката криза што произлезе по скандалот, со Договорот од Пржино дојде до оставка на Владата, формирање на техничка Влада, Специјално јавно обвинителство (септември 2015) за гонење на кривични дела поврзани и што произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите и предвремени парламентарни избори.

²²⁶ Извештај на Прибе, објавен 8 јуни 2015 г., Брисел. Последен пат пристапено на 3 март 2019 год., достапно на : https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf

градоначалници, пратеници, Претседателот на Парламентот, опозиционите лидери, судии, јавниот обвинител, државни службеници, новинари, уредници и сопственици на медиуми. Досега објавените материјали достигнаа околу 500 страници со транскрипти од разговорите. СДСМ тврди дека има пристап до околу 20.000 снимени разговори и дека овие разговори се направени од националните разузнавачки служби. Генерално е признаено дека овие снимки се правени нелегално во текот на неколку години и не се дел од законска и судска постапка. Овие снимки според квалитетот, опсегот и бројноста потврдуваат дека се направени во просториите на националната разузнавачка служба. Содржината на многу од снимките упатува на индикации на незаконски активности и злоупотреба на моќта од страна на високи владини службеници.²²⁷

Европската унија препорача итни реформи во неколку области, меѓу кои реформа на разузнавачките служби, особено реформирање на моделот на системот за следење на комуникациите. Наодите дадоа јасен сигнал дека е неопходна суштинска реформа на разузнавачката заедница во Република Македонија, почнувајќи од начинот на регрутирање на кадарот, па до врвот – професионалец да раководи со службата. Потребни беа сериозни напори за реална промена, кои нема да вклучуваат само дислокација, туку суштински реформи и децентрализација на моќ.

Врз основа на наодите на експертската група²²⁸ во 2015 година, критиките изразени во извештајот од истата група во 2017 година, како и итните реформски приоритети, започна процесот на реформи.²²⁹

Првата голема реформа беше одвојување на одделот што вршеше следење на телефонската и другата електронска

²²⁷ Локално, Република Македонија: Препораки на Групата на искусни експерти за системските прашања за Владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриени во пролетта 2015, објавено 8 јуни 2015, последен пат пристапено 11.06.2019 год. Достапно на <http://lokalno.mk/integralno-celiot-izveshtaj-na-rajnhard-pribe-za-kriminalot-korupcijata-i-prislushuvanjeteto-na-vlasta/>

²²⁸ Експертската група беше предводена од поранешниот претседател на ЕК, Рајнхард Прибе.

²²⁹ Освен ова, и со потпишаниот Пристапен протокол на РМ за членство во НАТО се бара реформа на безбедносните служби.

комуникација од Управата за безбедност и контраразузнавање, во посебна институција, која и физички е одвоена од МВР. Тој процес се заврши со формирањето на **Оперативно техничката агенција – ОТА**, која сега е задолжена за извршување на таа задача, согласно законските прописи, вклучувајќи го и надзорот за самата ОТА.²³⁰

Во „Планот 18“ на Владата, беше предвидена натамошна реформа на безбедносно-разузнавачкиот сектор. Со овој План, беше предвидено до крајот на декември 2018 година, сите надлежни служби да изготват целосна реформа на разузнавачките агенции со усвојување на **План за реформа на безбедносно – разузнавачкиот сектор**.²³¹ „Во насока на обезбедување висок степен на ефикасност и успешно функционирање на безбедносните служби во Република Македонија, како и воспоставување на соодветен механизам за нивна координација согласно стандардите кои претставуваат императив во унапредувањето на безбедносно-разузнавачките системи на современите европски држави, **Владата на Република Македонија, на 104 седница одржана на 20 ноември 2018 година, го усвои предлог моделот за реформа на безбедносно-разузнавачкиот систем и Планот за негово воспоставување**“.²³² Суштината на новиот разузнавачки модел се состои во формирање на нов самостоен орган на државната управа заради обезбедување на внатрешна безбедност на државата и вршење на контраразузнавачки активности, со цел создавање реформирана, професионална, независна и отчетна институција. Воедно, целта е да се ограничат можностите за злоупотреби и за политичко влијание врз разузнавачките служби.

²³⁰ Владата има план за реформа на безбедносно-разузнавачкиот сектор 27.02. 2019 г., последен пат пристапено на 09.09.2019 г., достапно на <http://vistinomer.mk/vladata-ima-plan-za-reforma-na-bezbednosno-razuznavachkiot-sektor/>

²³¹ Влада на Република Македонија, План 18, последен пат пристапено на 09.09.2019 г., достапно на https://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/plan_18_mkd.pdf

²³² Влада на Република Македонија, 104 седница, последен пат пристапено на 12.12.2018 г., достапно на <https://vlada.mk/node/15845>

Европската комисија (ЕК) ги поздравува реформите во извештајот за напредокот на државата, објавен на 29 мај 2019 година. „За реформата на разузнавачките служби, Македонија постигна добар напредок. Следејќи ги реформите на системот за следење на комуникациите, новата Оперативна Техничка Агенција е целосно оперативна. Земјата, исто така, започна со реформа на своите разузнавачки служби во соработка со НАТО и други партнери. Моделот е избран, усвоена е и правната рамка за формирање на нова Агенција за национална безбедност.“²³³

Реформскиот процес на разузнавачката заедница во Република Македонија, практично, делумно се заокружи со укинувањето на УБК и **формирање на автономна Агенцијата за национална безбедност**²³⁴ (вон МВР), без полициски овластувања, надлежна за контраразузнавање, контратероризам и заштита на уставниот поредок.

На 22 мај 2019 година, за прв пат во историјата на државата се донесе **Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија** и беше **формиран Совет за координација на безбедносно-разузнавачката заедница**.²³⁵ Согласно овој Закон, моделот за реформа на безбедносно-разузнавачкиот систем во Република Македонија ја наметнува и потребата за воспоставување соодветна координација на безбедносно-разузнавачките служби во државата, преку соодветни законски решенија, со кои ќе се утврди механизам со чија имплементација ќе се овозможи надминување на слабостите и недоследностите детектирани како суштински проблем во досегашното функционирање на безбедносно-

²³³ Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2019 Communication on EU Enlargement Policy, Brussels, 29.5.2019, последен пат пристапено на 09.09.2019 г., достапно на: <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-north-macedonia-report.pdf>

²³⁴ АНБ почна со работа на 1 септември 2019 год.

²³⁵ Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија, последен пат пристапено на 16.10.2019 г., достапно на <https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2019/05/Zakon-za-koordinatsija-na-bezbednosno-razuznavachkata-zaednitsa-vo-Republika-Severna-Makedonija-28-05-2019.pdf>

разузнавачките служби. Безбедносно-разузнавачката заедница ги опфаќа безбедносно-разузнавачките служби во Република Македонија и тоа: Агенцијата за национална безбедност, Агенцијата за разузнавање и Надлежната организациска единица за воена безбедност и разузнавање во Министерство за одбрана. Најавено е и изготвување на нов Закон за АР до крајот на 2019 година, согласно препораките на НАТО. Според најавите со овој закон ќе биде уредена надлежноста, раководењето и внатрешната организација на Агенцијата за разузнавање. Целта на Законот е да се надминат лоцираните слабости во постоечките законски одредби во постоечкиот закон што е од 1995 година.

Иако, беше утврдено дека УБК работела надвор од својот законски мандат, формално-првна разврска за масовното прислушување нема. Никој не понесе кривична одговорност за злоупотребата на разузнавачките системи и грубото кршење на човековите права и нарушување на владеење на правото. Македонската и светската јавност беа сведоци за погрешно користење на разузнавачките капацитети и злоупотреба на ингеренциите. Ваквата злоупотреба е последица на корупцијата, политизацијата, партизацијата, високиот број на непрофесионален кадар во безбедносните структури, како и отсуство на надзор и контрола на разузнавачко-безбедносната заедница. Останува да изразиме надеж дека реформите во разузнавачката заедница (преку нормативните и системските промени во организациската структура) ќе дадат позитивен исход и ќе профункционираат практично.

6. ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Безбедноста има круцијално значење за опстанокот на државата и нормално функционирање на општествените процеси и животот на луѓето. Уште во 1651 година во делото Левијатан, Томас Хобс ни ја прикажува природната состојба (без постоење на држава) како состојба на тотална анархија и апсолутна небезбедност, односно можност за граѓанска војна на секој против секого. Според Хобс, главниот стремеж на граѓаните е безбедноста. Излезот од природната состојба Хобс го гледа во општествениот договор кој луѓето го склучуваат и ја формираат државата, во чии рамки постои гаранција за безбедноста - со тоа се надминува општата несигурност на природната состојба. И во денешно време, државата е таа која треба да ни гарантира безбедност, првенствено преку функционален разузнавачко-безбедносен систем. Без оглед на крајниот исход од тековниот развој на меѓународните односи, во блиска и далечна иднина се превидува дека нема да биде утописка ера на глобален мир и безбедност. Изучувањето на безбедносните прашања е една од најважните науки за опстанок на човештвото. Додека пак, современото разузнавање е неопходно при справување со динамичните безбедносни закани и ризици.

Настанокот на разузнавачката дејност и разузнавачките служби, историскиот развој на разузнавањето и специфичните методи на работа на службите за разузнавање се базата и појдовна точка на истражувањето.

Анализата на легислативата од доменот на разузнавањето, доведе до заклучок дека разузнавачката материја е солидно нормативно-правно регулирана на национално ниво. Додека пак, анализата на регулативата на меѓународните организации, особено Европската унија и земјите-членки на ЕУ, покажува дека универзална правна рамка за разузнавачката материја нема. Дотолку повеќе, утврдено е дека унифициран закон за меѓународно-правно регулирање на разузнавачката дејност не постои и нема да постои во блиска иднина. Меѓународната рамка е апсолвирана во меѓународните документи донесени од доменот на заштита на човековите права и слободи. Проблемот за меѓународна регулација произлегува од унитарноста на државите и самиот карактер на работата на надворешните разузнавачки служби, чија главна

задача е собирање на разузнавачки податоци и информации надвор од границите на сопствената држава. Во повеќето случаи, тие ги кршат законите на земјата каде што ја обавуваат таквата активност. Со други зборови, што за една држава е разузнавање, за друга може да биде шпионажа.

Република Македонија, направи солиден напредок во нормативно-правното регулирање на разузнавачката материја и институционализација на новиот разузнавачки модел во разузнавачката заедница. Најголем предизвик останува практичната примена на законите.

Фактот дека нема (доволно) научни истражувања во Република Македонија за современите тенденции и димензии на разузнавањето беше мотив повеќе за изработка на магистерскиот труд.

Преку неконвенционалните анализи, акцент е ставен на идентификација и разработка на современите тенденции и димензии на разузнавањето преку практични примери и студија на случаи. Како современи тенденции на разузнавањето, се диференцирани и обработени: разузнавање за борба против тероризмот, сајбер заканите, напредокот на науката и техничко-технолошките достигнувања, злоупотребата на разузнавачките капацитети преку масовно прислушување, интернет разузнавањето и влијанието на социјалните мрежи, слабата координација и несоодветниот надзор и контрола на службите за разузнавање, неопходноста од меѓународна разузнавачка соработка и нужност од реформа на разузнавачките заедници.

Централниот предмет на истражувањето е разработен преку потврдената главна хипотеза - се дојде до заклучок дека *анализата на современите тенденции и димензии на разузнавањето придонесува за изградба на современа разузнавачка заедница со цел навремено детектирање, превенирање и елиминирање на заканите по националната и меѓународната безбедност*. Сепак, важно е да се напомене дека изградба на солидна современа разузнавачка заедница по дифолт не значи сигурно справување со заканите. Познат е фактот дека разузнавачките служби се првата брана која треба да ја пресретне заканата, но доколку тие не се правилно менаџирани, добро координирани и финалниот разузнавачки производ не е во вистински раце -

заканата нема да биде спречена. Разузнавањето нема да ја оствари својата примарна функција - заштита на националните вредности, цели и интереси на државата. Добиениот заклучок беше поткрепен со обработените случаи од практика, потврдување на помошните хипотези и одговор на поставените задачи.

Глобализацијата, интернетот, напредокот во науката и техниката (вештачката интелигенција), како и комуникациската револуција претставуваат еден од најважните фактори кој ја детерминира иднината на разузнавачкото дејствување. Технолошкиот развој има импакт врз целото општество, со тоа и врз улогата и дејствувањето на разузнавачките служби и на нивните опоненти (државни и не-државни актери). Следствено на тоа, преку обработка на помошните хипотези се дојде до заклучок дека е променет и начинот на функционирање на разузнавачките служби.

Современите закани, несоодветната координација, надзор и контрола, како и злоупотребата на службите за разузнавање наметнаа потреба од брзи, темелни и квалитетни реформи во разузнавачките заедници. Дополнително, некомпетентноста на кадарот и политизацијата на разузнавачките служби директно ја загрозува националната безбедност, личните слободи и права на човекот и граѓанинот и функционирањето на демократските институции. Заклучоците од анализата на случаите: Сноуден, Викиликс и Стратфор, како и незаконското прислушување во Република Македонија обелоденето во 2015 година, ни даваат основа за предвидувачка аналитика дека тенденцијата на злоупотреба на разузнавачките капацитети ќе продолжи и во иднина. Сепак, ако направиме паралела од случајот Вотергејт до Едвард Сноуден, денес постои поголема свесност и загриженост за незаконскиот надзор и за (не) безбедноста на нашите комуникации.

Во иднина, како и до сега, примарен фокус на современото разузнавање останува борбата против тероризмот. Според обработените податоци во трудот, се испостави дека една од најмоќните разузнавачки заедници во светот потфрли, американското разузнавање не успеа на време да ги спречи терористичките напади на 11-ти септември 2001 година на САД. До израз дојде

потребата од координација на сите нивоа во разузнавачко-безбедносната заедница, како и нужноста од реформа. Воедно, и терористичките напади во рамки на Европската унија, го потврдија значењето на разузнавањето како значење за „живот или смрт“ за виталните национални вредности, не само на САД и ЕУ земјите-членки, туку и на сите држави во светот.

И покрај голем број на примери за одлично работење на разузнавачките служби, има безброј примери каде што разузнавачките агенции не успеале да ги предвидат и спречат заканите. Јавноста им суди на разузнавачките служби според нивните неуспеси кои се видливи, додека успехите често остануваат во тајност. Со еден збор, во иднина неуспесите треба да послужат како пример што треба да се коригира во разузнавачко-безбедносната заедница, со цел навремено превенирање на заканите. Согласно заклучоците од анализата на темата, со сигурност можеме да потенцираме дека разузнавањето е потребно и има перспектива. Перспективите за успешно современо разузнавање се претопуваат во соодветена координација, надзор и контрола на работата на разузнавачките служби, суштински реформи во разузнавачките заедници и меѓународна разузнавачка соработка. Ниту една држава, не е во можност сама да се справи со современите закани. Меѓународната разузнавачка соработка е од особена важност и претставува предуслов за успешно справување со современите закани.

Способноста на државата да ги детектира, анализира и правовремено да дејствува против заканите по националната безбедност, во најголема мера зависи од ефикасен и ефективен безбедносен - разузнавачки систем.

БИБЛИОГРАФИЈА НА УПОТРЕБЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Бакрески Оливер, Контрола на Безбедносниот сектор, Филозофски факултет, Скопје, 2008.
2. Ванковска Билјана, Меѓународна безбедност - критички пристап, Филозофски факултет - Скопје, 2011.
3. Дончев Александар, Современи безбедносни системи, Национална и универзитетска библиотека „Св.Климент Охридски“ Скопје, 2007.
4. Капарини Марина и Х. Борн, Демократска контрола над разузнавачките служби: Како да скротите диви слонове, Алдершот, ОК: Ешгејт, 2007.
5. Котовчевски Митко „Современи разузнавачки служби“, Македонска цивилизација, Скопје, 2001.
6. Котовчевски Митко, Современ тероризам, Македонска цивилизација, Скопје, 2003.
7. Котовчевски Митко, Годишен зборник „Разузнавачко-безбедносната заедница на САД после терористичките напади на 11-ти септември 2001“ Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет-Скопје.
8. Котовчевски М. „Македонско - англиски речник на разузнавачка терминологија“ Бомат Графикс, Скопје, 2009.
9. Котовчевски Митко, Национална безбедност, Бомат Графикс, Скопје, 2011.
10. Котовчевски Митко, Основи на разузнавање, Бомат Графикс, 2013, Скопје.
11. Милошевска Тања, Глобален тероризам, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет, Скопје, 2018.
12. Пендаровски Стево, Меѓународна безбедност, Скопје 2010.
13. Пивоваров Владимир, Арсовски Љупчо, Дипломатско и конзуларно право, Графос Куманово, 2008.
14. Фердинанд Оцаков „Улогата на разузнавањето во борбата против тероризмот и организираниот криминал“, Соларис Принт, Скопје 2010.
15. Цери Ретклиф, Стратешко размислување во разузнавањето на криминалот, Табернакул, Скопје, 2008.
16. Томас Квигин, Да се види невидливото – Разузнавање за национална безбедност во несигурно време, Магор – Скопје, 2009.

17. Цонатан Р. Вајт „Тероризам“, Београд, 2004.
18. Adams J., „*Exploring the Frontiers of Espionage*“, Pimliko, London, 1995.
19. Mladen Bajagic, Spijunaza u XXI veku- Savremeni obavestajno-bezbednosni sistemi, Book & Marso, Beograd, 2008.
20. Graeme R. Newman & Ronald V. Clarke, „*Policijska dejavnost proti terorizmu*“, učbenik za vodilno osebje na policijskih postajah, urednika dodanih slovenskih prispevkov Iztok Podbregar, Andrej Sotlar. - Ljubljana : Fakulteta za varnostne vede, Ljubljana, 2010.
21. Polmer, N. & Allen. B.T. „*Encyclopedia of Espionage*“, Gramercy Books, New York, 1997.
22. Jeffrey T. Richelson „The U.S. Intelligence Community“ 7 edition, United Kingdom, Routledge, 2015.
23. Raphael Bossong “Options for Enhancing the Flow of Information and Political Oversight”, German Institute for International and Security Affairs, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), Berlin, 2018.
24. Richard J. Aldrich and Christopher Andrew, The Future of Intelligence, Challenges in 21st century, Taylor & Francis Group, London and New York, 2014.
25. Richelson, Jeffrey T. Ball, Desmond, *Ties that Bind*, Allen and Unwinp, Sydney, 1990.
26. Seniz Bilgi, *Intelligence Cooperation in the European Union: An Impossible Dream?*, Middle East Technical University, 2016.
27. Maia K. Davis Cross, *A European Transgovernmental Intelligence Network and the Role of IntCen*, Perspectives on European Politics and Society 14, no.3, 2013.
28. Munton Don & Fredj Karima. “*Sharing Secrets: A Game Theoretic Analysis of International Intelligence Cooperation*, 2013, Taylor and Francis, UK.
29. Rudner Martin, “*Hunters and Gatherers: The Intelligence Coalition Against Islamic Terrorism*” Taylor and Francis Inc, 2004.
30. Michael Herman „*Intelligence Services in the Information Age (Studies in Intelligence)*“ 1st Edition, Frank Cass, London, 2005.

31. Pat M. Holt, *Secret Intelligence and Public Policy*, A Division of Congressional Quarterly Inc., Washington, D.C. 1995.
32. Peter Wilson, *Analysis: The contribution of intelligence services to security sector reform*, Taylor and Francis Group, London 2010.
33. R.P. Barston, *Modern Diplomacy—Third edition*, Pearson Longman, Edinburgh Gate, England, 2006.
34. Ивановска Силвана, одбранета теза за дипломатски испит „Разузнавањето и дипломатијата во функција на инфомациска предност на државата“, Министерство за надворешни работи на Република Македонија, 2015.
35. Караѓулески Петар, магистерски труд, „Соработката на Интерпол, ООН и НАТО во борбата со современите форми на тероризам во светот во XXI век“, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, 2015.
36. Ибраими М., Ачкоски Ј., „Современи трендови на разузнавањето во борба против тероризмот“, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ – Скопје.
37. Закон за Агенцијата за разузнавање. Службен весник на Република Македонија бр. 19/1995
38. Закон за внатрешни работи. („Службен весник на Република Македонија бр. 92/09“).
39. Закон за одбрана. („Службен весник на Република Македонија бр. 8/92“).
40. Закон за одбрана. („Службен весник на Република Македонија бр. 42/2011“).
41. Закон за Оперативно - техничка агенција, Службен весник на РМ, бр. 71 од 19.4.2018 година
42. Закон за Агенција за национална безбедност (Службен весник на РСМ, бр. 108 од 28.5.2019 година)
43. Закон за координација на безбедносно-разузнавачката заедница во Република Македонија, Бр. 08-3049/1, 22 мај 2019 година
<https://www.pravdiko.mk/wp-content/uploads/2019/05/Zakon-za-koordinatsija-na-bezbednosno-razuznavachkata-zaednitsa-vo-Republika-Severna-Makedonija-28-05-2019.pdf>

44. Прирачник за заштита на укажувачи, Скопје, Септември, 2016
https://www.dksk.mk/fileadmin/user_upload/5_Prirachnik_za_zashtita_na_ukazhuvachi.pdf
45. National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, D.C., December 2017
46. “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act of 2001 (USA PATRIOT ACT)”: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>
47. Foreign Intelligence Surveillance Act (FISA) of 1978:
<https://fas.org/irp/agency/doj/fisa/>
48. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2013 on the report of the Third Committee (A/68/456/Add.2)] 68/167. The right to privacy in the digital age <https://undocs.org/A/RES/68/167>
49. Consolidated Version of the Treaty on European Union (TEU) supra note 1, art. 4, para. 2, 2016, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2016:202:TOC%23C_2016202EN.01001301
50. International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49,
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>
51. Vienna Convention on Diplomatic Relations 1961:
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf
52. National Security Strategy of the United States of America, White House, Washington, D.C., December 2017.
53. 9/11 Commission Report: Charter 8 The System was Blinking Red:
<http://www.sacred-texts.com/ame/911/911rep/cho8.htm>
54. International Covenant on Civil and Political Rights by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976,
<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

55. European Parliament resolution of 12 March 2014 on the US NSA surveillance programme, surveillance bodies in various Member States and their impact on EU citizens' fundamental rights and on transatlantic cooperation in Justice and Home Affairs:
[http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-
//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2014-0230+0+DOC+PDF+Vo//EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2014-0230+0+DOC+PDF+Vo//EN)
56. Statista Report-Global digital population as of July 2019 (in millions), 17.09.2019, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>
57. Munich Security Report 2019
<file:///C:/Users/User/Downloads/MunichSecurityReport2019.pdf>
58. Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act 2014:
<https://legcounsel.house.gov/Comps/Intelligence%20Reform%20And%20Terrorism%20Prevention%20Act%20Of%202004.pdf>
59. Uniting and Strengthening America by Fulfilling Rights and Ensuring Effective Discipline Over Monitoring Act of 2015 (USA Freedom Act):
<https://www.congress.gov/114/plaws/publ23/PLAW-114publ23.pdf>
60. Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001,
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-107hr3162enr/pdf/BILLS-107hr3162enr.pdf>
61. Intelligence & National Security Summit in Washington, D.C., септември 2016г.:https://www.youtube.com/watch?v=XAkTAit9nsc&list=PLJsfW1Ua6yFxoG_rn_AhftmGsvcy-gY
62. Центар за демократска контрола на вооружените сили во Женева (DCAF):https://www.files.ethz.ch/isn/17437/bg_intelligence_services_mcd.pdf
63. The Echosec Team „How Intelligence Agencies are Using Social Media“ 27.10. 2015 г.: <https://www.echosec.net/blog/how-intelligence-agencies-are-using-social-media>
64. Веб страница на Министерство за Правда на САД: www.justice.gov
65. Веб страница на Викиликс: <https://www.wikileaks.org/the-spyfiles.html>

66. Веб страница на Стратфор: <https://www.stratfor.com/>
67. Веб страница на Дирекција за заштита на лични податоци на Република Македонија: <https://www.dzlp.mk/mk/node/2091>
68. Влада на Република Македонија, План 18:
https://vlada.mk/sites/default/files/programa/2017-2020/plan_18_mkd.pdf
69. Веб страница на Министерството за одбрана на РМ
http://morm.gov.mk/?page_id=14&lang=mk
70. Веб страница на Министерство за одбрана на Република Македонија „Сличности и разлики помеѓу разузнавачките дисциплини – Компоненти и методи на прибирање информации“:
<http://www.mod.gov.mk/?shtit=26997&lang=mk>
71. Веб страница на МВР на РМ: <https://mvr.gov.mk/page/uprava-i-bezbednost-za-kontrarazuznavanje>
72. Веб страница на Агенција за национална безбедност на САД:
<https://www.nsa.gov>
73. Веб страница на руската Федерална агенција за владини комуникации и информации: <https://fas.org/irp/world/russia/fapsi/>
74. Веб страница на британското Владино седиште/штаб за комуникации:
<https://www.gchq.gov.uk/>
75. Веб страница на Разузнавачко-безбедносната агенција на БиХ:
<http://www.osa-oba.gov.ba/>
76. Веб страница на шпанскиот Национален центар за разузнавање
<https://www.cni.es/en/welcometocni/>
77. Веб страница на холандската Генерална разузнавачко-безбедносна служба <https://www.aivd.nl/onderwerpen/werken-bij-de-aivd>
78. Веб страница на турската Национална разузнавачка служба
<https://www.mit.gov.tr/eng/>
79. Веб страница на НАТО:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_77646.htm

80. Веб страница на Европски Парламент:
<http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20140307IPR38203/us-nsa-stop-mass-surveillance-now-or-face-consequences-meps-say>
81. Веб страница на Министерство за надворешни работи на Република Македонија, Виенска конвенција за дипломатски односи:
http://www.mfa.gov.mk/images/stories/prijava_za_vrabotuvanje/Vienska_konvencija_za_diplomatski_odnosi_-1961.pdf
82. Веб страница на Веб страница на Министерство за надворешни работи на Република Македонија, Виенска конвенција за конзуларни односи:
<http://www.mfa.gov.mk/images/stories/Ispit/Vienska%20konvencija%20za%20konzularni%20odnosi%20-1963.pdf>
83. Веб страница на СДСМ, Прес конференции, транскрипти и други материјали на тема „Вистината за Македонија“:
<http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?articleId=11768&mId=55&agId=5>
84. Веб страница на ОТА: <https://ota.mk/mk/osnovni-informacii>
85. Андреја Богдановски, *Управување со безбедносно – разузнавачките служби во Македонија*, Април, 2012 година:
https://www.analyticamk.org/images/stories/files/report/ro1_mak.pdf
86. Република Македонија: Препораки на Групата на искусни експерти за системските прашања за Владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриени во пролетта 2015, 8 јуни 2015 г.
<http://lokalno.mk/integralno-celiot-izveshtaj-na-rajnhard-pribe-za-kriminalot-korupcijata-i-prislushuvanjeto-na-vlasta/>
87. Владата има план за реформа на безбедносно-разузнавачкиот сектор 27.02. 2019 г.: <http://vistinomer.mk/vladata-ima-plan-za-reforma-na-bezbednosno-razuznavachkiot-sektor/>
88. Портал ОФНетмк, Извештајот што ја започна војаната во Ирак, 20.03.2015г.: <https://off.net.mk/vesti/svet/objaven-izveshtajot-shto-ja-pochna-vojnata-vo-irak>
89. Весник „Досие Гвантанамо за место и луѓе кои - не постојат“, 04.05.2019г.: <https://vesnik.com/node/3333>
90. Окно, Случајот Сноуден – нормативно читање, 17.08.2013:
<https://okno.mk/node/30833>

91. Правдико „Советот на Европа со резолуција за масовното шпиунирање“, 22.04.2015 г.: <https://www.pravdiko.mk/sovetot-na-evropa-so-rezolutsija-za-masovnoto-shpiunirane/>
92. ОБСЕ, Прв преоден извештај за активностите и предметите во надлежност на СЈО: <https://www.osce.org/mk/mission-to-skopje/391763?download=true>
93. Дојче Веле „Колку е голем Стратфор-скандалот на Викиликс?“ 27.02.2012 г.,: <https://www.dw.com/mk>
94. Munich Security Conference, web site: <https://securityconference.org/en/>
95. Ljupco Jivan Gjorgjinski-Chair of the 2019 Group of Governmental Experts on Lethal Autonomous Weapons Systems , “The Opportunity Costs of an Arms Race” 14.11.2019, <https://medium.com/@ljupcog/the-opportunity-costs-of-an-arms-race-f02ac9eb87b6>
96. Politico, Russian FSB detains U.S. diplomat accused of spying, 14.05.2013 год.: <https://www.politico.com/story/2013/05/russia-us-diplomat-accused-of-spying-091317>
97. Amnesty International: www.amnesty.org.au
98. Guantanamo Aff Critical – GDI Full description: www.scribd.com
99. Телеграф “WikiLeaks: The Guantánamo files database“: <http://www.telegraph.co.uk/news/wikileaks-files/guantanamo-bay-wikileaks-files/8476672/WikiLeaks-The-Guantanamo-files-database.html>
100. Guantanamo Bay by Erin Mahaney, July 29. 2018: <http://geography.about.com/od/croatiamaps/a/Guantanamo-Bay.htm>
101. Quora “Is the USA Patriotic Act still in effect as of April 2016?“,: <https://www.quora.com/Is-the-USA-PATRIOT-Act-still-in-effect-as-of-April-2016>
102. „WikiLeaks: Case Study for Cyberwar? Nicole Bailey, Thomas Edison State University“: <https://www.coursehero.com/file/25298135/ETH230-WrittenAssignment-3docx/>
103. BBC „Edward Snowden: Leaks that exposed US spy programme“, 17 January 2014: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23123964>

104. Law of nations blog, 18 март 2018 г.:
<https://lawofnationsblog.com/2018/03/20/russia-uk-expulsion-diplomats/>
105. The Future of US Intelligence: Challenges and Opportunities, July 4, 2018: <http://natoassociation.ca/the-future-of-us-intelligence-challenges-and-opportunities/>
106. Time „Why the United States Controls Guantanamo Bay“ 22. 01. 2015 г.: <http://time.com/3672066/guantanamo-bay-history/>
107. BBC News „US 'spied on French presidents – Wikileaks“, 24.06.2015 г.:
<https://www.bbc.com/news/33248484>
108. Reuters „Ecuador says it found a hidden microphone at its London embassy“ 03.06.2013 г.: <http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-britain-ecuador-microphone-idUSBRE9620JS20130703>
109. Making Intelligence Smarter: <https://fas.org/irp/cfr.html>
110. Future Technology Trends in Security:
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/786244/HO_OSCT_Future_Tech_Trends_Final_Updated_13Mar19.pdf
111. The Guardian „The NSA files“, 01.11.2013 г.:
<https://www.theguardian.com/us-news/the-nsa-files>
112. THE EU AND THE 2016 TERRORIST ATTACKS IN BRUSSELS: BETTER INSTEAD OF MORE INFORMATION SHARING, Policy Brief , 06.04.2016: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/eu-and-2016-brussels-terrorist-attacks-better-instead-more-information-sharing/>
113. BBC „Edward Snowden: Leaks that exposed US spy programme“. 01.2014 г.: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-23123964>
114. NBC News „Cold War Still On? Banker, 2 Diplomats Charged As Russian Spies in N.Y.“ 27.01.2015 г.:
<http://www.nbcnews.com/news/investigations/cold-war-still-banker-two-diplomats-charged-russian-spies-n-n293891>

115. Iraq October 2002 NIE on WMDs (unedacted version):
<https://www.scribd.com/doc/259216899/Iraq-October-2002-NIE-on-WMDs-unedacted-version>
116. Charles Stimson and Mary Habeck, Reforming Intelligence: A Proposal for Reorganizing the Intelligence Community and Improving Analysis, August 29, 2016.: <https://www.heritage.org/defense/report/reforming-intelligence-proposal-reorganizing-the-intelligence-community-and>
117. Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015, 8 јуни 2015 г.: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/news_corner/news/news-files/20150619_recommendations_of_the_senior_experts_group.pdf
118. The Snowden-case: facts and analysis, August 01, 2013:
<http://culturalrelations.org/the-snowden-case-facts-and-analysis/>
119. Oxford Research Encyclopedias, Intelligence Cooperation, Timothy W. Crawford, 26 March 2019:
<https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-404/version/0>
120. Future Technology Trends in Security, 13 March 2019:
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/786244/HO_OSCT_Future_Tech_Trends_Final_Updated_13Mar19.pdf
121. Terrorism, mass surveillance and civil rights:
<https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/26-reinhard-kreissl.pdf>
122. NATO and the United Nations mark continued cooperation against terrorism, 12 мај 2019 г.:
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_165850.htm?selectedLocale=en
123. The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (also known as the 9-11 Commission): <https://www.9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
124. Three years after the Brussels attacks: The continued threat to Belgium of returning terrorists Tuesday“, 02 April 2019:
<https://www.brusselstimes.com/all-news/magazine/55113/three-years->

[after-the-brussels-attacks-the-continued-threat-to-belgium-of-returning-terrorists/](#)

125. Edward Snowden: US government has been hacking Hong Kong and China for years, 13 Jun, 2013: <https://www.scmp.com/news/hong-kong/article/1259508/edward-snowden-us-government-has-been-hacking-hong-kong-and-china>
126. NSA Spied on European Union Offices, June 29, 2013: <https://www.spiegel.de/international/europe/nsa-spied-on-european-union-offices-a-908590.html>
127. US NSA surveillance programme, surveillance bodies in various Member States and impact on EU citizens' fundamental rights, Wednesday, 12 March 2014 – Strasbourg: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2014-0230+0+DOC+XML+Vo//EN&language=EN>
128. Mass surveillance: EU citizens' rights still in danger, European Parliament, 29.10.2015: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20151022IPR98818/mass-surveillance-eu-citizens-rights-still-in-danger-says-parliament>
129. Jordan Shilton, Swedish Intelligence Service Spying on Russia for US National Security Agency, WORLD SOCIALISTS WEB SITE (Dec. 30, 2013), <https://www.wsws.org/en/articles/2013/12/30/swed-d30.html>
130. Angelique Chrisafis, France 'Runs Vast Electronic Spying Operation Using NSA-style Methods': Intelligence Agency Has Spied on French Public's Phone Calls, Emails and Internet Activity, Says Le Monde Newspaper, THE GUARDIAN (July 4, 2013), <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/04/france-electronic-spying-operation-nsa>
131. NSA Leaks: UK and US Spying Targets Revealed, BBC News (Dec. 20, 2013), <http://www.bbc.com/news/world25468263>
132. The German Prism: Berlin Wants to Spy Too, SPIEGEL ONLINE INTERNATIONAL (June 17, 2013), <http://www.spiegel.de/international/germany/berlin-profits-from-us-spying-program-and-is-planning-its-own-a906129.html>